

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ШАПЕНКО Людмила Олександрівна

УДК 342.9:3.087.44:629.7(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАДАННЯ СТРАХОВИХ
ПОСЛУГ У СФЕРІ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
АВІАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Л.О. Шапенко

Науковий керівник – **Ростислав Андрійович Калюжний**, доктор юридичних
наук, професор

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Шапенко Л.О. Адміністративно-правові засади надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний авіаційний університет. – Київ, 2020.

Дисертаційне дослідження спрямоване на вирішення наукового завдання, яке полягає у обґрунтуванні теоретичних положень щодо визначення та характеристики адміністративно-правових засад надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств, виходячи з напрямів реалізації регулятивної та охоронної функцій права з урахуванням публічно-правової природи адміністративно-правового регулювання страхових відносин, а також визначенні шляхів відображення цих засад у національному адміністративному законодавстві з метою його гармонізації з європейськими стандартами у визначеній сфері.

Інститут страхування досліджений у широкому значенні – з позицій забезпечення юридичного захисту прав і законних інтересів суб'єктів інвестиційно-інноваційної діяльності. Широкий підхід до дослідження даної категорії уможливив звернення до проблеми впливу функцій права в процесі здійснення страхування інвестиційних ризиків та дозволив виділити специфіку регулятивної та охоронної функцій права у сфері надання страхових послуг щодо інвестиційно-інноваційної діяльності загалом та авіаційних підприємств, зокрема. Це, в свою чергу, дозволило визначити надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності як правовідносини, що виникають з метою захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб (інвесторів) у разі настання визначених договором страхування страхових випадків в процесі здійснення ними інвестиційно-інноваційної діяльності за рахунок сплати страхувальниками страхових платежів.

Розкрито зміст та особливості адміністративно-правових засад надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств з позицій публічно-правового характеру адміністративно-правового регулювання відповідних відносин. В результаті чого адміністративно-правове регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності запропоновано розуміти як складний процес цілеспрямованого впливу уповноважених суб'єктів на всі компоненти страхової галузі, здійснюваного за допомогою комплексу адміністративно-правових засобів з метою вдосконалення захисту майнових інтересів страхувальників чи третіх осіб (інвесторів) та активізації інвестиційної діяльності. З використанням даного підходу здійснено обґрунтування положення про особливості адміністративно-правових засад, які виявляються у стадіях та засобах адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств.

Досліджено світовий досвід державного регулювання страхової діяльності та виділено три основні моделі регулювання страхового ринку: традиційну (передбачає здійснення регулювання та нагляду за різними складовими страхового ринку окремими уповноваженими органами); дуалістичну (страховий нагляд здійснюється одним органом, а регулювання комерційних операцій на страховому ринку – іншим уповноваженим органом); модель мегарегулятора (функціонування єдиного консолідованого регулятора фінансового ринку). Наголошено, що, незважаючи на однотипність кінцевих цілей адміністративно-правового регулювання страхування, в тому числі і у досліджуваній сфері, державні органи різних країн, регламентуючи порядок здійснення страхової діяльності, керуються різними підходами, що зумовлене специфікою економічних факторів та інституційними традиціями кожної країни. Аналіз змін у функціонуванні національної моделі регулювання діяльності на страховому ринку свідчить про відповідність процесу реформування системи державного регулювання фінансового ринку України сучасним світовим тенденціям консолідації контрольних та наглядових функцій

у єдиній установі, що сприятиме створенню умов для економічного зростання та реалізації завдань на шляху інтеграції у європейське та світове співтовариство. Водночас зазначено, що даний процес може відбутися лише еволюційним шляхом, який передбачає поетапний перехід до системи мегарегулювання завдяки зміцненню ринків фінансових послуг, універсалізації фінансових інституцій, уніфікації правил регулювання та нагляду, а також усуненню правових колізій та суперечностей між значною кількістю законодавчих актів, в яких закріплено порядок та умови державного регулювання фінансового сектору економіки.

Проаналізовано функції провідного органу, що здійснює державне регулювання у сфері страхових послуг – Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Складовою частиною державного нагляду у сфері фінансових послуг виступає пруденційний нагляд за страховою діяльністю, який на даний час здійснює вказана Комісія. Виокремлено основні причини, що перешкоджають підвищенню ефективності державного нагляду за страховою діяльністю на основі оцінки ризиків страхової організації та встановлено першочергові завдання для вдосконалення регуляторної та наглядової систем через забезпечення пруденційного нагляду за страховою діяльністю на вітчизняному страховому ринку.

Саморегулівні організації страховиків розглянуті як суб'єкти з делегованими повноваженнями щодо регулювання відносин у сфері страхових послуг, що свідчить про діяльність саморегулівних організацій на основі застосування диспозитивного методу регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств. Вказано на безсистемний характер розвитку в Україні саморегулювання страховиків, порівняно з більшістю розвинених країн світу (зокрема, США, Канади, Японії, країн ЄС), де має місце домінування саморегулівних організацій в процесі регулювання бізнес-середовища. Спираючись на позитивні практики світового досвіду, виділено обов'язкові та факультативні функції саморегулівних організацій страховиків, із врахуванням яких повинен розвиватися інститут

саморегулювання страхового ринку і в Україні.

Визначено функції діяльності суб'єктів регулювання надання страхових послуг у досліджуваній сфері: регулятивну, контрольну, організаційну (нормотворча діяльність, державна реєстрація, контроль, пруденційний нагляд, ліцензування тощо). Важливим при цьому є також застосування методології керування ризиками для впровадження системи управління якістю як складової державного регулювання діяльністю вітчизняних авіакомпаній, а також спрямування державної політики на створення загального ефективного правового механізму руху капіталів в незабезпечені сектори економіки та захист (гарантування) інвестицій від впливу різноманітних ризиків. Охарактеризовано чинники стратегічного (адаптація системи організації діяльності органів державної влади до конституційно закріпленого євроінтеграційного курсу України, нормативне врегулювання стратегії ринків небанківських фінансових послуг, зміна підходів до інвестування із кількісного на якісний тощо), тактичного (формування національної інноваційної системи, розширення інвестиційних можливостей для реалізації інноваційних проєктів, використання сучасної інвестиційно-інноваційної моделі розвитку авіатранспортних підприємств, залучення позабюджетних інвестиційних ресурсів, застосування єдиних вимог і стандартів інвестування, впровадження механізму державно-приватного партнерства та ін.) та теоретико-правового (наповнення новим змістом існуючих усталених ключових положень доктрини адміністративного права та критичного аналізу презентованих вченими теоретичних новел) характеру, які мають бути враховані при встановленні пріоритетних напрямів вдосконалення системи публічного адміністрування у сфері страхування інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств в умовах трансформації економіки.

Розроблено і науково обґрунтовано систему заходів адміністративно-правового впливу на ринок страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності на регіональному рівні. Мова йде про впровадження відповідного алгоритму функціонування органів публічної адміністрації в процесі

регулювання страхової діяльності як логічно зумовленої послідовності управлінських дій щодо реалізації їх дозвільної та контрольної функцій. Децентралізація контролю та надання адміністративних послуг в цій сфері матиме позитивні наслідки для інвестиційного клімату регіональних авіаційних підприємств. Наголошено, що органи місцевого самоврядування, як такі, що поряд з органами державної влади зацікавлені в сприятливому інвестиційному кліматі регіону та уповноважені здійснювати контрольні функції, мають підвищувати керованість інвестиційним процесом шляхом формування інвестиційних програм регіону, об'єднуючих ретельно розроблені інвестиційні проекти комерційної та соціальної спрямованості.

Запропоновано шляхи вирішення актуальних проблем вдосконалення адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств. Зокрема, доведено доцільність використання позитивного зарубіжного досвіду регулювання страхових відносин та необхідність розробки й прийняття Страхового кодексу України, норми якого закріплювали б типові правила (умови) страхування інвестиційно-інноваційної діяльності. Першочерговими завданнями залишаються і прийняття Закону України «Про саморегулівні організації», яким би забезпечувалися умови розвитку страхового ринку, збалансування інтересів його професійних учасників, забезпечення відкритості та прозорості страхового ринку, зниження рівня корупції, а також Закону України «Про цифрову/електронну економіку», нормативна база якого сприятиме інноваційному розвитку виробничо-економічних систем різних рівнів та забезпеченню конкурентних переваг у довгостроковій перспективі на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Ключові слова: авіаційне підприємство, адміністративно-правові засади, інвестиційно-інноваційна діяльність, інвестиції, інновації, механізм адміністративно-правового регулювання, пруденційний нагляд, страхові послуги, страховий ризик.

SUMMARY

Shapenko L.O. Administrative and legal principles of providing insurance services in the field of investment and innovation activity of aviation enterprises. – On the rights of a manuscript.

Thesis for acquiring a scientific degree of Candidat of Juridical Sciences in speciality 12.00.07 – Administrative Law and Process; Financial Law; Informational Law). – National Aviation University. – Kyiv, 2020.

The dissertation research is aimed at solving a scientific problem, which consists in substantiation of theoretical provisions on definition and characteristics of administrative and legal bases of providing insurance services in the sphere of investment and innovation activities of aviation enterprises, based on the directions of implementation of regulatory and security functions of law taking into account the public law nature of administrative and legal regulation of insurance relations, as well as defining ways of reflecting these principles in the national administrative law with the purpose of its harmonization with European standards in a particular area.

The Institute of Insurance has been researched in a broad sense – from the standpoint of providing legal protection of the rights and legitimate interests of the subjects of investment and innovation activities. The broad approach to the research of this category made it possible to address to the problem of influence of the law functions in the process of investment risk insurance and allowed to distinguish the specific regulatory and security functions of the law in the provision of insurance services for investment and innovation activities in general and aviation enterprises, in particular. This, in turn, made it possible to define the provision of insurance services in the field of investment and innovation activities as the legal relationship that arises in order to protect the property interests of individuals and legal entities (investors) in the event of insured events defined by the contract in the course of their investment and innovation activities at the expense of paying insurance payments by policyholders.

The content and peculiarities of administrative and legal bases of providing insurance services in the sphere of investment and innovation activities of aviation enterprises from the positions of public and legal nature of the administrative and legal regulation of relevant relations are revealed. As a result, administrative and legal regulation of the provision of insurance services in the field of investment and innovation activities is proposed to be understood as a complex process of deliberate influence of authorized entities on all components of the insurance industry, carried out by means of a complex of administrative and legal means in order to improve the protection of property interests of policyholders or third parties (investors) and activation of investment activities. Using this approach, the substantiation of the provision on the peculiarities of administrative and legal bases, which are manifested in the stages and means of administrative and legal regulation of the provision of insurance services in the field of investment and innovation activity of aviation enterprises was made.

The world experience of state regulation of insurance activities is investigated and three main models of regulation of the insurance market are distinguished: the traditional one (it provides the regulation and supervision of different components of the insurance market by separate authorized bodies); dualistic (insurance supervision is exercised by one body and regulation of commercial operations in the insurance market by another authorized body); model of the mega-regulator (functioning of a single consolidated regulator of the financial market). It is emphasized that, despite the uniformity of the ultimate goals of administrative and legal regulation of insurance, including the sphere under the study, the state authorities of different countries, regulating the procedure of insurance activities implementation, are guided by different approaches, which are determined by the specific economic factors and institutional traditions of each country. The analysis of changes in the functioning of the national model of regulation of activities on the insurance market shows that the process of reforming the system of state regulation of the financial market of Ukraine corresponds to the current global tendencies of consolidation of control and supervisory functions in a single

institution, which will help create the conditions for economic growth and fulfillment of the tasks on course to integration into the European and world community. At the same time, it is noted that this process can only be an evolutionary path, which implies a gradual transition to the system of mega-regulation due to financial markets strengthening, universalization of financial institutions, unification of rules of regulation and supervision, as well as elimination of legal conflicts and contradictions between a significant number of legislative acts, in with the procedure and conditions of state regulation of the financial sector of the economy are settled.

The functions of the leading body that carries out state regulation in the field of insurance services – the National Commission, which carries out state regulation in the field of markets of financial services are analyzed. An integral part of the state supervision in the field of financial services is the prudential supervision of insurance activities, which is currently carried out by the mentioned Commission. The main reasons that hinder the effectiveness of state supervision over the insurance activities based on risk assessment of an insurance organization are identified, and priority tasks for improving the regulatory and supervisory systems through ensuring prudential supervision over insurance activities in the domestic insurance market are set.

Self-regulatory organizations of insurers are considered as entities with delegated powers to regulate relations in the field of insurance services, which give evidence of the activities of self-regulatory organizations based on the application of a dispositive method of regulation of insurance services provision in the field of investment and innovation activities of aviation enterprises. Unstructured development nature of insurers' self-regulation in Ukraine in comparison with most developed countries in the world is pointed out (in particular, USA, Canada, Japan, EU countries), where self-regulatory organizations dominate in the process of regulating the business environment. Based on the positive practices of the world experience, the obligatory and optional functions of self-regulating organizations of insurers, which should develop the institute of self-regulation of the insurance market in Ukraine, are highlighted.

The functions of the activities of the subjects of regulation of insurance services provision in the sphere under the study are defined: regulatory, control, organizational (rulemaking activities, state registration, control, prudential supervision, licensing, etc.). Herein is important the use of risk management methodology for implementation of quality management system as a component of state regulation of activities of domestic airlines, as well as directing public policy to create a generally effective legal mechanism of capital movements in the unsecured sectors of the economy and protection of (guarantee) investments from influence of various risks. The factors of strategic (adaptation of the system of organization of activities of public authorities to constitutionally settled European integration course of Ukraine, normative regulation of the strategy of non-banking financial services markets, change of approaches to investing from quantitative to qualitative etc.), tactical (formation of national innovative system, expansion of investment opportunities for realization of innovative projects, use of modern investment and innovative model of air transport enterprises development, involvement of extrabudgetary investment resources, application of uniform requirements and standards of investment, introduction of the mechanism of public-private partnership, etc.) and theoretical and legal nature (filling with new content the existing established key provisions of doctrine of administrative law and critical analysis of the theoretical novels presented by scientists) should be taken into account, when establishing priority areas for improving the public administration system in the field of insurance of investment and innovative activities of aviation enterprises under the conditions of economic transformation.

The system of measures of administrative and legal influence on the market of insurance services in the sphere of investment and innovative activities at the regional level is developed and scientifically substantiated. This refers to introduction of an appropriate algorithm of functioning of public administration bodies in the process of regulating insurance activities as a logically predetermined sequence of management actions for the implementation of their licensing and control functions. Decentralization of control and provision of administrative services in this area will

have a positive impact on the investment climate of regional aviation enterprises. It is emphasized that local self-governments, which along with the state authorities, are interested in the favorable investment climate of the region and are empowered to exercise control functions, should increase the control of the investment process through forming investment programs of the region, combining carefully developed investment projects of commercial and social direction.

The ways of solving actual problems of improvement of administrative and legal regulation of insurance services provision in the sphere of investment and innovative activities of aviation enterprises are offered. In particular, the expediency of using positive foreign experience in regulating insurance relations and the necessity of developing and adopting the Insurance Code of Ukraine, the norms of which would establish the typical rules (conditions) for insurance of investment and innovative activities, have been proved. The priority tasks remain the adoption of the Law of Ukraine “On Self-Regulatory Organizations”, which would provide conditions for the development of the insurance market, balancing the interests of its professional participants, ensuring openness and transparency of the insurance market, reducing corruption, as well as the Law of Ukraine “On Digital/Electronic Economy”, which regulatory framework will promote innovative development of production and economic systems of different levels and provide competitive advantages in the long run in the domestic and foreign markets.

Keywords: aviation enterprise, administrative and legal principles, investment and innovation activity, investments, innovations, mechanism of administrative and legal regulation, prudential supervision, insurance services, insurance risk.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Монографія колективна:

1. Jurisprudence in the modern information space: collective monograph / Edited by I. Sopilko. Hamilton: Accent Graphics Communications & Publishing. 2019. 384 p.

Статті в наукових фахових виданнях України та періодичних наукових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз:

2. Шапенко Л.О. Поняття інвестиційно-інноваційної діяльності у галузі цивільної авіації України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 6. С. 233-236.

3. Шапенко Л.О. Державне регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. № 6-1. Том 3. С. 71-75.

4. Шапенко Л.О., Зуєва В.О. Реалізація функцій права під час страхування інвестиційних ризиків. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 6. С. 26-28.

5. Шапенко Л.О. Страхування інноваційно-інвестиційної діяльності як правова категорія. *Науковий журнал «Право і суспільство»*. 2015. № 3. С. 125-129.

6. Шапенко Л.О. Саморегулівні організації страховиків як учасники публічного управління. *Юридична наука*. 2015. № 9. С. 25-34.

7. Шапенко Л.О. Міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2015. № 3(36). С. 84-89.

8. Шапенко Л.О. Правові передумови модернізації системи державного регулювання ринку страхових послуг в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 34. С. 50-56.

9. Шапенко Л.О., Калюжний Р.А. Публічне адміністрування у сфері страхування: сутність та зміст категорії. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука» Серія: «Юридичні науки»*. 2018. № 1. С. 6-11.

10. Шапенко Л.О., Ткаченко Є.М. Теоретико-правові аспекти розвитку цифрової економіки в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука» Серія: «Юридичні науки»*. 2019. № 4. URL: <http://www.inter-nauka.com/magazine/law/>.

11. Шапенко Л.О. Сутність та зміст інноваційного розвитку суспільства в контексті сучасного праворозуміння. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2019. № 52(3). С. 55-63.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

12. Шапенко Л.О. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності. *Evropský politický a právní diskurz*. 2015. Svazek 2. 2. vydání. S. 246-251.

13. Шапенко Л.О., Бородін І.Л. Еволюція адміністративного права України. *Evropský politický a právní diskurz*. 2016. Svazek 3. 2. vydání. S. 121-125.

14. Шапенко Л.О. Юридичні факти в механізмі правового регулювання страхових відносин. *Evropský politický a právní diskurz*. 2017. Svazek 4. 2. vydání. S. 222-227.

Матеріали наукових конференцій:

15. Шапенко Л.О. Теоретико-правові передумови виникнення страхування авіаційного транспорту. *Транспортне право в XXI столітті: матеріали доп. учасн. III міжнар. наук. конф.*, 21 лют. 2013 р. Київ: Комп'ютерпрес, 2013. С. 110-112.

16. Шапенко Л.О. Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності у галузі цивільної авіації України. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте*

евроинтеграционных процессов: материалы докл. участ. междунар. науч.-практ. конф., 7-8 нояб. Кишинев, 2014. С. 199-201.

17. Шапенко Л.О. Теоретико-правові аспекти інвестиційної діяльності у галузі цивільної авіації. *Аеро-2014. Повітряне і космічне право*: матеріали доп. учасн. Всеукр. конф. молодих учених і студентів, 20 лист. 2014 р. Київ: Комп'ютерпрес, 2014. С. 81-84.

18. Шапенко Л.О. Об'єднання страховиків авіаційних ризиків: досвід минулого та перспектива майбутнього. *Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики*: матеріали доп. учасн. міжнар. наук. конф., 12-13 груд. 2014 р. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2014. Ч. II. С. 73-76.

19. Шапенко Л.О. Пруденційний нагляд як складова державного регулювання страхової діяльності. *Юридична наука і практика: виклики часу*: матеріали доп. учасн. V міжнар. наук.-практ. конф., 12 бер. 2015 р. Київ: МП Леся. С. 112-115.

20. Шапенко Л.О. Адміністративно-правовий статус органів державного нагляду за страховою діяльністю в Україні. *Юридична наука та практика у третьому тисячолітті*: матеріали доп. учасн. міжнар. наук. конф., 27-28 лют. 2015 р. Кошице, 2015. С. 89-91.

21. Шапенко Л.О. Доктринальна основа реформування адміністративно-правового регулювання страхового ринку України. *Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи*: матеріали доп. учасн. VI міжнар. наук.-практ. конф., 26 лют. 2016 р. Київ: МП «Леся», 2016. С. 117-120.

22. Шапенко Л.О., Хомченко О.В. Сучасний стан та перспективи впровадження міжнародних і європейських стандартів у правову систему України. *Science and Society* : матеріали доп. учасн. XV міжнар. наук. конф., 8 лист 2019 р. Гамільтон, Канада. Центр наукових досліджень «Solution»: Вид-во Premier Publishing s.r.o., Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. P. 112-122.

Вступ	17
Розділ 1. Методологічна основа дослідження адміністративно-правових засад надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств	28
1.1. Юридична характеристика надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств.....	28
1.2. Зміст та особливості адміністративно-правових засад надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств.....	54
1.3. Світовий досвід державного регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності	73
Висновки до розділу 1.....	86
Розділ 2. «Суб'єкти адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств в Україні	90
2.1. Адміністративно-правовий статус Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, як основного суб'єкта надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств.....	90
2.2. Саморегулівні організації як суб'єкти застосування диспозитивного методу регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств	104
2.3. Функції суб'єктів регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств.....	120
Висновки до розділу 2.....	138

Розділ 3. «Напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств».....	143
3.1. Пріоритетні напрями адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств в умовах трансформації економіки.....	143
3.2. Актуальні проблеми вдосконалення адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств та шляхи їх вирішення.....	160
Висновки до розділу 3.....	185
Висновки.....	187
Список використаних джерел.....	195
Додаток.....	215

ВСТУП

Актуальність теми. Відмітною рисою розвиненої економіки є інтенсифікація інноваційної діяльності, впровадження нових технологій не тільки у виробництво, а й сферу надання різних видів послуг, що обумовлює зростання видатків на науково-дослідні проекти, модернізацію системи освіти, професійної підготовки фахівців, пошук нових підходів до організації управлінської діяльності. Активізація інноваційної діяльності об'єктивно супроводжується формуванням наукомістких (високотехнологічних) галузей та виробництв, створення національних інноваційних систем. Вказане повною мірою стосується авіаційної галузі як такої, постійний розвиток якої неможливий без впровадження інновацій та інвестиційної підтримки.

В 2017 році Державіаслужба пройшла сертифікацію відповідно до процедур ТІС з аудиту та сертифікації на відповідність вимогам міжнародного стандарту ISO 9001:2015 «Системи менеджменту якості. Вимоги» та отримала відповідний сертифікат (ТІС 15 100 1810134). Ним, серед інших вимог до системи управління якістю, передбачено обов'язкове підвищення ефективності та результативності як самої системи, так і продукції, послуг, механізмів тощо.

Україна, не зважаючи на незадовільний стан економіки та військові дії на Сході держави, впевнено долає шлях до інвестиційної привабливості через поширення інноваційної діяльності. За аналітикою Global innovation Index 2018: Energizing the World with Innovation Україна, маючи статус країни «Lower-middle income», за рівнем інновації приєдналася до країн з найкращим рівнем прибутку і увійшла у ТОП-10 країн за цим показником¹.

Одним з дієвих механізмів, які держава може застосовувати для гарантування стабільного розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності є страхування, адже така діяльність є ризиковою. Тому виникає необхідність у страхуванні інноваційних проектів, точніше потенційних фінансових ризиків, які можуть виникнути в результаті впровадження інновацій в економічну

---

¹ GLOBAL INNOVATION INDEX 2018 : Energizing the World with Innovation P.30

діяльність авіаційних підприємств. Страхування як вид фінансової діяльності має ряд характерних рис, що вирізняє її серед інших та вимагає від держави використання особливих методів адміністрування з метою мінімізації можливих втрат в процесі інвестиційно-інноваційної діяльності.

Створення науково-методичного підґрунтя щодо визначення і характеристики адміністративно-правових засад надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності є запорукою виходу вітчизняних авіаційних підприємств на міжнародний рівень стандартів в цій сфері.

Науково-теоретичне підґрунтя для здійснення дисертаційного дослідження склали наукові праці провідних фахівців у галузі адміністративного, фінансового та інших галузей права, зокрема І. Андрущенко, Л. Андрущенко, І. Бородіна, О. Вінник, В. Галуцька, О. Зайця, Р. Калюжного, О. Картамишевої, Л. Кінащук, Т. Коломоєць, В. Колпакова, В. Мачуського, Т. Мацелик, А. Омельченка, С. Пилипенка, О. Рябченко, І. Сопілко, О. Удалова, В. Яковчука та інших науковців, які розглядали питання адміністративно-правового забезпечення діяльності в різних сферах суспільного життя, а також державно-правового регулювання страхування ризиків на ринках фінансових послуг.

З огляду на предмет дослідження для ґрунтовного аналізу означеної тематики використовувалися наукові розробки представників економічної науки, а саме Н. Бідник, В. Базилевича, К. Базилевича, В. Бігдаша, О. Бурбела, В. Дзюби, Т. Говорушка, О. Залетова, С. Осадець, В. Семеняки, В. Фурмана, Є. Шари, Т. Яворської та інших вчених-економістів, які вивчали організаційно-економічні аспекти розвитку страхового ринку України, проблеми залучення інвестицій в діяльність підприємств різних форм власності та напрямків господарювання, а також шляхів реалізації превентивної функції страхування, що становить основу попередження можливих інвестиційно-інноваційних ризиків.

Теоретичні та методологічні напрацювання названих вчених мають фундаментальний характер відносно досить широкої правової проблематики, що є основою подальшого наукового аналізу проблеми адміністративно-

правового регулювання надання страхових послуг з урахуванням специфіки діяльності вітчизняних авіаційних підприємств.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана відповідно до Концепції загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 21 листопада 2002 року № 228-IV. Дисертація безпосередньо пов'язана з напрямками держбюджетних науково-дослідних робіт «Публічно-правовий механізм забезпечення національних інтересів України» на 2016-2019 роки (державний реєстраційний номер № 55/13.01.02) кафедри конституційного і адміністративного права та «Правова система України в умовах трансформації суспільства» на 2016-2019 (державний реєстраційний номер № 56/13.01.01) кафедри теорії та історії держави і права Юридичного факультету Національного авіаційного університету. Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою Радою Юридичного інституту Національного авіаційного університету 23 грудня 2013 року (протокол № 14).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є розробка теоретичних положень щодо визначення та характеристики адміністративно-правових засад надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств, формування наукових підходів та практичних рекомендацій, спрямованих на гармонізацію національного законодавства до європейських стандартів в цій сфері.

Для досягнення мети автор ставить перед собою такі *завдання*:

- здійснити юридичну характеристику надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств;
- розкрити зміст та виділити особливості адміністративно-правових засад надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств;

- узагальнити світовий досвід адміністративно-правового регулювання страхування в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності та виокремити основні моделі регулювання страхового ринку;

- визначити та охарактеризувати елементи адміністративно-правового статусу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, як основного суб'єкта регулювання страхової діяльності;

- надати характеристику саморегульованих організацій як суб'єктів реалізації диспозитивного методу регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств;

- виділити функції діяльності суб'єктів регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств та розкрити особливості їх реалізації;

- проаналізувати значення пруденційного нагляду для ефективного функціонування страхової діяльності та забезпечення інтересів інвесторів, що здійснюють інвестування авіаційних підприємств;

- окреслити актуальні проблеми вдосконалення адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств та запропонувати шляхи їх вирішення;

- з'ясувати пріоритетні напрями адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності авіаційних підприємств в умовах трансформації економіки.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають в процесі здійснення публічного адміністрування у сфері страхування інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи складає комплекс загальних методів наукового пізнання, а також спеціальних методів, що застосовуються у юридичній науці. *Діалектичний метод* дозволив у динаміці простежити процес адміністрування державою страхування інвестиційно-інноваційної діяльності (підрозділи 2.1, 2.2). За допомогою *історичного підходу* виявлено закономірності розвитку стимулювання інновацій на державному рівні (підрозділи 1.1, 1.2), *аналіз та синтез* – визначенню ознак інвестиційно-інноваційної діяльності, поняття адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у виділеній сфері, структури та особливостей адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративно-правового регулювання (розділи 1, 2). На основі *дедуктивного методу* побудовано структурно-логічну схему дослідження, а *метод правового моделювання* покладено в основу визначення напрямків удосконалення адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств (розділи 2, 3). *Методологія наукового аналізу* дозволила проаналізувати сутність механізму публічного адміністрування у сфері страхування інвестиційно-інноваційної діяльності від загального (ліцензування страхової діяльності) до особливого (страхування ризиків інвестиційно-інноваційної діяльності) і конкретного (виявлення особливостей надання страхових послуг щодо страхування ризиків в процесі діяльності авіаційних підприємств).

За допомогою *функціонального методу* виділено функції діяльності суб'єктів регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств (підрозділ 2.3), проаналізовано вітчизняний досвід правового регулювання у сфері страхування інвестиційно-інноваційної діяльності, визначено напрями вдосконалення чинного законодавства (розділ 3). *Формально-юридичний метод* дозволив розкрити зміст закріплених у нормативно-правових актах положень інноваційної діяльності авіаційних підприємств, виявити прогалини і колізії у законодавстві та запропонувати шляхи його вдосконалення (розділи 2,3). Визначальним для

аккумуляції, систематизації й аналізу світового досвіду страхування інвестиційно-інноваційної діяльності, визначення його характерних рис став *порівняльно-правовий метод* (підрозділ 1.3).

Нормативно-правовою базою дослідження є Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету міністрів України, відомчі та міжвідомчі нормативно-правові акти міністерств та відомств України, які регулюють адміністративні правовідносини між органами державного регулювання та страховими організаціями, Основні принципи та стандарти, прийняті Міжнародною асоціацією органів страхового нагляду, а також окремі положення законодавчих актів інших держав.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні матеріали, довідкова література, практика страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним і системним дослідженням, в контексті якого обґрунтовуються теоретичні положення щодо визначення та характеристики адміністративно-правових засад надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємства, виходячи з напрямків реалізації регулятивної та охоронної функцій права у сфері надання страхових послуг щодо інвестиційно-інноваційної діяльності загалом та авіаційних підприємств, зокрема, з урахуванням публічно-правової природи адміністративно-правового регулювання вказаних відносин, а також визначенні шляхів відображення цих засад у національному адміністративному законодавстві з метою його гармонізації з європейськими стандартами у визначеній сфері.

Рівень наукової новизни одержаних результатів та авторський внесок у дослідження проблеми характеризується науковими положеннями, висновками та пропозиціями, основними з яких є такі:

вперше:

- науково обґрунтовано положення про заходи адміністративно-правового впливу на ринок страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності на регіональному рівні. Децентралізація контролю та надання адміністративних послуг в цій сфері матиме позитивні наслідки для інвестиційного клімату регіональних авіаційних підприємств;

- сформульовано авторське визначення поняття «інвестиційно-інноваційна діяльність в галузі цивільної авіації», під яким слід розуміти процес залучення майнових та інтелектуальних цінностей у галузь цивільної авіації, спрямованих на забезпечення використання та впровадження наукових досліджень і розробок з метою отримання прибутку, досягнення економічного, соціального та іншого ефекту, реалізація якого базується на принципах ринкової економіки та може мати ризиковий характер;

- доведено доцільність уніфікації процедур реалізації компетенції органами публічної адміністрації щодо регулювання страхової діяльності та запропоновано відповідний алгоритм як логічно зумовлену послідовність управлінських дій щодо реалізації дозвільної та контрольної функцій;

- виділено основні причини відсутності ефективного державного нагляду за страховою діяльністю на основі оцінки ризиків страхової організації та встановлено першочергові завдання для підвищення ефективності пруденційного нагляду за страховою діяльністю;

- визначено механізм адміністративно-правового регулятивного впливу на процеси розміщення страхових резервних фондів страхової організації, впровадження якого спрямоване на узгодження інтересів страховиків, підприємств авіаційної галузі та держави, тобто досягає цілей публічного характеру. Системність регуляторного впливу сприяє розвитку інвестиційно-інноваційного сектору авіаційної галузі, в тому числі в порядку державно-приватного партнерства;

удосконалено:

- концептуальні підходи до розуміння сутності реалізації функцій права в процесі страхування інвестиційних ризиків через призму юридичного та соціального аспектів, оскільки діяльність як безпосередніх учасників інвестиційних відносин, так і держави та її уповноважених органів, спрямовані на регулювання фінансово-правових відносин та попередження можливих фінансово-правових конфліктів. Виділено напрямки реалізації регулятивної та охоронної функцій права у сфері надання страхових послуг щодо інвестиційно-інноваційної діяльності загалом та авіаційних підприємств, зокрема;

- обґрунтування щодо розвитку і вдосконалення статусу саморегулювних організацій на ринку страхових послуг в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств як суб'єктів застосування диспозитивного методу регулювання надання таких послуг;

- пропозиції щодо впровадження комплексних заходів організаційного та нормативно-правового характеру з метою регулювання страхування інвестиційно-інноваційної діяльності, зокрема, шляхом прийняття Закону України «Про саморегулювні організації» з визначенням місця, ролі, механізму та суб'єктів саморегулювання на страховому ринку;

- наукову аргументацію щодо доцільності застосування ризик-орієнтованого підходу при запровадженні системи управління якістю як складової державного регулювання діяльністю вітчизняних авіакомпаній;

дістали подальшого розвитку:

- визначення адміністративно-правового регулювання з урахуванням предмету регулятивного впливу – відносини щодо надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності. Адміністративно-правове регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності визначене як складний процес цілеспрямованого впливу уповноважених суб'єктів на всі компоненти страхової галузі, здійснюваного за допомогою комплексу адміністративно-правових засобів з метою вдосконалення захисту майнових інтересів страхувальників чи третіх осіб (інвесторів) та активізації інвестиційної діяльності;

- положення щодо функцій діяльності суб'єктів регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств та особливостей їх реалізації;

- пропозиції щодо необхідності використання досвіду зарубіжних країн щодо адміністративно-правового регулювання страхових відносин засобами кодифікованого законодавства шляхом прийняття Страхового кодексу України, в якому передбачити типові правила (умови) страхування інвестиційної діяльності;

- теоретичні підходи до визначення меж дискреційних повноважень органів публічної адміністрації в процесі прийняття управлінських рішень з питань регулювання страхової діяльності під час впровадження інновацій в авіаційній сфері залежно від їх рівня в управлінській ієрархії. Встановлено, що такі межі зумовлені оптимальним розподілом функцій органів публічної адміністрації державного та регіонального рівня;

- питання пріоритетних напрямів розвитку адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств в умовах трансформації економіки. Визначено чинники стратегічного, тактичного та теоретико-правового характеру, які мають бути враховані при встановленні вказаних напрямків регулювання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації положення, висновки та пропозиції становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес в:

- *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення й вирішення теоретико-прикладних проблем адміністративного права України (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Національного авіаційного університету від 07.09.2019 р.*);

- *правотворчості* – під час внесення змін і доповнень до нормативно-правових актів, а також прийняття нових законів та підзаконних актів у сфері

інвестиційно-інноваційної діяльності (*Довідка про практичне впровадження в діяльність Кабінету Міністрів України від 21.09.2019 р.*);

- *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Фінансове право», «Нормативно-правове регулювання транспортної діяльності», при підготовці науково-практичних видань, підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій для науковців, юристів-практиків, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів (*Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у освітню діяльність Національного авіаційного університету від 07.09.2019 р.*).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням актуальної наукової проблеми. Основні теоретичні положення та висновки, що характеризують наукову новизну і практичне значення дослідження, є результатом особистих досліджень, що були здійснені дисертантом на основі ґрунтовного аналізу наукових публікацій, законодавства та практики його застосування.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові концепти і висновки обговорені та схвалені на засідання кафедри конституційного і адміністративного права Юридичного факультету Національного авіаційного університету. Результати наукового дослідження були оприлюднені на 8 вітчизняних і міжнародних наукових та науково-практичних заходах: «Science and Society» (м. Гамільтон, Канада, 8 листопада 2019 р.); «Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи» (м. Київ, 26 лютого 2016 р.); «Юридична наука і практика: виклики часу» (м. Київ, 12 березня 2015 р.); «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті» (м. Кошице, 27-28 лютого 2015 р.); «Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики» (м. Одеса, 12-13 грудня 2014 р.); «Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов» (м. Кишинів, 7-8 листопада, 2014 р.); «Аеро-2014. Повітряне і космічне право»

(м. Київ, 20 листопада 2014 р.); «Транспортне право в ХХІ столітті» (м. Київ, 21 лютого 2013 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображено в 22 публікаціях, з яких: 1 колективна монографія, 10 статей в наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних науково-метричних баз; 3 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, 8 публікацій за матеріалами наукових та науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації визначена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, які включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (178 найменувань) та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, з них основний текст – 194 сторінки.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД НАДАННЯ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАЦІЙНИХ ПІДПРЕМСТВ

1.1. Юридична характеристика надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств

Інвестиційно-інноваційна діяльність є однією з умов ринкових відносин, однак без належного правового аналізу цієї діяльності виникають проблеми забезпечення здійснення інвестиційно-інноваційних процесів, необхідних для економічного розвитку галузі цивільної авіації. На сьогодні, незважаючи на досить часте застосування у наукових публікаціях поняття «інвестиційно-інноваційна діяльність», відсутні комплексні дослідження даного поняття та його змісту, нез'ясована правова природа даної категорії, а також немає відповідного законодавчого закріплення у нормативно-правових актах, що свідчить про недостатньо розроблену теоретичну базу і відповідну наявність проблем у правозастосовній практиці.

Розглядаючи питання інвестиційно-інноваційної діяльності, неможливо залишити поза увагою праці таких вчених-економістів як В. Александрової, М. Туган-Барановського, Л. Федулової, Й. Шумпетера, В. Базилевича, О. Баранівського, О. Харченка, К. Бондаря, І. Федуна, В. Мініча, К. Глухарьова, С. Захарина, О. Кам'янецької, В. Бережної та інших, в яких досліджено проблеми здійснення інвестування та впровадження інновацій у пріоритетні галузі економіки.

Наявність наукових розробок, що стосуються правових питань забезпечення інвестиційно-інноваційної та інноваційної діяльності держави та її складових, які висвітлені у працях Р. Шишки, О. Вінник, С. Мороза, Р. Фатхутдінова, Є. Білоусова, І. Білошенко, О. Давидюка, А. Дегтяра,

Л. Євсєєвої та інших свідчить про актуальність обраної тематики. Проте залишається не розробленим питання сутності самого поняття «інвестиційно-інноваційна діяльність», що створює неоднозначне розуміння змісту вказаної категорії та проблеми правового регулювання даного виду діяльності.

Термін «інвестиційно-інноваційна діяльність» викликає чимало нарікань з боку науковців, оскільки допускає злиття зовсім принципово різних понять – інвестицій та інновацій, які є самостійними та самодостатніми факторами економічного розвитку авіапідприємств та економіки в цілому. Водночас аналіз вітчизняних наукових праць дозволяє зробити висновок, що зазвичай під терміном «інвестиційно-інноваційна діяльність» дослідники розуміють еkleктичне поєднання інвестиційно-інноваційної та інноваційної діяльності, в результаті якої вдається отримати прибуток або досягти соціального ефекту. Дійсно, у випадках, коли мова йде про інвестування інновацій, правомірним є застосування не терміну «інвестиційно-інноваційна діяльність», а інвестиційне забезпечення інноваційної діяльності або залучення інвестиційних джерел реалізації інноваційних процесів. Адже створення та ефективне впровадження різноманітних нововведень дозволяє суттєво підвищити обсяги виробництва авіаційної техніки, якість послуг на ринку повітряних перевезень, а також конкурентоспроможність авіаційної галузі.

А це означає, що при визначенні ефективності інвестування з урахуванням інноваційних ресурсів беруться до уваги окремо показники результативності інвестиційно-інноваційної та окремо – інноваційної діяльності певного об'єкта, у розвиток якого були вкладені відповідні матеріальні чи інтелектуальні ресурси [41, с. 62-63]. Дана позиція слугує правильному вибору показників, дозволяє чітко структурувати тенденції інвестиційно-інноваційної та інноваційної діяльності у їхній взаємозалежності та їхньому взаємозв'язку.

Хоча, з іншого боку, при з'ясуванні сутності поняття «інвестиційно-інноваційної діяльності» слід виходити з того, що в сучасних економічних системах інших розвинених країн основним чинником виробництва, надання якісних послуг і розширеного відтворення економіки авіапідприємств є

інновації. А тому використання словосполучення «інвестиційно-інноваційна» може мати виправдану позицію, оскільки ці два поняття на сучасному етапі розвитку економіки нерозривно пов'язані між собою [25, с. 94-95].

Для ґрунтовного дослідження змісту поняття «інвестиційно-інноваційної діяльності», необхідно проаналізувати існуючі підходи до визначення інвестицій та інновацій. Так, в юридичній науці під інвестиціями прийнято розуміти майно та інтелектуальні цінності, що мають грошову оцінку і вкладаються в об'єкти господарської діяльності та інших сфер суспільного життя (науку, культуру, охорону здоров'я та ін.) [17, с. 7]; або ж майно та майнові права, а також інтелектуальну власність, які вкладаються інвесторами в передбачених законом формах в об'єкти інвестиційно-інноваційної діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту; чи майнові або речові права, які передаються одним власником іншому для організації, підтримання чи вдосконалення виробництва, в більшості випадків для отримання прибутку [162, с. 52].

Згідно положень ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [106]. Такими цінностями можуть бути: а) кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів); б) рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); в) майнові права інтелектуальної власності; г) сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»); д) права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права; е) інші цінності. Інвестиції у відтворення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень [106].

Також інвестиції визначають як сукупність засобів, що реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу у різні галузі економіки [61]; як довготермінові вкладення капіталу у різні галузі народного господарства всередині країни та за її межами з метою привласнення прибутку [34, с. 13]; як витрати на виробництво і накопичення засобів виробництва та збільшення матеріальних запасів [78, с. 388]; як вкладення грошових коштів, інтелектуальної власності, будівель, споруд, котрі не використовуються на поточне споживання з метою прирощення їх в майбутньому з метою досягнення економічного, соціального та іншого ефектів [25, с. 96].

Узагальнивши дані визначення, необхідно окреслити окремі прогалини, що перешкоджають висвітленню правових категорій, винесених на розгляд:

- по-перше, інвестиції можуть здійснюватися на різні терміни залежно від проекту чи рішень самого інвестора, а тому інвестиції можуть бути як довгострокові, так і короткострокові;

- по-друге, метою інвестування не є лише прибуток, а й досягнення соціального, культурного, екологічного, інноваційного та інших ефектів;

- по-третє, у всіх зазначених визначеннях відсутнє поняття «ризиковості» як важливої ознаки, без якої не існує процесу інвестування та втрачається його природне значення (імовірність настання інвестиційного ризику, який потребує страхового забезпечення).

Тож, на основі проведеного аналізу існуючих підходів до розуміння сутності категорії «інвестиції», варто більш повно розкрити дане визначення, яке полягає у вкладенні майнових та інтелектуальних цінностей у різні галузі економіки, об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку, досягнення економічного, соціального чи іншого ефекту, реалізація яких базується на принципах ринкової економіки та може мати ризиковий характер.

З вище вказаного вже відслідковується нерозривний зв'язок інвестицій з інноваціями. Але з метою з'ясування правової сутності категорії «інновації», слід дослідити існуючі підходи до визначення даного поняття.

В Законі України «Про інноваційну діяльність» інновації представлені як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [107].

К. Глухарьов визначає інновації як сферу, інвестування якої забезпечує створення високотехнологічної структури економіки, розробку і впровадження новітніх технологій, виробництво і експорт конкурентоздатної продукції з високою доданою вартістю [25, с. 94-95].

В інших наукових працях сутність та зміст поняття «інновація» визначені як впровадження у діяльність підприємства вдосконалених або принципово нових технологій виробництва товарів чи послуг, методів організації діяльності персоналу компанії та вплив на його мотивацію, проведення моніторингу ринкової ситуації, а також підвищення своєї громадської значущості шляхом приділення уваги соціально-екологічним проблемам суспільства, метою чого є збільшення свого прибутку, попиту на продукцію та досягнення позитивного соціального ефекту, результатом – виведення на ринок нової комерційно реалізуємої продукції [47, с. 3]; як комплекс заходів для впровадження в економіку нової техніки, технологій та ін. [139, с. 320]; як головне джерело прибутку: «прибуток, по суті, є результатом виконання нових комбінацій», «без розвитку немає прибутку, без прибутку немає розвитку», тобто інновації – це зміни з метою впровадження та використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації у промисловості [165].

Узагальнюючи результати дослідження, варто наголосити, що єдиного визначення цієї категорії немає, навпаки існують суттєві розбіжності. Тому, для кращого розуміння змісту досліджуваного поняття, доцільним є внесення типових вимог до визначення поняття «інновація», визначених Р. Куропятником [73, с. 100]: науково-технічна новизна, науковість, виробнича придатність, комерційна реалізація та ефективність.

Враховуючи різні підходи до розробок поняття «інновації», варто погодитися з думкою В. Сподіної, яка визначила інновації як кінцевий продукт у результаті процесів створення, використання та впровадження наукових досліджень і розробок, спрямованих на вдосконалення технічних, економічних, організаційних, соціальних та правових відносин у різних сферах діяльності суспільства [136].

«Страховання є частиною фінансової системи та фінансового механізму держави, стратегічним сектором економіки держави, видом господарської діяльності. З точки зору ролі у відтворенні економічної системи, страхування являє собою обмінно-перерозподільні відносини, які ґрунтуються на принципах солідарності та платності. З позиції державного управління страхування є складною системою економічних відносин, яка є об'єктом державного регулювання в напрямку забезпечення достатності та результативності страхових фондів для покриття збитків, ризиків і перерозподілу відповідальності суспільної або індивідуальної діяльності» [84].

Активізація інвестиційного процесу є одним із найдієвіших механізмів, що забезпечує розвиток авіаційної галузі, а з іншого боку – інвестиції є рушійною силою науково-технічного прогресу, внаслідок якого відбуваються позитивні зрушення в діяльності авіапідприємств, що підвищує їхню конкурентоспроможність та якість надання авіаційних послуг.

В ході дослідження доведено, що інновації та інвестиції – це єдина взаємопов'язана система, і саме інновації забезпечують високий якісний рівень інвестицій. Інвестиції та інновації є складовими елементами і інвестиційної, і інноваційної діяльності, а також забезпечують механізм здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності у різних галузях економіки, в тому числі і у галузі цивільної авіації.

Таким чином, можна стверджувати, що всі інвестиції на стадії постіндустріального розвитку повинні бути інноваційно-орієнтованими. Саме це дозволить впровадити теоретичну концепцію інноваційної функції інвестицій, яка передбачає інноваційне оновлення основних фондів та

технологічних процесів підприємств авіаційної галузі шляхом вкладення капітальних інвестицій у нове або удосконалене оснащення, у сучасні виробничі комплекси авіапідприємств, а також у придбання прогресивних технологій з метою підвищення якості надання авіаційних послуг, зокрема наземного обслуговування.

«Основними принципами державної інноваційної політики є: орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України; визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері; здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок; фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності» [146].

Розкриття сутності і змісту інноваційного розвитку суспільства неможливе без звернення до наукових напрацювань представників як вітчизняної, так і зарубіжної соціологічної та філософсько-правової думки. Зокрема, теоретичну основу склали праці Ю. Атаманової, К. Беякова, Б. Бондаренка, Ю. Габермаса, Р. Калюжного, Г. Клімової, О. Колосової, С. Коталейчука, С. Онопрієнка, Ю. Остапенко, Т. Парсонса, Г. Прованшера, А.М. Слотер, Г. Тойбнера, І. Шопіної та ін. Узагальнені висновки зазначених науковців доводять, що сучасний розвиток теорії методології пізнання права в процесі формування інноваційного суспільства значно випереджає рівень готовності правозастосовної сфери до практичної правової маніпуляції з цими

юридичними явищами та, в свою чергу, становлять підґрунтя для пошуку нових шляхів у розвитку механізму правового регулювання суспільних відносин в умовах глобалізації та інформатизації. Використання наукових обґрунтувань вчених, в свою чергу, дозволило проаналізувати основні наукові концепції праворозуміння, з'ясувати їх значення в процесі правового регулювання інноваційно-інформаційних відносин, а також виявити об'єктивні закономірності трансформації українського суспільства в аспекті його інформатизації та сучасних тенденцій розвитку правової системи України [157, с. 55-56].

Розгляд питання інноваційного розвитку суспільства в контексті сучасного праворозуміння являє собою складну та багатоаспектну проблему, вирішення якої неможливе без використання міждисциплінарного підходу в процесі пізнання та осмислення права, а також без врахування впливу суб'єктивних факторів на суспільні явища. Адже основними чинниками, що нині активно впливають на інноваційний розвиток суспільства є інформатизація, яка безпосередньо пов'язана з ідеєю «технологічних інновацій» та характеризується впровадженням комунікацій, необхідних для обміну інформаційними ресурсами зі значною швидкістю і в необмеженому обсязі, а також, глобалізація, яка передбачає взаємопроникнення та взаємодію різних суспільств, держав та недержавних утворень у сферах економіки, політики, культури тощо, а також вироблення загальних стандартів та суперечливий процес локалізації, що неможливий без територіальної і корпоративної концентрації ресурсів. Водночас, поряд з позитивними тенденціями інформатизація, яка сама по собі являється продуктом інноваційного розвитку, поки що викликає чимало додаткових проблем. Оскільки обмін інформацією у вищезазначених параметрах хоча і дозволяє пришвидшити наукову діяльність та інноваційні процеси, проте не контрольованість інформаційних потоків загрожує безпеці особистості та всьому суспільству. Говорячи ж про глобалізацію, то разом зі сприянням вона може гальмувати розвиток технологій, породжувати інформаційні та

технологічні війни, зростання нерівності між суб'єктами інформаційних відносин, впливати на реформування інноваційної політики. Такі зміни в напрямку розвитку держави і суспільства потребують наукового осмислення теоретичних, нормативних та соціальних чинників трансформації правової дійсності, а також актуалізують необхідність пошуку нових критеріїв здійснення правового регулювання та забезпечення світового правопорядку [157, с.56].

Багато в чому розвиток суспільства в технологічній сфері зумовлений і розвитком суспільної свідомості, зокрема правосвідомості. Іншими словами кажучи, важливим є те, які технології суспільство готове прийняти, які з них суспільством є затребуваними, а проти яких воно виступає. Адже суспільна свідомість – дуже тонка матерія, що відображає не тільки матеріальні, але й духовні потреби суспільства, які, в свою чергу, впливають і на технологічний розвиток. Важливою при цьому є правова комунікація, яку слід розуміти не лише як абстрактний концепт, а і як практичну сферу узгодження взаємодії (через поведінку) людей у юридико-комунікативному суспільстві [176, с. 117]. Розглядаючи інноваційний розвиток суспільства як спосіб функціонування соціальних систем, при якому тенденції впровадження нових ідей, технологій, норм і цінностей в усіх сферах суспільного життя переважають над протилежними тенденціями збереження існуючого стану [62, с. 15-16], можна констатувати, що інноваційна діяльність в масштабах інтересів як окремих індивідів, так і суспільства та держави в цілому слугує вирішенню багаточисленних соціальних, зокрема морально-етичних, проблем. Це зумовлено тим, що в інноваційному суспільстві людина являє собою не просто «економічну людину», під якою розуміється комплекс економічних функцій та ролей, які визначають раціональну поведінку людини в економіці індустріального типу, а багатогранну особистість, що виступає в якості вирішального фактора й головного ресурсу суспільства інноваційного типу. І для такого суспільства характерною є здатність кожного індивіда здійснювати взаємообумовлені трансформації в самому собі та світі з метою реалізації

поставленої мети шляхом збалансованого поєднання свободи вибору та відповідальності за нього [56, с. 58; 157, с. 56-57].

Досліджуючи питання інноваційного розвитку суспільства, особливу увагу слід приділити проблемам правового регулювання суспільних відносин в даній сфері. Оскільки врегулювання таких відносин нині забезпечується за допомогою правових засобів, але в більшості державах вони є недостатніми, хаотичними та непослідовними в правовому регулюванні. Основною прогалиною є відсутність системного підходу до розуміння сутності і структури предмета правового регулювання, загального обсягу організовуваних відносин. Хоча, з урахуванням того, що і в економічній, і в юридичній науковій літературі інноваційна діяльність як поняття зазвичай пов'язане з бізнес-процесами та підприємництвом, цілком логічним та обґрунтованим в якості комплексного об'єкта правового регулювання вбачається саме інноваційний розвиток суспільства, що має ряд ознак:

- є елементом соціального розвитку суспільства, який на сучасному етапі сприймається не лише як частина, а і як важлива сутнісна характеристика суспільного розвитку;

- становить систему суспільних відносин, що пов'язані зі створенням умов, розробкою та практичною реалізацією нових знань, тобто відносин, які виникають з приводу інновацій та з метою створення умов для розробки і практичної реалізації інновацій;

- відображає систему відносин не лише на рівні окремих суб'єктів інноваційної діяльності, але й на рівні всього суспільства, державної політики, адже включає в себе як мікроекономічний, так і макроекономічний рівні;

- має конкретні цілі розвитку певної сфери суспільного життя (підвищення рівня життя населення; забезпечення конкурентоспроможності підприємств на всіх рівнях підприємницької діяльності та конкурентоздатності держави в міжнародних відносинах; вирішення екологічних, демографічних та інших соціальних проблем; сприяння здійснення реформ та державних перетворень тощо) [157, с. 57].

Зазначені правотворчі проблеми виникають з проблем юриспруденції як науки, і в першу чергу теорії держави і права, оскільки в даний час залишається малодослідженою та неузагальненою вся сукупність суспільних відносин у сфері інноваційного розвитку суспільства: не вироблені їх системні закономірності як предмета правового регулювання; не встановлено співвідношення процесів формування державної інноваційної політики та правового регулювання інноваційних відносин; не визначено єдиний термінологічний апарат, засади та принципи правового регулювання, а також однозначні рекомендації щодо формування нормативно-правової бази. Тобто зміна вектору сучасного розвитку суспільства, що беззаперечно впливає на трансформацію державно-правових інститутів, зумовлює необхідність розгляду цієї категорії в аспекті основних типів праворозуміння, а також її ролі в процесах глобалізації та інформатизації. Оскільки всебічне дослідження та вивчення державно-правових закономірностей, а також визначення взаємовпливу та взаємозалежності пізнання права і інноваційного розвитку суспільства в сучасних умовах є одним із основних завдань вітчизняної юридичної науки [157, с. 57].

Нині в дії права проявляється формально юридичний, механічний характер впливу на суспільство, його соціальні відносини та структури. Право за таких умов зводиться до так званої регламентуючої машини, «штампуючої» одноманітні юридичні форми із вельми різноманітного матеріалу людської поведінки. Як результат, руйнуються історично сформовані типи правової свідомості і праворозуміння [46, с. 48], що зумовлює потребу не лише у вивченні причин правової еволюції, а й в обґрунтуванні права як соціокультурного явища. Адже, погоджуючись із думкою Б. Бондаренка, необхідно зазначити, що право, маючи суспільний характер, вважається засобом упорядкування суспільних відносин завдяки його застосуванню суддями та службовими особами до конкретних життєвих ситуацій (т. зв. «живе право»), тобто правом визнається його функціонування та безпосередня дія у конкретних суспільних відносинах. Суб'єкти, що здійснюють

правозастосування, як, наприклад, судді та адміністратори, визнаються реальними нормотворцями, так як вони відтворюють у своїх актах обов'язкові нормативи, що склалися у сфері суспільного середовища. Мова йде про соціологічний тип праворозуміння, який виходить з того, що право створюється в реальному суспільному житті, його першоосновою визнається взаємодія різноманітних соціальних суб'єктів у державно-правовій сфері, яка зумовлює необхідність пристосування права до життєвих потреб конкретних індивідів за допомогою процесу правозастосування [13, с. 96]. Звісно, розуміння права неможливо зводити лише до тлумачення тих норм, які закріплені на папері і до ототожнення його із законодавством, оскільки право вміщує в себе і норми офіційного права, і норми, які виробляються в процесі правозастосування. А тому в умовах формування інформаційного суспільства та його інноваційної складової важливим є пізнання права через призму правотворчої та правозастосовної діяльності, як нерозривних процесів, поєднання яких веде до більш ефективного використання правових засобів у відповідній ситуації та індивідуального підходу до реалізації правових норм для дієвого та збалансованого правового регулювання якісно нових суспільних відносин [157, с. 57-58].

Водночас, слід відмітити, що для виходу з кризи права необхідним є застосування культурно-нормативної концепції права, сутність якої зводиться до врахування пріоритетності культурних цінностей, зокрема ідентифікованих цінностей суб'єктів, на основі яких відбувається правовий зв'язок між ними [175, с. 206]. Тобто визначення шляхів розвитку права та вдосконалення механізмів правового регулювання варто починати з вивчення не лише соціальних змін, що відбуваються у суспільстві, а і змісту культури даного суспільства [157, с. 58].

Все це свідчить про актуальність дослідження правових закономірностей з позиції інтегративного типу праворозуміння, який у наш час знаходиться на стадії активного формування та практичного розвитку. За своєю сутністю даний тип праворозуміння є комплексним, синтезуючим різні позиції

та аспекти інших типів праворозуміння. З огляду на це, слід зазначити, що дослідження правових закономірностей інноваційного розвитку суспільства саме з позиції інтегративного типу праворозуміння буде найбільш ґрунтовним та повним, адже всі аспекти та ознаки державно-правових явищ, взаємодію яких опосередковують правові закономірності, будуть вважатися суттєвими та необхідними. Крім того, в межах такого типу праворозуміння можливий плюралізм розуміння державно-правових категорій та взаємозв'язків між ними, що дозволяє по-різному розглядати державно-правові закономірності, що відображають співвідношення права і закону, та максимально широко розкривати їх сутність. Так як інтегративний тип праворозуміння не є сталим та постійно формується і розширюється, дослідження будь-якого явища державно-правової сфери у його аспекті буде відображати динаміку розвитку розуміння права, що, звісно, є позитивним фактором, адже таке дослідження завжди буде відповідати актуальним суспільним відносинам і буде відображати у собі сучасний рівень розвитку юридичної науки [13, с. 98-99]. Даний підхід до праворозуміння з урахуванням сучасного стану юриспруденції повинен стати одним із основних, оскільки постійний розвиток і видозміна форм суспільної комунікації, що відбуваються нині в умовах інформаційно-глобалістичних перетворень у соціумі, призводять до появи новітніх суспільних відносин, зміни правової свідомості і правової культури та правового виміру в цілому [11, с. 8; 157, с. 58].

При цьому доцільно наголосити, що з огляду на позиції інтегративного типу праворозуміння, не варто шукати узагальнену форму права, бо право завжди є недосконалим з певної точки зору та вимагає постійних змін. Згідно з теорією Д. Холла, який у свої працях прагне створити єдине уявлення про право шляхом синтезу правових норм, правових процесів і моральних цінностей, можна зробити висновок, що пошуки загального підходу до розуміння права не виправдані і від них необхідно відмовитись. В інтересах юридичної науки і практики, варто віддавати перевагу плюралістичним підходам до розуміння права, вивчати різні визначення права і синтезувати їх в

межах єдиного підходу. Існує точка зору, згідно з якою інтегративне визначення права розглядається в літературі як сукупність визнаних у певному суспільстві і забезпечених державно-правовим регулюванням нормативів рівності і справедливості, які регулюють конкуренцію і злагоду різних воель в їх взаємовідносинах одна з одною [65, с. 99-101; 157, с. 58-59].

Відповідно, основною функцією права для інноваційного розвитку суспільства є безперервна діяльність щодо формування життєздатних моделей, які регулюють ті чи інші конкретні взаємовідносини між суб'єктами. Це означає, що в епоху розширення інформаційного простору та інноваційного розвитку суспільства пріоритетності у праві набуває процес реалізації норм права. Така правова система складається не із жорстко визначених компонентів, наприклад, таких як система законодавства, її ядром обов'язково стають приватні, тобто несанкціоновані напряду офіційним позитивним правом правові акти, а в якості базової правової реальності виступають правові комунікації [173, с. 117]. А тому, характеризуючи право як феномен, який за своєю суттю є динамічним явищем, а не фіксованою системою, доцільно окремо аналізувати його зміст і форму, що дозволить більш повно зрозуміти зміни, притаманні правовій діяльності інформаційної цивілізації інноваційного типу [157, с. 59].

Оскільки в епоху інформаційних технологій та інноваційного розвитку суспільства реальність стає плюралістичною, то, відповідно, відносини в умовах такого суспільства є за своєю природою неоднорідними, комплексними і першопочатково не передбачаючими будь-яких однозначних тривіальних рішень, заснованих на жорстких нормативних актах. У зв'язку з цим ієрархія джерел права може бути представлена як така, в центрі якої знаходяться приватні правові акти, далі йде судова практика (включаючи всі види арбітражних і третейських судів) і, нарешті, на периферії правової системи розміщується законодавство, що регулює інноваційно-інформаційні відносини. Все це актуалізує одну з парадигм філософсько-антропологічної методології права – ціннісного сприйняття нормативних приписів. Про що свідчить,

наприклад, добровільне виконання суб'єктом права взятих на себе зобов'язань на основі відповідності змісту права його уявленням про справедливість, рівність, свободу та інші правові ідеї. А це означає, що на перший план виноситься питання про духовно-моральний зміст права, про включення уявлень про права та обов'язки в культурно-історичний контекст суспільного життя. Саме правове регулювання досягнень наук, що виникають на стику соціально-економічних, гуманітарних знань і знань в галузі точних наук найяскравіше відображають культурно-духовну обумовленість права як самопороджуючої, автопойетичної системи, тобто системи здатної до саморефлексії [46, с. 50; 178, с. 727-730]. Адже право не може самоусунутись від значних і тим паче переломних відкриттів в науковій сфері, оскільки це серйозним чином порушить правовий порядок. Але право не в змозі інкорпорувати наукові досягнення як якусь даність, оскільки таке інкорпорування з самого початку не може бути нейтральним. За правом, на відміну від інших соціальних явищ, закріплена функція забезпечення стабільного та справедливого порядку в суспільному житті. Це означає, що право повинне, не втрачаючи своєї автономії, виробити на основі духовно-моральної культури власне відношення до інтелектуального компонента життя сучасного суспільства [157, с. 59].

Варто зазначити, що в інформаційному суспільстві першочергове значення починає набувати взаємозв'язок позитивного права, встановленого чи санкціонованого державою, і «м'якого права» чи «рефлексивного права», створюваного учасниками громадянського суспільства [91, с. 102]. Оскільки регулювання суспільних відносин в інноваційно-інформаційній сфері здійснюється значною кількістю нормативно-правових актів і чинне законодавство України неспроможне забезпечити повномасштабного регулювання відносин, що виникають у зв'язку з розробленням, створенням і розповсюдженням інноваційних продуктів та розширенням інформаційного простору. Дана проблема пояснюється наявністю в законодавчому забезпеченні інноваційних та інформаційних суспільних відносин правових норм різної

галузевої належності та відповідно відсутністю комплексного нормативно-правового акту з питань здійснення даних видів діяльності. Адже, найбільшої уваги дістали поки що дослідження інновацій у вітчизняній юриспруденції серед представників цивільного та підприємницького права. А от питання публічних галузей права, зокрема стосовно формування державної політики в інноваційній сфері, діяльності інститутів науки та освіти, врегулювання інноваційних відносин неринкового характеру потребують детальної теоретичної розробки. Саме поява «м'якого права» як одного із сучасних способів правового регулювання суспільних відносин, що передбачає існування різноманітних горизонтальних зв'язків і контактів між правовими інфраструктурами, є прогресивним зрушенням на шляху вдосконалення правового забезпечення інноваційного розвитку суспільства. В таких умовах особливістю є множинність та принципова відкритість джерел права. І як новий різновид джерел права у науковій літературі виокремлюються так звані «змішані джерела» (наприклад, модельні правові акти та рекомендації, вироблені авторитетними організаціями), які є одним із найбільш гнучких інструментів, що дозволяють знайти компроміс між державою, з одного боку, та ринком – з іншої [177, с. 503-538]. А отже, використання норм «м'якого права» дозволяє цілком враховувати інтереси та стратегії безпосередніх учасників суспільних правовідносин, виходити за рамки стандартного правового регулювання з метою забезпечення ефективності механізму розподілу відповідальності та упорядкування нових феноменів [157, с. 59-60].

Інноваційна модель розвитку національної економіки, визнана пріоритетом сьогодення, передбачає активізацію інвестиційно-інноваційної діяльності, яка спрямована на залучення інвестицій з метою оновлення існуючих чи запровадження нових технологій, продукції чи послуг (інновацій). Дана діяльність покликана забезпечити безперервний процес функціонування підприємств та стабільний розвиток економіки в цілому.

Спираючись на зазначений широкий підхід, можна вказати, що інвестиційно-інноваційна діяльність в галузі цивільної авіації України являє

собою процес залучення майнових та інтелектуальних цінностей у галузь цивільної авіації, спрямованих на забезпечення використання та впровадження наукових досліджень і розробок з метою отримання прибутку, досягнення економічного, соціального та іншого ефекту, реалізація якого базується на принципах ринкової економіки та може мати ризиковий характер.

Як і більшість фінансово-економічних процесів, інвестиційно-інноваційної діяльність може зазнавати значних збитків у результаті настання різноманітних передбачуваних чи непередбачуваних подій (ризиків). Убезпечити від небажаних наслідків та ліквідувати збитки у даному випадку покликаний інститут фінансового права – страхування, який є основною складовою функціонування інфраструктури підприємств та невід’ємним елементом економічної і соціальної систем, що чинить безпосередній вплив на розвиток господарюючих суб’єктів. Розвиток інституту страхування є особливо важливим питанням в наш час – в період реформування економіки, зміни стереотипів мислення, розбудови в Україні правової держави.

На сьогодні страхування є невід’ємним атрибутом ринкової економіки, що має великі інвестиційні можливості та значний потенціал у реалізації загальнодержавних і регіональних інвестиційно-інноваційної програм та визнається важливою ланкою у формуванні системи економічної безпеки. Така роль стає можливою лише за умов належного рівня розвитку страхового ринку та дієвого державного регулювання страхової діяльності, що здійснюється адміністративними, економічними та правовими методами [8].

Незважаючи на те, що за роки незалежності України відбулися суттєві зміни стереотипів мислення щодо впливу держави на соціально-економічні процеси, слід відзначити необхідність саме адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, оскільки лише адміністративно-правові засоби впорядковують значну частину страхових відносин, надаючи їм організаційного змісту.

Здійснення даного виду державного регулювання також зумовлене рядом причин. По-перше, страхування, будучи одним із видів комерційної

діяльності, виконує важливу соціальну функцію, тобто забезпечує захист майнових інтересів фізичних та юридичних осіб (інвесторів) завдяки реалізації механізму попередження чи зменшення наслідків від непередбачуваних подій (страхових випадків) при вкладенні інвестицій. По-друге, страхування є важливою складовою фінансової системи суспільства, адже страхові резерви страхових компаній становлять значну частину фінансового ринку, і виконують роль не лише гаранта фінансової стабільності держави, але й можуть бути використані як інвестиційні ресурси, що сприяє суспільному розвитку шляхом безперервного відтворення економіки.

На практиці широко застосовується спосіб зниження інноваційних ризиків шляхом їх страхування. Водночас вітчизняні страхові компанії уникають страхування інноваційних проектів [93].

На сьогодні правове регулювання страхових відносин здійснюється одночасно нормами Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [149], Господарського кодексу України (далі – ГК України) [27], Закону України «Про страхування» [113] та інших нормативно-правових актів, які на даний час не є взаємоузгодженими. Також незважаючи на те, що в останні роки простежується неабиякий інтерес до вивчення питань становлення і розвитку інституту страхування та здійснення ефективної інвестиційно-інноваційної діяльності, єдиного підходу до визначення поняття та правової сутності страхування інвестиційно-інноваційної діяльності немає. Актуальним на сьогодні залишається формування правових основ страхування даної діяльності. Об'єктивне значення для належного контролю та регулювання правовідносин у сфері страхування інвестиційно-інноваційної діяльності має з'ясування сутності поняття «страхування» з правової точки зору, оскільки правильне тлумачення даної категорії дозволить чітко регламентувати у законодавстві порядок страхового захисту інвестицій та інновацій з метою забезпечення інтересів господарюючих суб'єктів, а також функціональний розвиток підприємств усіх форм власності та конкурентоздатність національної економіки.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці таких вчених як І. Андрущенко, Л. Андрущенко, В. Базилевич, К. Базилевич, О. Бурбело, О. Вінник, О. Заєць, Л. Кінащук, Р. Калюжний, В. Мачуський, О. Осадець, Н. Пацурія, С. Пилипенко, О. Удалов, І. Чайкін, В. Юрах, а також інших науковців, які торкалися питань розвитку страхової діяльності, страхових правовідносин, правового регулювання страхування ризиків на ринках фінансових послуг, а також визначали його роль у забезпеченні економічної безпеки. Однак, не дивлячись на інтенсивність та широкий спектр досліджень, багато питань у цій сфері залишаються ще дискусійними. Це стосується насамперед з'ясування сутності та правового змісту категорії «страхування», вироблення теоретичних положень, здатних забезпечити підґрунтя для формування законодавчої бази щодо регулювання страхової справи у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності.

Поняття «страхування інвестиційно-інноваційної діяльності» має складну ієрархічну структуру, що включає в себе щонайменше два елементи, а саме «страхування» та «інвестиційно-інноваційна діяльність». Тож, перш ніж спробувати дати визначення даному поняттю як правової категорії, варто дослідити основну його складову – «страхування».

Досліджуючи будь-яке поняття, в тому числі і поняття «страхування», необхідно враховувати всю сукупність наукових напрацювань як юридичної науки, так і інших наук, що дозволить поглянути на досліджуване явище з різних точок зору і об'єктивно відобразити його у визначенні. Дійсно, у сучасній юридичній науці існує безліч поглядів і думок щодо змісту та сутності страхування. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що більшість вчених-економістів, розглядаючи страхування як економічну категорію, використовують суто правові поняття (наприклад, охорона, захист, відповідальність) і, навпаки, вчені-юристи, даючи правову оцінку даному поняттю, застосовують економічні категорії (наприклад, страхові фонди, розміщення резервних коштів, формування страхових резервів тощо).

Сам термін «страхування» має латинське походження, основу якого складають слова «securus» і «sine cura», які в перекладі означають

«безтурботний». У багатьох слов'янських мовах, у тому числі і в українській, виникнення терміну страхування пов'язують зі словом «страх», яке безпосередньо стосується відчуття страху за збереження свого майна. З іншого боку в європейських мовах страхування позначають терміном «insurance industry», в основі якого є слова впевненість, безпека, передбачливість [126, с. 39]. Тож, проаналізувавши етимологію терміну «страхування» можна дійти висновку, що страхування відбиває ідею застереження, захисту та безпеки.

Вирішення питання щодо визначення сутності категорії «страхування» полягає у розкритті всіх ознак, що притаманні даному явищу. Тобто у здійсненні комплексного розгляду його економічних та правових аспектів, як взаємопов'язаних та взаємообумовлюючих факторів існування інституту страхування.

Відомі українські вчені В. Базилевич та К. Базилевич економічну сутність страхового захисту пояснюють необхідністю створення такого роду людської діяльності, який ґрунтується на акумуляції фінансових засобів з метою відшкодування збитків, спричинених настанням шкідливих для здоров'я та/або матеріального благополуччя подій, що створює сприятливі умови для безперебійного процесу суспільного відтворення [7, с. 28].

Як зазначає С. Осадець, страхування – це двосторонні правовідносини, які полягають в тому, що страхувальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі (чи третій особі) у разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати з боку страховика, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає превентивних заходів, спрямованих на зменшення ризику, а при потребі перестраховує частину своєї відповідальності [90, с. 34].

Звернувшись до юридичних енциклопедій та словників, можна знайти такі визначення терміну «страхування»:

- це сукупність заходів по створенню особливого грошового страхового фонду за рахунок внесків його учасників. Із коштів фонду спеціалізована

страхова організація здійснює відшкодування матеріальних засобів, а також виплату інших грошових сум, спрямованих на відшкодування збитків, спричинених дією стихійних сил природи, нещасними випадками або за інших обставин [81, с. 91-92];

- це система правових, економічних та організаційних відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених законодавством або договором страхування, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом оплати фізичними та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [15, с. 879].

Досліджуючи страхування як правову категорію, вчені пропонують такі визначення даному поняттю:

- врегульовані нормами фінансового права відносини з приводу формування, шляхом сплати платежів зацікавленими особами, та використання грошового фонду з метою відшкодування збитків в особливо обумовлених випадках [49, с. 10];

- професійну діяльність спеціалізованих організацій (страхових компаній або страховиків) щодо надання учасникам відносин у сфері господарювання (страхувальникам) страхових послуг, спрямованих на захист їх майнових інтересів у разі настання визначених законом чи договором страхування страхових випадків за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів [16, с. 597];

- сукупність правовідносин з формування та використання грошових коштів із спеціального фонду з метою страхової охорони майнових інтересів фізичних та юридичних осіб шляхом відшкодування збитків, завданих страхувальнику (застрахованій особі) настанням страхового випадку або іншої визначеної події у житті громадян чи діяльності юридичних осіб [94, с. 9].

У науковій літературі існує ще чимало визначень поняття «страхування», але узагальнюючи всі ці визначення, варто зазначити, що у галузі страхової справи цей термін застосовують, перш за все, у значенні

інструмента відшкодування збитку [45, с. 10]. Дійсно на сьогодні страхування є одним із основних фінансових інструментів, здатних забезпечити реалізацію фінансової політики держави, а також захист інтересів суб'єктів страхових відносин у разі понесення збитків від настання різноманітних ризиків (випадків).

Проте серед різноманіття всіх визначень, все ж керівними залишаються поняття, визначені у чинному законодавстві України. Так, у Законі України «Про страхування», зокрема у п. 1, ст. 1, закріплено, що страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [113].

Таке визначення не зовсім вірно відбиває правовий зміст поняття «страхування». Адже воно не враховує відповідні положення ГК України та інших нормативно-правових актів, що врегульовують відносини у сфері страхування, закріплюючи страхування лише як вид цивільно-правових відносин, лишаючи осторонь значну групу страхових відносин, які підлягають регулюванню нормами адміністративного, господарського, фінансового і міжнародного права. При цьому слід погодитися, що вивчення поняття страхування і зіставлення різних його тлумачень, які містяться у наукових працях, показують, що офіційне визначення терміна дещо перевантажене правовими аспектами [67, с. 262]. Тож, варто звернути увагу на пропозиції науковців щодо внесення змін до Закону України «Про страхування» та викласти ст. 1 у новій редакції: «Страхування – це відносини щодо захисту страхових інтересів фізичних та юридичних осіб» [83, с. 8].

Нерідко страхування ототожнюють зі страховою діяльністю, що, як правило, зумовлене відсутністю законодавчого закріплення останнього. І як видно з положень ГК України, страхування визначене як діяльність спеціально

уповноважених державних організацій та суб'єктів господарювання (страховиків), пов'язаної з наданням страхових послуг юридичним особам або громадянам (страхувальникам) щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання визначених законом чи договором страхування подій (страхових випадків), за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів [27]. В даному випадку законодавець ототожнює страхування та страхову діяльність, що призводить до хаотичного використання даних термінів і відповідно до неправильного застосування їх в юридичній практиці.

Існування у законодавстві різних за змістом визначень поняття «страхування» створює колізію правових норм і, тим самим унеможлиблює дієве правове регулювання страхових правовідносин. Дана проблема стала предметом дослідження В. Мачуського, який запропонував для усунення вказаних розбіжностей з метою вдосконалення джерельної бази правового забезпечення страхової діяльності внести зміни до ГК України, шляхом заміни назви «страхування на «страхова діяльність» [83, с. 15].

Звернення до чинного законодавства дозволяє виділити Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» [121], де у п.9 ч.1 ст.4 серед видів фінансових послуг вказано, зокрема, про послуги у сфері страхування. Такий підхід законодавця уможливив доцільність застосування терміну «надання страхових послуг» як такого, що за змістом збігається із терміном «страхування».

Проаналізувавши зміст різноманітних визначень поняття «страхування», важливим залишається виокремлення елементів, що складають економічний та правовий зміст страхування. Економічна сутність розкривається завдяки таким елементам як: страховий ризик, страхова сума, страхова вартість, страхова премія, страхова виплата, страховий фонд, страхові резерви. Розглядаючи ж правову сутність страхування, необхідно вказати, що страховим правовідносинам, як і більшості іншим правовідносинам, характерні як загальноправові, так і спеціальні ознаки, притаманні лише страхуванню.

Мова йде про історично сформовані елементи, що складають внутрішню структуру страхування. Тобто, юридичний зміст страхування характеризується такими ознаками як: страховий інтерес, страховий договір, випадкова ознака страхування, оплатність страхування, терміновість періоду страхування, межа відповідальності страхувальника.

Одним із основних елементів, що складає правову сутність страхування інвестиційно-інноваційної діяльності є страховий договір. Адже, дані страхові правовідносини встановлюються, як правило, на підставі страхового договору, оскільки згідно Закону України «Про страхування» страхування інвестицій носить добровільний, а не обов'язковий характер [113]. Саме тому важливе значення для взаємовідносин між учасниками страхування мають умови страхового договору, які повинні бути чітко визначені до моменту його підписання.

На сьогодні права природа страхового договору чітко не визначена. Складність полягає у тому, що страховий договір не вписується у норми існуючих цивільних правових угод, він дещо схожий на договір купівлі-продажу, поруки, позики і т. ін., проте ця схожість лише зовнішня, по суті страховий договір є самостійним.

З огляду на існування зазначених вище економічних та юридичних ознак можна стверджувати, що страхування є самостійною сферою фінансово-правових відносин, які базуються на економічних принципах [37, с. 54]. Проведений аналіз також дозволяє зробити висновок, що основною метою страхування інвестиційно-інноваційної діяльності є захист економічних (майнових) інтересів страхувальників (в даному випадку – інвесторів), для реалізації якої необхідний правовий механізм, що забезпечує нормативно-правову регламентацію страхової справи у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності.

Визначаючи страхування правовою категорією слід пам'ятати, що в цій якості воно не може бути тотожне страхуванню як економічної категорії. Правова наука розглядає страхування, в першу чергу, у розрізі юридичних прав

і обов'язків учасників даних відносин, тобто як страхові правовідносини. Тому право має справу лише з вольовими та пов'язаними з ними відносинами, що складаються при страхуванні. У свою чергу економічна наука має своїм предметом закономірності процесу взаємодії учасників страхових відносин. Визнаючи розбіжності страхування як правової категорії та страхування як економічної категорії слід пам'ятати, що розгляд правової форми не може йти у відриві від економічного змісту, яке в ньому міститься.

У результаті проведеного дослідження, можна стверджувати, що страхування є одним із механізмів управління ризиками, що сприяє захисту майнових інтересів громадян та підприємств, безпеці та стабільності підприємництва. В умовах економічних реформ страхування відіграє важливу роль, оскільки воно стимулює розвиток ринкових відносин і ділової активності, а також поліпшує інвестиційний клімат. Адже сприяючи перерозподілу ризиків між суб'єктами господарювання, страхування дає змогу підвищити ефективність економіки в цілому та окремих її галузях.

Правова сутність страхування полягає у наявності у страхувальника на основі договору страхування певної гарантії щодо відшкодування можливих збитків від настання небажаних випадків, яку він отримує за умов сплати страхових платежів. Тобто інвестори завдяки страхуванню одержують впевненість у тому, що здійснюване ними інвестування матеріально захищене від небажаних наслідків у разі настання страхових випадків.

З огляду на вищесказане можна надати правове визначення поняттю «страхування інвестиційно-інноваційної діяльності» як правовідносин, які виникають з метою захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб (інвесторів) у разі настання визначених договором страхування страхових випадків в процесі здійснення ними інвестиційно-інноваційної діяльності за рахунок сплати страхувальниками страхових платежів.

Авіаційна галузь є невід'ємною частиною світової економіки, в яку поступальними темпами намагається інтегруватися і Україна. В сучасних умовах розвиток повітряних перевезень пов'язаний зі змінами світового

економічного обміну, які впливають, в першу чергу, на посилення конкурентної боротьби між авіатранспортними підприємствами і авіакомпаніями та іншими транспортними інфраструктурами.

Створення конкурентного середовища – одна із ключових умов становлення національної економіки, забезпечення стійкого розвитку виробничих сил і підвищення соціального рівня життя в цілому, що є найважливішим завданням нашої держави на шляху здійснення євроінтеграційних процесів сьогодення.

Незважаючи на те, що авіаційна галузь має практично всі складові (висококваліфіковані кадри, потужну технічну та технологічну бази, природні ресурси, високий ринковий потенціал тощо), необхідні для підтримання рентабельності діяльності, більшість авіапідприємств продовжують працювати та адаптуватися до умов ринкової економіки в несприятливих умовах, що перешкоджають підвищенню їх конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародному ринках повітряних перевезень.

Така ситуація є відголоском минулих років, коли більшість потужностей всіх галузей економіки, в тому числі і авіаційної, були спрямовані лише на одного споживача – державу, і, як результат, відсутність конкуренції, що стримувало науково-технічний прогрес та інвестиційну діяльність в галузі цивільної авіації. Одним із найефективніших інструментів, що здатен забезпечити сталий розвиток авіаційних підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності на етапі розвитку ринкової економіки є активна інвестиційна діяльність, орієнтована на сучасні інноваційні процеси.

Свідченням цього є аналіз положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [112], Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року [119], Державної цільової програми розвитку аеропортів на період до 2023 року [115], Концепції розвитку національної інноваційної системи [116], Програми розвитку інвестиційно-інноваційної та інноваційної діяльності в Україні [105], в яких визначено, що авіаційна галузь є однією з пріоритетних галузей економіки та потребує поліпшення інвестиційного клімату шляхом

утвердження інноваційної моделі розвитку, що забезпечить здійснення ефективної інвестиційно-інноваційної діяльності з метою перспективного розвитку авіаційних підприємств та цивільної авіації в цілому.

1.2. Зміст та особливості адміністративно-правових засад надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств

Дослідження змісту та особливостей адміністративно-правових засад надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств ґрунтується на положеннях загальної теорії права щодо сутності функцій права та особливостей їх реалізації у окремих галузевих правовідносинах.

Актуальність такого підходу зумовлена необхідністю всебічного розгляду питань механізму юридичного захисту прав і законних інтересів суб'єктів інвестиційно-інноваційної діяльності, враховуючи, що захист прав та охоронюваних законом інтересів, забезпечуваний інститутом страхування, є одним із найважливіших елементів на шляху побудови правової держави з розвиненою ринковою економікою. Саме тому необхідно брати до уваги таку позицію під час розв'язання як загальних проблем функціонування правової системи, так і реалізації функцій права у сфері страхування інвестиційних ризиків.

Практичне значення вказаного широкого підходу до дослідження адміністративно-правових засад надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств пов'язане з тим, що, використовуючи право як важливий інструмент економічних перетворень і одночасно визнаючи за ним важливу роль у розвитку економіки, необхідно мати комплексні знання про його функції, про те, яким чином воно впливає чи може вплинути на інвестиційні відносини та кожного суб'єкта цих відносин.

Загалом аналіз змісту функцій права та можливі шляхи їх реалізації дозволить визначити рівень соціально-економічного розвитку нашої держави.

Незважаючи на те, що загальнотеоретичними проблемами визначення категорій «функції права» та шляхів їх реалізації займалися ще з 60-х років ХХ століття, на сьогодні зазначені питання у сучасній науці остаточно не розкриті, оскільки існують різні підходи не тільки до класифікації функцій права, але й до того які з них вважати основними, а які похідними. Недостатньо розробленими також залишаються проблеми реалізації функцій права у сфері страхування інвестиційно-інноваційної діяльності на випадок ймовірного настання інвестиційних ризиків.

Дослідження загальнотеоретичних та практичних аспектів існування функцій права та значення їх впливу на відносини у різних сферах суспільного життя здійснене такими вітчизняними та зарубіжними вченими як А. Абрамовим, С. Алексєєвим, С. Братусем, В. Горшеньовим, С. Дроботовим, А. Ємельяновим, О. Кобильніком, В. Ковальським, О. Петришиним, С. Погребняком, Ю. Смирніковою, В. Смородинським та ін. Розглядаючи проблематику реалізації функцій права у сфері страхування інвестиційних ризиків неможливо залишити поза увагою праці С. Андросова, Л. Андрущенко, І. Андрущенка, О. Бурбела, С. Єськова, О. Зайця, Р. Калюжного та інших науковців, які займаються питаннями державно-правового регулювання страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності та забезпечення економічної безпеки країни в цілому.

Виходячи зі змісту поняття «функції права», що визначається як основні напрями впливу права на суспільні відносини [142, с. 94], варто зазначити, що в юридичній науці поняття «функція» характеризує соціальну роль держави та права. Тобто, право як суспільний феномен розглядається у двох тісно пов'язаних вимірах – соціальному, у випадку здійснення впливу права на суспільну систему загалом, та юридичному, у разі існування специфічного впливу на суспільні відносини, що врегульовані правом. Враховуючи специфічний вплив права на суспільні відносини, виокремлюють юридичні

функції права, серед яких основними є регулятивна та охоронна [142, с. 95; 51, с. 68-75].

Незважаючи на те, що право і наділене певними ознаками саморегуляції, всі процеси врегулювати самостійно без використання інших механізмів воно неспроможне. Звідси випливає, що функції права мають механізм реалізації зовні, який складається з усіх суб'єктів права, наприклад, громадян, посадових осіб, об'єднань, державних органів і т. ін. Реалізація юридичних функцій права здійснюється як через систему права, зокрема галузі, інститути, норми, договори, прецеденти, акти застосування права, так і шляхом відповідної діяльності органів державної влади [52, с. 4].

На основі аналізу дослідження, проведеного Ю. Смирніковою [132, с. 9], регулятивну функцію права можна визначити як якість права, зумовлену об'єктивною необхідністю здійснення діяльності в тій чи іншій сфері суспільних відносин, що виражається у можливості здійснення правового впливу на публічні чи приватні відносини. Головним призначенням цієї функції права є регулювання суспільних відносин, тобто досягнення їх упорядкування, забезпечення передбачуваності поведінки суб'єктів, що виступають учасниками інвестиційного ринку, з метою гарантування захисту їх інтересів. Регулятивна функція права останнім часом набуває все більшого значення, оскільки в умовах розвитку ринкової економіки ті відносини, що нині виникають між господарюючими суб'єктами і раніше не потребували правової регуляції, підлягають правовому впливу з метою здійснення, в першу чергу, превентивних заходів, необхідних для сталого економічного розвитку різноманітних підприємств.

Реалізація регулятивної функції права може здійснюватися за різними напрямками [142, с. 95]:

- 1) забезпечення суспільного компромісу і досягнення справедливого балансу інтересів. Тобто для досягнення соціального та економічного інтересу, право сприяє виробленню взаємовигідних або взаємоприйнятних умов вкладення інвестицій, недопущення порушення прав суб'єктів та учасників

інвестиційно-інноваційної діяльності, попередження настання інвестиційних ризиків тощо;

2) організація поведінки учасників інвестиційно-інноваційної діяльності. В даному випадку право пропонує суб'єктам певну програму дій у тих чи інших типових ситуаціях, визначає допустимі межі поведінки, запроваджує процедури реалізації прав і обов'язків (наприклад, можливість звернення до суду у разі порушення умов інвестиційного договору, нездійсненні страхових виплат у випадках настання інвестиційного ризику та ін.);

3) закріплення правових статусів суб'єктів правовідносин. Правом закріплюються відповідні права і обов'язки суб'єктів страхових та інвестиційних відносин чи інших суб'єктів, що здійснюють вплив на ці відносини (наприклад, закріплення статусу юридичної особи, держави, підприємця, суб'єкта владних повноважень, інвестора, банкрута, страховика чи страхувальника тощо);

4) встановлення засобів і процедур розв'язання конфліктних ситуацій в процесі здійснення страхування інвестиційно-інноваційної діяльності. Правом встановлюються ефективні інструменти припинення чи попередження можливих конфліктів як у публічній, так і приватній сфері (наприклад, інвестиційний договір, договір страхування інвестиційних ризиків, переговори, відшкодування збитків, судове провадження). Для ефективної реалізації функції права в даному напрямку створюються спеціальні суб'єкти, що наділені повноваженнями щодо остаточного вирішення таких конфліктів (суд, третейський суд та ін.).

Погоджуючись з думкою В. Ковальського, необхідно зазначити, що регулятивна функція за своєю природою має суб'єктивно-об'єктивне відношення і вертикальну структуру, а тому забезпечується конституційним устроєм держави, регламентаційною та впорядкувальною діяльністю державних органів [142, с. 68]. Звідси випливає, що основні параметри даної функції зафіксовані у конституційних нормах. Проте, з урахуванням того, що

функції права здійснюють вплив на конкретні відносини (в даному випадку на страхові відносини, що виникають у процесі інвестиційно-інноваційної діяльності), Конституція не є єдиним джерелом, на якому базується регулятивна функція. Дана функція ґрунтується на масивному пласті нормативно-правових документів: міжнародні угоди, які підписала та ратифікувала Україна, Цивільний кодекс України (2003 р.), Господарський кодекс України (2003 р.), Закони та постанови Верховної Ради України, зокрема Закон України «Про страхування» (1996 р.), Укази та розпорядження Президента України, Декрети та розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативні акти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [126, с. 51-52].

Зазначене свідчить про наявність уповноважених суб'єктів, які регулюють відносини у сфері страхування інвестиційних ризиків, тобто контроль за діяльністю суб'єктів інвестиційних відносин та забезпечення їхньої правової активності є прерогативою держави, ефективність, якої залежить від наявності примусових владних повноважень її органів.

Паралельно з регулятивною функцією права, існує охоронна функція, яка розкриває важливий аспект призначення права, що пов'язаний з охороною (захистом) правомірних суспільних відносин [142, с. 96-97]. Тобто охоронна функція права покликана захистити правовий порядок, стабілізувати відносини у суспільстві та забезпечити дотримання тих правил, що встановлюються в порядку реалізації регулятивної функції права.

Реалізація охоронної функції здійснюється шляхом створення норм, які закріплюють підстави та заходи юридичної відповідальності, тим самим запроваджуючи додаткові гарантії ефективного здійснення правом його регулятивної функції.

В процесі реалізації охоронної функції вплив на суспільні відносини може спрямовуватись на [142, с. 96-97]:

1) відновлення порушених прав і компенсація понесених втрат, що пов'язуються із визнанням неправомірних дій нікчемними та поверненням до первісного стану, відшкодування порушником завданих збитків тощо;

2) суспільна відплата за правопорушення, яка полягає у накладенні на правопорушника покарання, обмеженні його прав, а також покладенні на нього додаткових штрафних санкцій та ін.;

3) попередження можливих правопорушень шляхом запобігання вчиненню нових протиправних діянь особою, що вже скоїла правопорушення; застосування до цієї особи відповідних обмежувальних заходів (наприклад, заборона займатися відповідним видом діяльності – підприємницькою, страховою справою);

4) загальне запобігання правопорушенням шляхом переконання суб'єктів у необхідності дотримання певних правил поведінки та недопущення вчинення протиправних дій (наприклад, цільове використання інвестиційних ресурсів з метою убезпечення від настання інвестиційних ризиків).

Аналізуючи вищезазначене та опираючись на думку В. Ковальського, варто визначити, що питання реалізації охоронної функції права передбачає виконання певних інституціональних завдань, поєднання методів здійснення державної діяльності, зокрема правотворчості, державного управління, державного контролю, правосуддя, правоохоронної діяльності [50, с. 185-186]. Мається на увазі, що реалізація охоронної функції права пов'язана як з функціонуванням держави і її органів, так і з самою системою права та якістю права взагалі.

Розгляд праць, що присвячені питанням розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності свідчить про те, що на сьогодні інвестиційний клімат України знаходиться в непривабливому становищі, яке пов'язане з політичною нестабільністю, недосконалістю законодавчої влади. Саме тому у процесі реалізації функцій права на державу покладається завдання прийняти відповідні програми розвитку інвестиційного ринку та гарантувати інвесторам недоторканність їх капіталу і можливість його повернення з відповідним

доходом [165]. Також важливе значення для забезпечення ефективного функціонування страхового ринку має регулятивна функція права, вплив якої повинен сприяти подальшому розвитку законодавчої та нормативної бази, посиленню впливу держави на проведення інвестиційно-інноваційної політики, інтеграції України в міжнародні структури, що визначають міжнародну політику в галузі страхування [45, с. 45-47].

Зміст функцій права має як юридичний, так і соціальний аспекти, взаємопов'язані між собою можливості права здійснювати юридичний вплив на сферу суспільних відносин. Реалізація функцій права в процесі страхування інвестиційних ризиків передбачає діяльність як безпосередніх учасників інвестиційних відносин, так і держави та її уповноважених органів, спрямовану на регулювання фінансово-правових відносин (юридичний аспект) та попередження можливих фінансово-правових конфліктів (соціальний аспект).

Розкриття сутності адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, перш за все, варто почати з дослідження понять «адміністративно-правове регулювання» та «правове регулювання».

Загальне визначення правового регулювання можна знайти в юридичному словнику, де зазначено, що дане поняття походить від лат. *regulare* – спрямування, впорядкування та означає один із основних засобів владного впливу на суспільні відносини з метою впорядкування їх в інтересах людини, суспільства і держави [160].

В юридичній літературі немає єдиного підходу до розуміння правового регулювання. Так, в одних джерелах правове регулювання розглядається як процес, що передбачає безпосередній правовий вплив на юридично значимі суспільні відносини [137]. В інших наукових працях [10] вказується на те, що дана правова категорія є методом державного управління, який здійснюється за допомогою юридичних засобів, суттю якого є владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони й розвитку, а також на поведінку суб'єктів правовідносин, шляхом встановлення їх прав та

обов'язків, дозволів та заборон, затвердження певних правових актів. Проте деякі елементи даного визначення дещо звужують розуміння обсягу правового впливу держави на суспільні відносини. Оскільки, перетворення політичної, соціально-економічної, державно-правової спрямованості, здійснені в Україні в 90-х рр. минулого століття, призвели до формування в країні нових політичної та економічної систем, нового суспільства, держави і права, що зумовили децентралізацію влади та заміщення значної частини системи загального державного управління, здійснюваного державною адміністрацією, іншими механізмами державного та правового регулювання. В результаті відбулося витіснення поняттям «державне регулювання» поняття «державне управління», залишивши при цьому управлінські функції відносно об'єктів, що знаходяться в державній власності, а всі інші галузі і сфери суспільства охопило державне регулювання. Тож доцільнішим є формулювання поняття «правове регулювання» як одного з методів державного регулювання, а не державного управління.

Більшість науковців схиляється до думки, що правове регулювання – це вплив права на суспільні відносини, що здійснюється через використання системи засобів, які мають юридичний характер та забезпечують упорядкування суспільних відносин [14, с. 226-227]. Звідси можна зробити висновок, що поняття «правове регулювання» відображає динаміку права, його силу, спрямовану на досягнення правового результату, вирішення життєвих ситуацій, що вимагають впливу права.

Різносторонність поглядів науковців на розкриття змісту «правового регулювання» обумовлена різноманітністю підходів до праворозуміння цієї правової категорії, що може розглядатися в інструментальному, інституційному, нормативно-юридичному та діяльнісному аспектах [164, с. 27-28]. В цілому ж, беручи до уваги різноаспектність даної категорії, поняття «правове регулювання» слід визначати як процес, що відображає діяльність держави, її органів та посадових осіб, а також уповноважених на те громадських організацій щодо упорядкування суспільних відносин шляхом

використання спеціальних юридичних засобів, таких як норми права, правовідносини, акти реалізації права, принципи права, правосвідомість, правова культура тощо.

З'ясовуючи сутність поняття «адміністративно-правового регулювання», слід зазначити, що ця категорія є різновидом загальної системи правового регулювання, визначаючи яку найдоцільнішим є використання інструментального підходу, базуючись на теорії позитивного права. Адже, погоджуючись з думкою П. Пацурківського [92], перевагою такого підходу є можливість чіткого визначення набору гарантованих державою, правовою системою та сукупністю суспільних відносин соціально-юридичних засобів, що надаються законом суб'єктам правовідносин для досягнення ними бажаного результату.

Що ж стосується самого поняття «адміністративно-правове регулювання», то серед науковців також відсутня єдина позиція щодо розуміння цієї категорії. Проте, узагальнюючи наукові висновки сучасних вчених-адміністративістів, що досліджували зміст поняття адміністративно-правового регулювання в різних сферах суспільного життя, слід виокремити такі основні визначення даної категорії як:

- адміністративно-правовий вплив, здійснюваний за допомогою комплексу адміністративних засобів та інших правових явищ, які в сукупності складають механізм адміністративно-правового регулювання [164, с. 33];

- адаптація суспільних відносин до вимог позитивного права, що здійснюється по стадіях, на кожній з яких працюють специфічні юридичні засоби, які в сукупності складають механізм адміністративно-правового регулювання, завдяки якому забезпечується упорядкованість суспільних відносин [55, с. 228-229];

- спеціально-юридичний механізм впливу адміністративного права на поведінку і діяльність його адресатів, внаслідок реалізації якого формується юридична основа та визначаються зафіксовані в правових величчях орієнтири

для організації діяльності учасників адміністративно-правових відносин на досягнення фактичних завдань адміністративного права [21].

В умовах реформування адміністративно-правової системи для ефективного застосування механізму адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності та розуміння ролі і соціального призначення даного правового явища як одного з найважливіших факторів у системі соціального управління суспільними процесами, що визначає умови функціонування страхових компаній і організацій шляхом створення «правил гри» на страховому ринку, регламентуючи правові рамки для діяльності суб'єктів страхування, актуальним є дослідження змісту адміністративно-правового регулювання відносин у виділеній сфері, а також формування єдиного підходу до наукового визначення вказаної категорії.

Переходячи до розгляду поняття та змісту адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств, слід звернути увагу на думку В. Яковчука, який досліджуючи проблеми адміністративно-правового регулювання страхування в Україні надав авторське визначення адміністративно-правовому регулюванню страхової діяльності як прямого методу впливу держави, що здійснюється уповноваженими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та саморегулюючими інституціями, владні повноваження яких спрямовані на реалізацію відносин у сфері страхування, заснованих на обов'язковій чи добровільній основі. При цьому автор виокремлює мету адміністративно-правового регулювання як основну ознаку, що розкриває сам зміст даної категорії і полягає у забезпеченні стабільності, збалансованості та ефективності страхового ринку [168, с. 11-12]. Суттєвим у визначенні В. Яковчука є характеристика адміністративно-правового регулювання як прямої адміністративної вказівки держави, що може здійснюватися, як відомо, шляхом встановлення правил, розробки та впровадження рекомендацій, контролю та нагляду.

Дійсно важливою складовою адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності є регламентація контролю і нагляду за відносинами, що виникають на страховому ринку в процесі вкладення інвестицій, оскільки таким чином досягається основна мета регулювання страхових відносин та діяльності суб'єктів страхування – належний рівень забезпеченості цих відносин. Необхідність здійснення державного нагляду та контролю за діяльністю страхових компаній обумовлена значенням страхового ринку для економіки країни, його впливу на інвестиційні процеси в державі; ризиковим характером страхової діяльності, оскільки страховики, як зазначалося вище, можуть самостійно інвестувати залучені кошти страхувальників з метою їх ефективного виробничого використання; залежністю економічної безпеки країни від стабільності функціонування страхового ринку; посиленням глобалізаційних та інтеграційних процесів, впливу на національний страховий ринок світового страхового ринку.

Ще одним із невід'ємних елементів адміністративно-правового регулювання, в тому числі і у сфері страхування інвестиційно-інноваційної діяльності, є механізм адміністративно-правового регулювання, що складається із сукупності адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права. Дана категорія здебільшого тлумачиться як процес переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин, що регулюються нормами адміністративного права. В загальній теорії адміністративного права прийнято виділяти органічні та функціональні складові механізму адміністративно-правового регулювання [54, с. 19-20]. Органічними складовими механізму адміністративно-правового регулювання є ті, без яких неможливе здійснення адміністративно-правового регулювання і які визначають суть самого явища механізму адміністративно-правового регулювання (норми права, акти реалізації норм права, правові відносини). Функціональними складовими механізму адміністративно-правового регулювання слід вважати ті, які хоча і впливають на механізм

адміністративно-правового регулювання, але не є його обов'язковими елементами (юридичний факт, правова свідомість, законність, акти тлумачення норм права, акти застосування норм права).

Належне функціонування елементів механізму адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, забезпечується в процесі реалізації стадій системи адміністративно-правового регулювання, які докладно у своїй праці розглянули В. Галуцько та В. Олефір [22, с. 323] і виокремили такі з них:

- підзаконна адміністративна правотворчість, суть якої полягає у розробці та прийнятті суб'єктами публічної адміністрації підзаконних адміністративно-правових норм що регламентують порядок правовідносин у сфері страхування в процесі здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності;

- реалізація адміністративно-правових норм в процесі втілення в життя владних приписів щодо конкретної моделі поведінки суб'єктів страхової діяльності;

- правоохоронна діяльність суб'єктів публічної адміністрації, що включає засоби адміністративного примусу чи впливу до порушників законодавства про фінансові послуги.

Також, розглядаючи зміст адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств, неможливо залишити осторонь питання, які стосуються методу адміністративно-правового регулювання. Якщо раніше такого роду регулювання здійснювалося лише імперативним методом, то, погоджуючись з поглядами сучасних науковців, слід зазначити, що нині в умовах розвитку демократичного суспільства слід говорити про існування імперативного методу зі змішаною природою, який властивий винятково адміністративному праву та виражається у встановленні так званих реординаційних відносин [2]. Ефективність вказаного методу полягає у поєднанні різних рівнів та видів підпорядкованості субординаційних відносин

та координаційної взаємодії сторін, коли вони виступають рівноправними учасниками правовідносин.

Важливу роль у трансформації адміністративно-правових інститутів та реформуванні системи державного управління відіграють європейські принципи адміністративного права. Незважаючи на те, що ці принципи отримали лише фрагментарне закріплення на законодавчому рівні (наприклад, у Кодексі адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р.), вони визнані на доктринальному рівні та становлять основу для впровадження демократичних стандартів діяльності органів публічної адміністрації, зокрема у сфері страхування [123, с. 128]. Сприйняття їх у правовому полі сприяє ефективній реалізації «людиноцентристської» концепції діяльності держави, яка передбачає пріоритет та можливості людини реалізовувати належні їм права у відносинах з публічною адміністрацією, що забезпечує належний рівень взаємовідносин органів публічної влади та приватних осіб.

Об'єктивна потреба державного регулювання економіки зумовлена також тим, що державні та міждержавні інститути покликані зберігати такі цінності, як стабільність і гармонійність суспільства, збереження і відтворення середовища існування народів – природного, національно-історичного та культурного. Як бачимо, необхідність державного регулювання страхування, як складової активної економіки є більш ніж переконливою. Адже як зазначає професор С. Стеценко, розвиток в Україні засад ринкової економіки, і це на сьогодні більш ніж очевидно, засвідчив неможливість для держави самоусунутися від регулювання внутрішніх економічних процесів [3]. Саме тому важливим є розгляд адміністративно-правового регулювання як складової правового регулювання.

Як і кожна соціальна категорія, адміністративно-правове регулювання має відповідні ознаки, що вирізняють його з поміж інших видів регулювання. На думку О. Скакун, такими особливими ознаками є:

- 1) правове регулювання – різновид соціального регулювання;

2) за допомогою певного регулювання відносини між суб'єктами набувають певної правової форми, яка має державно-владний характер, тобто в юридичних нормах держава вказує міру можливої та належної поведінки;

3) правове регулювання має конкретний характер, тому завжди пов'язане з реальними відносинами;

4) правове регулювання має цілеспрямований характер – спрямоване на задоволення законних інтересів суб'єктів права;

5) правове регулювання здійснюється за допомогою правових засобів, які забезпечують його ефективність;

6) правове регулювання гарантує доведення норм права до їх виконання [130, с. 307-308].

Правове регулювання страхової діяльності, як до речі і усього ринку, передбачає впорядкування поведінки на ньому його учасників та процедури укладання угод між ними зусиллями окремих інституцій, уповноважених на це суспільством чи окремим колективом.

Виходячи з принципу суб'єктності, виділяють:

- адміністративно-правове регулювання страхової діяльності, яке здійснюється державними органами, до компетенції яких входить виконання відповідних функцій регулювання;

- регулювання з боку страхових компаній, або ж саморегулювання ринку. Тут може бути два варіанти. З одного боку, держава може передавати частину своїх повноважень щодо регулювання ринку уповноваженим нею (державою) організаціям чи учасникам страхового ринку, як то Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку у встановленому нею порядку може делегувати окремі повноваження саморегулювним організаціям. При чому, рішення про делегування саморегулювній організації повноважень підлягає державній реєстрації в Міністерстві юстиції України як нормативно-правовий акт та оприлюдненню відповідно до законодавства. З іншого боку, страхові компанії можуть самі домовлятися про те, що створена ними організація

(суб'єкт) одержує від них самих окремі права щодо регулювання стосовно всіх засновників чи учасників даної страхової компанії чи всіх компаній;

- громадське регулювання чи регулювання через громадську думку; врешті, саме реакція широких верств населення є першопричиною, з якої починаються ті чи інші регулятивні дії держави чи професіоналів ринку.

Виходячи із вищезазначеного зауважимо, що адміністративно-правове регулювання страхової діяльності є проявом управлінської діяльності уповноважених суб'єктів на страховому ринку, відтак дана система управління містить *дві підсистеми*:

1) керуюча, що передбачає використання державних і недержавних (громадських) методів регулювання

2) керована, - реалізує методи регулювання керуючої підсистеми та забезпечує:

- організацію руху фінансових ресурсів;
- якість страхових послуг;
- інформаційне сприяння страховому ринку.

Керуюча підсистема за своїм змістом є складним елементом системи управління страховою діяльністю, оскільки містить в собі:

- державні органи та саморегулятивні організації (страхові компанії та їх об'єднання), що здійснюють на страховому ринку нормотворчу, реєстраційну, ліцензійну та контрольну діяльність;

- законодавчу інфраструктуру (законодавчі акти, постанови, укази, нормативні документи та ін.);

- етику страхового ринку (правила страхування);
- традиції та звичаї страхового ринку.

При страхуванні інвестицій інвестор не може повністю забезпечити себе від впливу всіх явищ і факторів, що входять в поняття ризику країни. У зв'язку з цим необхідно визначити ті елементи ризику, гарантії за якими будуть найбільш ефективні. До таких елементів належать:

- громадянські заворушення, військові дії;

- прийняття правових актів, з негативним впливом на ведення бізнесу;
- втрата капіталу і прибутку в результаті порушення органами державної влади взятих на себе контрактних зобов'язань;
- дії або бездіяльність представників органів державної влади, що спричинили повну або часткову втрату капіталу або прибутку;
- націоналізація і конфіскація капіталу;
- перегляд підсумків приватизації майнових об'єктів, в які вкладаються кошти іноземних інвесторів.

Регулювання інвестиційних процесів у зарубіжних країнах переслідує такі головні цілі: спрямування інвестицій на реструктуризацію економіки для підвищення її ефективності; інвестиції реального сектору економіки; зниження та страхування інвестиційних ризиків; поліпшення інвестиційного клімату для вітчизняних та зарубіжних капіталів. Правові гарантії інвесторам є найважливішим критерієм сприятливого інвестиційного клімату [147, с. 264].

Отже, на підставі проведеного дослідження встановлено, що адміністративно-правове регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності є складним процесом цілеспрямованого впливу держави на всі компоненти страхової галузі, здійснюваний за допомогою комплексу адміністративно-правових засобів та інших правових явищ, які в сукупності складають механізм адміністративно-правового регулювання з метою вдосконалення правовідносин щодо захисту майнових інтересів страхувальників чи третіх осіб (інвесторів) та активізації інвестиційно-інноваційної діяльності страховиків, спрямованої на відтворення фінансово-економічних процесів. Основою адміністративно-правового регулювання у цій сфері є своєчасне і точне врахування об'єктивних фінансово-економічних законів, характеру суспільних відносин, а також ступеня взаємодії держави зі світовим страховим ринком.

Беручи до уваги вищевикладене та керуючись семантичним значенням слова «зміст», яке означає сутність, внутрішню будову, мету, сукупність та особливість ознак певного явища, слід визначити, що зміст адміністративно-

правового регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності включає в себе всю сукупність елементів, що відображають його сутність та внутрішню будову, і до яких слід віднести: предмет, об'єкт та мету адміністративно-правового регулювання у цій сфері; систему суб'єктів, що здійснюють та щодо яких здійснюється адміністративно-правове регулювання; механізм адміністративно-правового регулювання; метод адміністративно-правового регулювання; систему контролю та нагляду за страховою діяльністю.

В результаті проведеного правового аналізу поняття та змісту адміністративно-правового регулювання, важливим є виокремлення особливостей адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності:

- адміністративно-правовому регулюванню страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності належить особлива роль в системі державного регулювання, оскільки незважаючи на те, що в умовах ринку відбувається формування нових державно-правових інститутів, саме завдяки адміністративно-правовому регулюванню забезпечується виконання регулюючої функції держави шляхом підтримання належного рівня державного контролю та нагляду за діяльністю всіх суб'єктів страхового ринку;

- адміністративно-правове регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності є складовою частиною системи адміністративно-правового регулювання фінансового сектору економіки;

- адміністративно-правове регулювання у цій сфері за своїм змістом не є статичним, воно постійно зазнає змін, динамічно розвиваючись відповідно до умов розвитку страхового ринку та правовідносин у сфері страхування;

- адміністративно-правове регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності засноване на владних спонуканнях, тобто таке регулювання має імперативний характер, що проявляється у владних приписах одним учасникам страхових відносин з боку інших, які виступають від імені держави та наділені, у зв'язку з цим владними повноваженнями;

- сутність адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності полягає у встановленні державою певного порядку взаємодії суб'єктів цього ринку і в захисті інтересів його учасників шляхом встановлення певних правил, критеріїв і стандартів відносно здійснення страхової діяльності, що є обов'язковими для всіх без винятку учасників;

- адміністративно-правове регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності має цілеспрямований характер, оскільки будь-який вплив держави здійснюється з метою досягнення певних результатів, запрограмованих нормотворцем у проектах нормативно-правових актів шляхом встановлення необхідної моделі правовідносин у сфері страхування;

- адміністративно-правове регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності має чітку спрямованість на досягнення мети, що полягає у забезпеченні розвитку страхового ринку та захисту прав страхувальників чи третіх осіб (інвесторів);

- адміністративно-правове регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності має свій предмет, основу якого становлять суспільні відносини, що виникають у сфері страхової діяльності та потребують врегулювання нормами права;

- адміністративно-правове регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності забезпечується на основі реалізації імперативного методу адміністративно-правового регулювання зі змішаною природою, тобто з використанням методу реординації. Мається на увазі, що загалом суб'єкти страхового ринку між собою не взаємодіють у публічному аспекті, а зв'язуючим елементом між ними є суб'єкт публічної адміністрації, який узгоджує всі складові елементи адміністративно-правового регулювання в єдину систему. Проте в умовах демократичного розвитку суспільства ефективнішим є поєднання різних рівнів та видів підпорядкованості субординаційних відносин та координаційної взаємодії сторін, коли вони виступають рівноправними учасниками правовідносин;

- адміністративно-правове регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності має організаційний та упорядкований характер, тобто регулювання здійснюється за допомогою певних правових елементів (наприклад, методів, засобів, типів, елементів механізму адміністративно-правового регулювання тощо);

- адміністративно-правове регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності охоплює собою як діяльність держави, так і діяльність безпосередніх учасників суспільних відносин;

- адміністративно-правове регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності здійснюються по стадіях, на кожній з яких відбувається правова регламентація тих чи інших страхових правовідносин;

- адміністративно-правове регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності має чітку адміністративну ієрархію, тобто відбувається односторонній вплив на основі юридично-владних приписів вищестоящих органів влади на нижчестоящі, які, у свою чергу, зобов'язані виконувати всі владні приписи, в іншому ж випадку несуть юридичну відповідальність за невиконання своїх обов'язків. Адміністративно-правове регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності здійснюють спеціально уповноважені на це суб'єкти: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, що уповноважене приймати рішення щодо організації своєї діяльності в межах визначеної компетенції, органи місцевого самоврядування, саморегулюючі інституції, владні повноваження яких спрямовані на реалізацію правовідносин у сфері страхування.

1.3. Світовий досвід державного регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності

Аналіз показників страхової діяльності свідчить про швидкі темпи зростання страхового ринку в період незалежності, проте нині існують певні ускладнення, що зумовлені зниженням активності вітчизняного фінансового ринку. Однією з проблем такої ситуації є недостатній рівень державного регулювання, зокрема адміністративно-правового, а також непослідовність дій стосовно організації державного нагляду за страховою діяльністю [71, с. 171-173]. Враховуючи глобалізаційні та інтеграційні процеси сьогодення, а також наближеність нашої держави до світового страхового ринку, важливим є звернення до міжнародного досвіду адміністративно-правового регулювання страхової діяльності розвинених країн, в яких довгі роки спостерігається сталий розвиток економіки, зокрема завдяки дієвому державному регулюванню національних страхових ринків, спрямованого на правове забезпечення захисту майнових інтересів учасників страхових відносин, економічної безпеки та фінансової стабільності в цілому.

Питаннями розвитку національного страхового ринку шляхом вдосконалення системи державного регулювання страхування з урахуванням міжнародного досвіду провідних країн світу займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені як Л. Андрєєва, І. Андрущенко, Л. Андрущенко, Д. Гаманков, А. Дегтяр, Р. Калюжний, О. Картамишева, О. Кузьменко, А. Мамедов, Р. Соболев, Б. Рубцов, М. Яковчук та ін. Проте питання адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні з урахуванням міжнародного досвіду потребують докладного висвітлення.

Розвиток ринкової економіки не применшив значення державного, в тому числі і адміністративно-правового регулювання у сфері страхування, і на сьогодні страхова діяльність у більшості країнах здійснюється в рамках, встановлених державою. Адже погоджуючись з думкою М. Яковчука, слід

вказати, що для розвитку страхового ринку країни необхідним є поєднання ринкових механізмів та ефективною регулятивною функцією держави, оскільки саме держава виступає гарантом захисту не лише страховиків, а й страхувальників, які все частіше виступають учасниками страхових відносин [168, с. 28-29].

До засобів адміністративно-правового регулювання страхування, в тому числі і у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, належать система правових норм і державних органів, що забезпечують їх реалізацію. Так, завдяки адміністративно-правовим регуляторам, уповноважені державні органи в імперативному порядку регламентують формування резервних фондів страхових організацій, тим самим забезпечуючи фінансову стійкість не лише окремих страхових організацій, але і всієї системи страхування, що є однією з головних складових фінансової системи. В такий спосіб вирішуються як публічні завдання фінансової стабільності в державі, так і приватні – правовий захист інтересів страхувальників, тобто забезпечується захист публічних інтересів. Адже ініціюючи порядок здійснення страхової діяльності, в тому числі і у досліджуваній сфері, держава завдяки адміністративно-правовому регулятивному впливу на процеси розміщення страхових резервних фондів страхової організації узгоджує інтереси страховиків, населення та держави, тобто досягає цілей публічного характеру.

Складність діяльності страхових організацій, яка, насамперед, виникає в процесі оцінки страхових ризиків, групування ризиків за однорідними ознаками, управління прийнятими ризиками тощо вимагає проведення ліцензування та адміністративно-правового регулювання допуску цих організацій до здійснення їхньої діяльності на ринку страхових послуг. Адміністративно-правові норми, якими регулюються дані процедури досить жорсткі у більшості країнах, особливо у Франції та Німеччині [31, с. 91]. Разом з ліцензуванням, нормами адміністративного права регулюються відносини, які безпосередньо виникають у зв'язку з практичною реалізацією органами страхового нагляду своїх повноважень, а саме: ведення єдиного державного

реєстру страховиків (перестраховиків), реєстру об'єднань суб'єктів страхової справи; видача, у випадках передбачених законодавством, дозволів на збільшення розмірів статутних капіталів страхових компаній за рахунок засобів іноземних інвесторів; на укладення угод за участю іноземних інвесторів по відчуженню акцій компаній, а також на відкриття філіалів іноземними страховими компаніями та ін.

Також досить важливим напрямом законодавчої діяльності у сфері страхування інвестиційно-інноваційної діяльності є регламентація адміністративно-правових вимог до змісту договорів страхування інвестиційних ризиків, а також до регулювання відносин, що виникають у зв'язку з укладенням та реалізацією цих договорів, адже головною ціллю такого правового регулювання є захист прав та інтересів страхувальників (інвесторів).

Слід зазначити, що незважаючи на однотипність кінцевих цілей адміністративно-правового регулювання страхування, в тому числі і у досліджуваній сфері, державні органи різних країн, регламентуючи порядок здійснення страхової діяльності, керуються різними підходами, що зумовлене специфікою економічних факторів та інституційними традиціями кожної країни.

Важливе місце в системі адміністративно-правового регулювання страхової діяльності розвинених країн займають органи страхового нагляду, які, як правило, мають статус державного органу виконавчої влади, функціонально відособлені і поєднують функції регулювання і контролю страхового ринку. В міжнародній практиці функції страхового нагляду в різних країнах виконують різні органи виконавчої влади, якими можуть бути як самостійні органи виконавчої влади (Міністерство фінансів, Центральний банк чи інші органи виконавчої влади), так і структурні підрозділи, що різняться за формами нагляду в залежності від правової системи держави.

З метою ґрунтовного дослідження питань адміністративно-правового регулювання за страховою діяльністю необхідним вбачається розгляд міжнародного досвіду розвинених країн з різними підходами до організації та

здійснення страхового нагляду, а саме: країн Європейського Союзу (Франції, Німеччини, Великобританії), США, Японії.

Кожна країна Європейського Союзу (далі – ЄС) має свою власну систему адміністративно-правового регулювання, проте існує їх координація на основі Директив ЄС, що були прийняті з метою ліквідації бар'єрів при здійсненні страхової діяльності між країнами ЄС і наданні можливості страхувальникам з інших країн-учасниць ЄС функціонувати на міжнародних страхових ринках на таких же умовах, що і в своїй країні. Існує ряд Директив, що встановлюють обов'язкові стандарти, які повинні вводитись і в національне законодавство. Для забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності страховиків в більшості країнах ЄС запроваджено контроль річних звітів по проведених страхових операціях, відомостей про платоспроможність. З метою забезпечення надійності страховиків встановлюються резерв платоспроможності та технічні резерви, мінімальні рівні яких визначаються в рамках ЄС. Крім того, в Директивах ЄС є норми, які стосуються ліцензування страхової діяльності, наданні бухгалтерської звітності страховиками тощо.

Особлива увага в Директивах ЄС приділяється організації страхового нагляду. Встановленими вимогами до національних органів нагляду за страховою діяльністю є: здійснення нагляду за фінансовою діяльністю страхових компаній, зокрема за платоспроможністю і розміщенням активів страховиків; розробка надійних адміністративних процедур контролю діяльності страховиків, а також механізмів внутрішнього контролю, які відповідають типу страхової компанії [45, с. 59].

В цілому в країнах ЄС домінує ліберальна система адміністративно-правового регулювання страхової діяльності, що передбачає застосування до страхового бізнесу стандартів мінімального втручання та захисту учасників страхових відносин [168, с. 72].

Однією з перших в Європі сформувалась німецька система адміністративно-правового регулювання у сфері страхування, в основу якої покладена система матеріального нагляду, яка незалежно від введення в дію

координаційних Директив ЄС діє і нині. Не дивлячись на федеративний державний устрій, система страхового нагляду строго централізована, а публічно-правове регулювання діяльності органів німецької системи страхового нагляду майже повністю здійснюється на федеральному рівні [79, с. 60-61].

На основі прийнятого у 2002 р. Закону «Про формування інтегрованої системи фінансового нагляду» у Німеччині був створений єдиний державний регулятор фінансового ринку [128]. Три федеральні органи об'єднали у Федеральну службу по регулюванню фінансових ринків (BaFin), яка складається з трьох департаментів та здійснює контроль і нагляд за кредитними організаціями, страховими компаніями та ринком цінних паперів. BaFin, у свою чергу, підлягає контролю з боку Міністерства фінансів Німеччини.

Слід зазначити, що німецька система страхового нагляду розвивається в рамках континентального права і вважається самою жорсткою, що виражається у повноваженнях, якими наділена Федеральна служба по регулюванню фінансових ринків. До повноважень адміністративно-правового характеру слід віднести такі, що стосуються: зниження страхових внесків, зміни умов страхування чи умов договору, відкликання ліцензії, оголошення банкрутства, вирішення питання про примусове зовнішнє регулювання страховою компанією. Важливим є те, що кожен новий вид страхування повинен пройти процедуру ліцензування та відповідати всім законодавчо встановленим вимогам. Жорсткість адміністративно-правового регулювання страхування, в тому числі і у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, забезпечує дотримання страховими організаціями взятих на себе зобов'язань, а також розвиток страхового ринку та фінансового ринку Німеччини в цілому.

Слід погодитись із думкою про те, що «в країнах ЄС традиційно систему ринків фінансових послуг складають: ринок банківських послуг, фондовий ринок, страховий ринок, інвестиційний ринок. Тобто він є аналогічним ринку фінансових послуг нашої країни. Як наслідок цього, доречним є запозичення принципів із законодавства країн ЄС щодо

реформування національного ринку фінансових послуг, оскільки система регулювання в ЄС, Німеччині, Великобританії найбільше відповідає законодавчій меті побудови в Україні системи фінансових послуг і відповідних їм ринків, що і зумовлює удосконалення відповідних регуляторів» [163, с.111].

Прикладом подібного об'єднання контролюючих органів і створення на їх базі єдиних органів регулювання і нагляду можна назвати Канаду, Австралію та Японію. В Японії також проводиться більш жорсткий порівняно з іншими країнами державний контроль за встановленням страхових тарифів, діє складний порядок отримання ліцензії. В цій країні вимагається представлення для затвердження загальних правил страхування, на відміну від країн ЄС, де не вимагається ні затвердження, ні представлення таких умов, за виключенням обов'язкового страхування. Японія поряд з країнами ЄС та США відноситься до світових лідерів у сфері страхування, але при цьому є найбільш закритою для участі іноземних страховиків.

Страхове законодавство Франції представлене Страховим кодексом 1974 р., в який вміщено кодифіковані діючі правові норми, якими регулюється страхова діяльність, що розділені на три частини. Перша з яких містить норми законів, друга – постанови уряду, третя – приписи інших адміністративних органів [5].

Для Франції характерною є висока інтеграція державного, адміністративно-правового регулювання та саморегулювання страхової діяльності. Органом, що здійснює страховий нагляд в цій країні є Комісія по контролю за страхуванням, яка здійснює перевірку бухгалтерської звітності прямих страховиків, контролює порядок формування технічних резервів, аналізує їх платоспроможність. Контроль за діяльністю перестраховальників здійснює Комісія по діяльності перестраховальних компаній. Комісії підконтрольні Міністерству економіки та фінансів Франції, до компетенції якого належать: аналіз умов договорів страхування, регламентація процедури розгляду матеріалів про можливість видачі ліцензій і видача ліцензій,

регламентація діяльності страхових брокерів, допуск на національний ринок іноземних суб'єктів страхової справи та ін. [79, с. 62].

У Великобританії система регулювання страхової діяльності поєднує в собі риси ліберального нагляду і жорстких вимог. Страхова діяльність підлягає ліцензуванню, хоча контроль з боку державних органів здійснюється переважно за фінансовим станом страховиків. З іншого боку, існують високі кваліфікаційні вимоги до керівників страхових організацій, що включають їхній професіоналізм, компетенцію і ділову репутацію.

Британська система регулювання встановлює правила, згідно яких отримати страхові відшкодування може тільки страхувальник, а не вигодонабувач. Для цієї країни специфічним є те, що наявність страхового інтересу не виступає необхідною умовою при укладенні договору майнового страхування. Інтерес страхувальника може бути взагалі відсутнім протягом всієї дії страхового покриття.

У Великобританії порівняно довгий час (з 1998 р.) функціонував єдиний регулятор – Управління з фінансових послуг, яке здійснювало адміністративно-правове регулювання як страхового ринку, так і інших секторів фінансового ринку. Це стало прикладом якісно нового підходу регулювання фінансового ринку для країн з ринковою економікою. Адже перевагами такого мегарегулювання стало відокремлення державного регулювання від органів нагляду, а також створення єдиного консолідованого наглядового органу на фінансовому ринку [23, с. 87-88]. Досвід Великобританії поклав початок широкомасштабним реформам систем нагляду на фінансових ринках світу, зокрема у провідних країнах ЄС, Японії, Австралії, Канаді та ін. Саме Британська система державного регулювання ринків фінансових послуг, була прийнята за основу при розробці уніфікованої системи на рівні ЄС.

Проте у 2012 р. у Великобританії розпочався процес розподілу єдиного консолідованого регулятора фінансового ринку, який призвів до створення у 2013 р. двох незалежних структур: FCA (Financial Conduct Authority), що регулює проведення фінансових операцій, і PRA (Prudential Regulation

Authority) – контролює капіталізацію [88]. Ці факти ставлять під сумнів саму ідею запровадження мегарегулювання, впровадження якого планує і Україна.

В США діє децентралізована модель адміністративно-правового регулювання страхової діяльності, тобто в цій країні практично відсутнє регулювання на федеральному рівні, адже історично контрольну і регулюючу функцію у сфері страхування виконують штати, повноваження яких встановлені Законом МакКаррана-Фергюсона 1945 р. В кожному штаті діють власне страхове законодавство та система регулювання, а роль спостерігача закріплена за Конгресом США [48, с. 141]. Виключення становлять лише деякі види страхування, такі як ядерне, від паводків, неврожаю, проти злочинів, що регулюються федеральними органами.

Специфічною особливістю розвитку ринку страхових послуг в США є використання відокремленого нагляду за різними секторами національного фінансового ринку, а страхові організації при цьому наділені досить широкими повноваженнями та можуть самостійно розробляти власну страхову політику, визначати розміри платежів, практику їх відрахування та відшкодування збитків [32, с. 91; 23, с. 89].

В США важлива роль на федеральному рівні відводиться Національній асоціації страхових комісарів – координатору регулюючої діяльності, що фактично виконує роль надштатного органу, діяльність якого спрямована на захист страхувальників і надання допомоги органам страхового нагляду. Асоціація бере участь у розробці модельного законодавства у сфері страхування, розробляє єдині стандарти регулювання й типові закони, які після прийняття на національних зборах, інкорпорується в законодавство штатів, як правило у двохрічний термін. Представництво на міжнародному рівні здійснює Федеральне відомство з питань страхування, створене при Міністерстві фінансів США у 2010 р. згідно закону Дода-Френка. Федеральне відомство наділене повноваженнями вступати у міжнародні угоди зі страхування та вносити корективи у діяльність органів нагляду окремих штатів, якщо ті не відповідають умовам прийнятої угоди [88, с. 90; 48, с. 141].

Світові тенденції по створенню єдиного консолідованого органу, що здійснює нагляд за фінансовим ринком торкнулися і США. Ще у 2009 р. у Конгресі було винесено законопроект, в якому запропоновано створити єдиний регулятор фінансового сектора США [143]. Цей законопроект так і не був прийнятим, а суперечки навколо нього відбуваються і нині.

Адміністративно-правове регулювання страхування, в тому числі і у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, є невід'ємним елементом взаємовідносин уряду зі страховими організаціями. Важливим при цьому є оптимальне поєднання регулювання і дерегулювання страхової діяльності, впровадження ліберальної системи адміністративно-правового регулювання страхування, що забезпечить зменшення тиску держави на страхові організації, збалансованість інтересів суб'єктів страхових відносин і регулюючих їх органів, а також сталий розвиток страхового ринку та економіки в цілому.

Розглянувши різні підходи до адміністративно-правового регулювання страхової діяльності у провідних країнах світу, можна виділити три основні моделі регулювання страхового ринку: 1) перша модель – традиційна, що передбачає здійснення регулювання та нагляду за різними складовими страхового ринку окремими уповноваженими органами; 2) друга модель – дуалістична, коли страховий нагляд здійснюється одним органом, а регулювання комерційних операцій на страховому ринку – іншим уповноваженим органом; 3) модель мегарегулятора – функціонування єдиного консолідованого регулятора фінансового ринку [154].

Варто зазначити, що найрозповсюдженішою у провідних країнах світу є модель мегарегулятора фінансового ринку, який здійснює нагляд за страховим ринком, банківськими установами та ринком цінних паперів. Концептуальні підходи до створення єдиного консолідованого регулятора визначені і в Україні, проте, перш ніж запровадити таку систему регулювання вітчизняного фінансового ринку, необхідно врахувати досвід Великобританії, де система мегарегулятора себе не виправдала [154].

Обговорюючи функціонування системи ісламського інвестування в сучасний період, говорять про необхідність розробки й удосконалення інвестиційних продуктів, у тому числі нових їх видів. Удосконалення ще якимось можна й, як видно, коректно прийняти як міру підвищення ефективності діяльності ісламських інвестиційних фондів [174]. Мається на увазі коректування (у точній єдності із принципами шаріату) пропонованих клієнтові інвестиційних продуктів поряд з удосконаленням якості процесу взаємодії зі споживачем відповідно до останніх досягнень у сфері послуг інвестування. Це стосується інформаційних технологій, всеосяжної мережної комп'ютеризації й глобальних систем зв'язку. Тут важливо йти в ногу з часом.

Однак, коли мова йде про питання розробки інвестиційних продуктів, у тому числі нових видів, необхідно твердо дотримуватися норм ісламського права в процесі розробки всіляких нових інвестиційних продуктів і їх адаптації до потреб клієнта. Даний момент, крім присутності юридичної наступності й властивої унікальності, набуває також значимість для комерційної успішності інвестиційних організацій. Суворе дотримання принципів шаріату при розвитку інвестиційних продуктів повинне зберегти їхню оригінальність, що дозволяє не розмивати якісні характеристики пропонованого клієнтові товару. Унікальність і є основна риса, яка притягає потенційних вкладників при виборі інвестиційно-інноваційної організації як суб'єкта вкладень і пропонованих нею інвестиційних продуктів як об'єктів вкладень. Коли завдання адаптації до потреб клієнтів буде вирішуватися надмірною універсальністю пропонованих інвестиційних продуктів, у гонитві за якою буде ігноруватися бажання цільового клієнта по наданню простих і зрозумілих інвестиційних продуктів, імовірно зникнення ототожнення інвестиційно-інноваційної організації з бажаною сферою вкладень для клієнта. Тверда ісламська правова основа служить вирішальним фактором, який визначає вибір вкладника, орієнтованого на дотримання принципів шаріату, і підсумковий фінансовий успіх інвестиційно-інноваційної організації.

Успішний розвиток інвестиційно-інноваційної організації повинен ґрунтуватися також на фінансовому утворі – ключовому аспекті розвитку й

удосконалення продукції. Фахівець, що займається розвитком продукції, повинен ставити правильні запитання потенційному клієнтові для ефективного складання плану цінностей, потреб і бажань клієнта, пише Thomas Gainor. Це пов'язане з високою конкуренцією на ринку фінансових послуг, яка створює умови для прийняття споживачем тільки якісного продукту, що співвідноситься з його очікуваннями. Ця обставина, викликаючи тиск на інвестиційні фонди, не орієнтовані на клієнта, вигідно для останнього, тому що дозволяє йому за рахунок відсівання неконкурентоспроможних фінансових організацій, мати у своєму розпорядженні найбільш прийнятні послуги із вкладення вільних коштів. Щоденна робота відбувається під впливом ринкових чинників, що вимагає від інвестиційних організацій правильних і продуманих рішень по відшукуванню, формуванню, а якщо треба, то й оволодінню (що найбільше можливо в сучасних умовах конкуренції) власною функціональною нішею для роботи. Завдання інвестиційно-інноваційної організації – це максимальне задоволення клієнта.

Регулюючі державні бар'єри на шляху потенційного інвестора не повинні служити стримуючим фактором до вкладання коштів. Їхня основна функція в тому, щоб припиняти шахрайство, зміцнювати прозорість і сприяти інвестиційному процесу. Чіткі й зрозумілі потенційним вкладникам правила діяльності інвестиційних фондів відповідно до ісламських принципів, без зайвого привнесення сторонніх правових норм, спростять порядок вкладення вкладниками в ці організації своїх коштів і тим самим прискорять інвестиційний процес.

В угодах, що укладаються згідно з ісламськими правовими нормами, є присутній важливий критерій, відповідно до якого особа, що здійснює продаж товару, повинна мати право власності на нього в момент продажу. Цей регламентуючий захід є дуже корисним для покупця, тому що підвищується гарантія здійснення угоди купівлі-продажу.

Критерій володіння товаром на момент продажу, а якщо брати ширше, то й обов'язок для ісламських інвестиційних організацій володіти активами

перш, ніж буде відбуватися процес їх перетворення в цінні папери для продажу клієнтам, викликає необхідність наявності фінансових коштів. На самому початку своєї діяльності інвестиційний фонд для придбання активів повинен мати будь-які кошти. У цьому питанні інвестиційно-інноваційної організації значну допомогу може виявити держава через виділення коштів на придбання активів. Стимулювання створення економічних суб'єктів (потенційних суб'єктів оподаткування) – це фактор, що сприяє збільшенню оподаткованої бази, що дає можливість підвищення сукупних доходів державного бюджету.

Що стосується стягнення з позичальника фіксованої плати при наданні йому позики. Законодавча заборона позичкового відсотка й відокремлення рамок інвестицій коштів вкладників у реальні сектори на державному рівні сприяє відновленню цілих секторів економіки, виробничих комплексів, транспорту, системи комунального господарства, спричиняючи поштовх у розвитку народного господарства. Цей фактор був би дуже корисним для держав, що страждають від нестачі інвестицій у реальну економіку. Коли банківські й фінансові установи займаються операціями по кредитуванню великих клієнтів і населення, грою на фондовому й валютному ринках, у той час як виробничі комплекси через відсутність інвестицій перебувають у занепаді, внутрішня економіка стає залежною від закордонного товаровиробника, а отже, підривається і вся виробнича безпека країни. При наявності в структурі експорту держави значних обсягів корисних копалин збільшується сировинна торговельна спеціалізація країни у світовій економічній системі, яка веде до того, що значна частка додаткової вартості, зосередженої в кінцевому споживчому продукті у формі найбільшого прибутку, залишається за кордоном.

Заборонні заходи щодо стягнення позичкового відсотка виправдовуються також його експлуататорським характером і провокуванням фінансових криз. Останній аспект нині надзвичайно важливий, тому що фінансові кризи, формуючи й розширюючи кризу неплатоспроможності,

нерідко призводять до великих негативних наслідків як на підприємствах і організаціях щодо надання послуг через скорочення прибутків, чимала частина яких йде на оплату кредитної заборгованості по фіксованій ставці, незважаючи на фінансове становище, так і в економіці в цілому, де розкручування маховика збільшення заборгованості приводить до стагнації цілих секторів народного господарства країни.

Юридичні обмеження мусульманського права спрямовані на підтримку стійкого інвестиційного клімату. Стабільне інвестиційне середовище в сучасний період є домінуючим чинником при рішенні інвестора про вкладення коштів у регіоні. Підриваючи основи зростання інфляції через заборону позичкового відсотка, що активізує фінансову дестабілізацію в державі, мусульманське право сприяє розвитку інвестицій [171].

Обмежувальні норми мусульманського права сприяють створенню ефективних фінансово-економічних умов у державі. Заборона сумнівних угод з перерахуванням їх моментів, що проявляються, спрямована на досягнення максимальної справедливості між сторонами інвестиційної угоди, а також на виключення майбутніх можливих спорів до їхньої обопільної вигоди. Правова заборона сумнівних угод, конкретність і визначеність із приводу об'єкта продажу, його ціни, кількості, місця й періоду реалізації спонукають потенційних інвесторів. Зміцнення регіонів з інвестиційним середовищем, що стабільно розвивається, є сприятливою передумовою розширення міжнародного руху капіталу й зміцнення економічних відносин між країнами.

Позитивна роль ісламських норм інвестування полягає також у забороні продажу від імені іншої особи. Постійний торговець певного ринку володіє необхідною інформацією щодо співвідношення попиту та пропозиції, і, пропонуючи приїжджому власникові товару умови продажу від його імені, постійний торговець, імовірно, буде підтримувати низькі обсяги постачання на ринку товару, а звідси й високі ціни на нього. Викривлення реальної картини відповідності попиту та пропозиції формується через штучну підтримку низьких обсягів пропозиції товару на ринку, що веде відповідно до закону

попиту та пропозиції та до формування високої ціни на товар. У програші виявляється кінцевий покупець, що здобуває необхідний йому товар за необґрунтовано високу ціну. До деякої міри дана ситуація негативно позначається й на безпосередньому власникові товару, тому що посередницькі послуги постійного торговця можуть виявитися надмірно дорогими, позбавляючи власника товару можливості одержання реального доходу.

Обмеження продажу від імені іншої особи в правовій основі ісламського інвестування має собою ціль виключити монополізацію ринку, що погіршує поточні ринкові умови. Викликаючи закріплення високих цін на продукцію, і тим самим скорочення вільних коштів населення, монополізація в той же час створює бар'єри на шляху входження на ринок нових учасників, руйнуючи конкуренцію. Відсутність конкуренції стримує вдосконалення якісних характеристик пропонованого товару, одне з коштів конкурентної боротьби по завоюванню торговельної ніші. Це знову ж на шкоду покупцеві продукції, який змушено задовольнятиметься товаром доступної якості. У широкому значенні перешкоди в поліпшенні якості пропонованих на ринку товарів сповільнюють модернізацію економіки держав, тому що коли вживають кроки по вдосконалюванню якості товару, удосконалюються також знаряддя виробництва та підвищується кваліфікація працівників.

Висновки до розділу 1

Важливою складовою адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності є регламентація контролю і нагляду за відносинами, що виникають на страховому ринку в процесі вкладення інвестицій, оскільки таким чином досягається основна мета регулювання страхових відносин та діяльності суб'єктів страхування – належний рівень забезпеченості цих відносин. Ще одним із невід'ємних елементів адміністративно-правового регулювання, в тому числі і у сфері

страхування інвестиційно-інноваційної діяльності, є механізм адміністративно-правового регулювання, що складається із сукупності адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права. Дана категорія здебільшого тлумачиться як процес переведення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин, що регулюються нормами адміністративного права. Органічними складовими механізму адміністративно-правового регулювання є ті, без яких неможливе здійснення адміністративно-правового регулювання і які визначають суть самого явища механізму адміністративно-правового регулювання (норми права, акти реалізації норм права, правові відносини). Функціональними складовими механізму адміністративно-правового регулювання слід вважати ті, які хоча і впливають на механізм адміністративно-правового регулювання, але не є його обов'язковими елементами (юридичний факт, правова свідомість, законність, акти тлумачення норм права, акти застосування норм права). Функціонування органічних та допоміжних елементів механізму адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, забезпечується на відповідній стадії реалізації механізму адміністративно-правового регулювання.

Розглядаючи зміст адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, неможливо залишити осторонь питання, які стосуються методу адміністративно-правового регулювання. Ефективність вказаного методу полягає у поєднанні різних рівнів та видів підпорядкованості субординаційних відносин та координаційної взаємодії сторін, коли вони виступають рівноправними учасниками правовідносин.

На підставі проведеного дослідження встановлено, що адміністративно-правове регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності є складним процесом цілеспрямованого впливу держави на всі компоненти страхової галузі, здійснюваний за допомогою

комплексу адміністративно-правових засобів, які в сукупності складають механізм адміністративно-правового регулювання з метою вдосконалення правовідносин щодо захисту майнових інтересів страхувальників чи третіх осіб (інвесторів) та активізації інвестиційно-інноваційної діяльності страховиків, спрямованої на відтворення фінансово-економічних процесів. Основою адміністративно-правового регулювання у цій сфері є своєчасне і точне врахування об'єктивних фінансово-економічних законів, характеру суспільних відносин, а також ступеня взаємодії держави зі світовим страховим ринком.

Обґрунтовано визначення інвестиційно-інноваційної діяльності в галузі цивільної авіації України, під яким слід розуміти процес залучення майнових та інтелектуальних цінностей у галузь цивільної авіації, спрямованих на забезпечення використання та впровадження наукових досліджень і розробок з метою отримання прибутку, досягнення економічного, соціального та іншого ефекту, реалізація якого базується на принципах ринкової економіки та може мати ризиковий характер.

Дослідження світового досвіду державного регулювання страхування в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності дозволило вказати про важливе місце органів страхового нагляду в системі адміністративно-правового регулювання страхової діяльності у розвинених країнах. Такі органи, як правило, мають статус державного органу виконавчої влади, функціонально відособлені і поєднують функції регулювання і контролю страхового ринку. В міжнародній практиці функції страхового нагляду в різних країнах виконують різні органи виконавчої влади, якими можуть бути як самостійні органи виконавчої влади (Міністерство фінансів, Центральний банк чи інші органи виконавчої влади), так і структурні підрозділи, що різняться за формами нагляду в залежності від правової системи держави. З метою ґрунтовного дослідження питань адміністративно-правового регулювання за страховою діяльністю розглянуто міжнародний досвід розвинених країн з різними підходами до організації та здійснення страхового нагляду, а саме: країн Європейського Союзу (Франції, Німеччини, Великобританії), США, Японії.

Підкреслено, що адміністративно-правове регулювання страхування, в тому числі і у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, є невід'ємним елементом взаємовідносин уряду зі страховими організаціями. Важливим при цьому є оптимальне поєднання регулювання і дерегулювання страхової діяльності, впровадження ліберальної системи адміністративно-правового регулювання страхування, що забезпечить зменшення тиску держави на страхові організації, збалансованість інтересів суб'єктів страхових відносин і регулюючих їх органів, а також сталий розвиток страхового ринку та економіки в цілому.

РОЗДІЛ 2

СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

2.1. Адміністративно-правовий статус Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, як основного суб'єкта надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств

Забезпечення стабільного й ефективного функціонування страхового ринку завжди потребує участі держави, котра в особі тих чи інших владно-управлінських структур здійснює централізований регулятивний вплив на впорядкування діяльності всіх суб'єктів надання страхових послуг за допомогою економічних і фінансових важелів впливу та шляхом застосування правових засобів і способів. У відносинах, які виникають з приводу реєстрації страховиків, ліцензування страхової діяльності, здійснення контролю та нагляду у сфері фінансових послуг або з інших подібних підстав однією з їх сторін завжди є спеціально уповноважений державний орган, який наділений відповідними організаційно-розпорядчими повноваженнями [43].

Сучасні закономірності розвитку ринкової економіки, зміни у суспільно-політичному житті країни, формування концепції пріоритету суспільних інтересів над державними зумовлюють необхідність подальших наукових розробок проблем адміністративно-правового статусу органів державного нагляду за страховою діяльністю. Така потреба викликана передусім тим, що страховий ринок, будучи однією з основних складових фінансово-кредитної системи, як в Україні, так і у більшості країн світу є об'єктом державного регулювання, яке спрямоване на упорядкування

діяльності всіх учасників страхового ринку з метою забезпечення його стабільного та ефективного функціонування.

Адміністративно-правовий статус є складовою частиною загального правового статусу, встановленого Конституцією України, законами та іншими законодавчими актами, що визначають положення того чи іншого державного органу. Сам термін «адміністративно-правовий статус» (від лат. «status» – стан, положення) в юридичній літературі розуміють досить широко. В юридичних словниках термін «правовий статус» державних органів здебільшого трактується як компетенція (сукупність прав і обов'язків, наданих їм для виконання відповідних функцій), зафіксованих у чинному законодавстві, зокрема, у законах, положеннях, статутах та інших нормативно-правових актах про ці органи. Від повноти юридичного закріплення повноважень залежить ефективність діяльності державних органів [15, с. 659]. Проте, спираючись на дослідження Т. Кагановської [44, с. 253-254], слід відзначити, що дане визначення є дещо звуженим, оскільки компетенція хоча і є визначальним, але лише одним із елементів правового статусу будь-якого державного органу.

Розглядаючи питання адміністративно-правового статусу як певного правового стану (становища) суб'єкта, науковці досить часто ототожнюють поняття «правовий статус» та «правове положення». Проте ці два терміни мають право на самостійне існування, а розмежування між ними має здійснюватися за ознакою суб'єктивної реалізованості певних прав та обов'язків. Тобто правовий статус передбачає потенційну можливість їх реалізації, а правове положення характеризує стан суб'єкта, який скористався певним правом або виконав певний обов'язок [74, с. 31-32]. Аналізуючи дані твердження, варто відмітити, що правовий статус характеризується стабільністю стану певного суб'єкта, а правове положення може змінюватися в залежності від участі суб'єкта у тих чи інших правовідносинах.

Узагальнюючи вищезазначене та погоджуючись з думкою В. Колпакова і Т. Коломоєць, під адміністративно-правовим статусом слід розуміти системний вираз адміністративно-правових властивостей відповідного суб'єкта,

що включають компетенцію, порядок утворення і набрання юридичних ознак, назву, місце дислокації, структуру, цілі функціонування та відповідальність [55, с. 229].

Наукові напрацювання більшості вчених-адміністративістів дозволяють розглядати адміністративно-правовий статус органів державного нагляду за страховою діяльністю як сукупність окремих його елементів [74, с. 254-255]. Незважаючи на відсутність у юридичній літературі єдиного підходу до визначення структурних елементів адміністративно-правового статусу, можна констатувати, що складовими елементами адміністративно-правового статусу органів державного нагляду за страховою діяльністю є мета; завдання; функції; структура; компетенція, що включає права та обов'язки; відповідальність.

На основі виокремлення структурних елементів правового статусу органів державного нагляду за страховою діяльністю можна більш повно зрозуміти сутність та зміст публічного адміністрування в досліджуваній сфері, яке, незважаючи на набуття в останні роки широкого розповсюдження, не має законодавчого визначення та закріплення. А отже, важливим у ході дослідження є вивчення наукових розробок вчених, в яких висвітлено публічне адміністрування як системне явище, що має конкретні суспільні цінності для забезпечення надання адміністративних послуг у відповідності з європейськими стандартами шляхом впровадження принципів демократичного управління.

Зокрема, В. Колпаков, розглядаючи форми публічного адміністрування, визначає публічне адміністрування як діяльність суб'єктів публічної адміністрації щодо реалізації своїх функцій у межах встановленої компетенції [57, с. 43]. Автори праці «Публічне адміністрування» С. Чернов та С. Гайдученко визначають публічне адміністрування як регламентовану законами та іншими нормативно-правовими актами діяльність суб'єктів публічного адміністрування, що спрямована на здійснення законів та інших нормативно-правових актів шляхом прийняття адміністративних рішень, надання встановлених законами адміністративних послуг [151, с. 7]. Публічне адміністрування є близьким поняттям до публічного управління і деякі

дослідники досить часто їх ототожнюють. Проте, погоджуючись з думкою В. Мартиненка, слід звернути увагу, що публічне адміністрування є формою реалізації публічного управління, яке здійснюють представницькі органи демократичного врядування через свої виконавчі структури [80, с. 20-21]. Підтримуючи дану позицію, К. Колесникова зазначає, що публічне адміністрування є складовою публічного управління, мета якого полягає у забезпеченні демократичного розвитку держави та суспільства на рівні світових стандартів на основі використання новітніх методів і технологій управління [53, с. 44]. Н. Обушна, обґрунтовуючи теоретичні засади публічного управління як якісно нової моделі організації державного управління, наголошує, що публічне адміністрування становило основу механізму реалізації на практиці класичної теорії менеджменту в державному секторі, яка передувала появі сучасної теорії менеджменту, що характеризує модель нового публічного управління, сутність якої зводиться до ефективного функціонування всієї системи політичних інституцій. При цьому автор вказує, що особливостями публічного адміністрування є забезпечення реалізації рішень органів влади шляхом застосування демократичних, публічних, ліберальних форм та методів управління соціальним та економічним розвитком суспільства, що становить лише частину публічного управління [89, с. 54-58].

Інколи у наукових джерелах для визначення публічного адміністрування використовують два підходи:

1) у вузькому значенні, коли публічне адміністрування розуміють як професійну діяльність державних службовців, яка включає всі види діяльності, що спрямовується на реалізацію рішень уряду, вивчення, розробку та впровадження напрямів урядової політики;

2) у широкому розумінні публічне адміністрування розглядають як скоординовані дії органів законодавчої, виконавчої та судової влади з питань державних справ, які значно відрізняються від адміністрування у приватному секторі, але пов'язані зі значною кількістю приватних груп та індивідів, що працюють у різних компаніях чи громадах; мають важливе значення у

формуванні державної політики та є частиною політичного процесу. Саме в широкому розумінні поняття «публічне адміністрування» у сучасній вітчизняній науковій літературі відповідає поняттю «державне управління» [40, с. 4].

Досліджуючи зміст публічного адміністрування у сфері страхування, слід зазначити, що діяльність суб'єктів публічної адміністрації може виражатися як у правовій, так і неправовій формі. До правових форм публічного адміністрування у сфері страхування належать ті, використання яких спричиняє виникнення юридичних наслідків (наприклад, прийняття нормативних та індивідуальних актів з питань страхової діяльності, встановлення правил формування, обліку і розміщення страхових резервів та показників звітності, здійснення реєстраційних та інших значущих дій). До неправових форм відносяться ті, використання яких безпосередньо юридичного значення не має (наприклад, проведення ревізій, різноманітних нарад, консультацій суб'єктами публічної адміністрації, що уповноважені діяти у сфері страхування) [69, с. 47-48].

В теорії державного управління одними з основних функцій публічного адміністрування визначаються розроблення та затвердження програм розвитку страхового ринку, а також здійснення контролю за фінансуванням цих програм тощо. Головними завданнями загальних суб'єктів публічного адміністрування у сфері страхування є здійснення ними нормотворчої діяльності та виконання контрольних-наглядових функцій. Діяльність спеціальних суб'єктів публічного адміністрування безпосередньо пов'язана з реалізацією державної політики у сфері страхування на всіх рівнях (загальнодержавному, регіональному, місцевому). До таких суб'єктів можна віднести Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (уповноважений орган, що здійснює державний нагляд за страховою діяльністю), Міністерство фінансів України, Державну регуляторну службу України та інші державні органи та органи місцевого самоврядування, діяльність яких спрямована на надання адміністративних послуг суб'єктам

страхового ринку, здійснення перевірок діяльності страхових організацій з метою вдосконалення аналітичного та інформаційно-облікового забезпечення, проведення інформаційно-консультативної роботи та ін.

Не зважаючи на активні зрушення у результаті проведення заходів щодо оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, однією з проблем діяльності суб'єктів публічної адміністрації є дублювання одних і тих же повноважень, що призводить до нераціонального використання кадрового потенціалу, значних фінансових витрат, розробки ідентичної нормативної та оперативної документації, а в цілому до зниження ефективності функціонування системи суб'єктів публічного адміністрування у сфері страхування [33].

Для вирішення даного питання парламентарі неодноразово вносили пропозиції щодо ліквідації Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг) та перерозподілу її функцій між іншими регуляторами фінансового ринку. Зокрема, згідно Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо консолідації функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» № 2413а від 20.07.2015 р. функції контролю та нагляду за діяльністю страхового ринку передбачено передати Національному банку України.

Виходячи зі змісту положень Законопроекту та відповідно до пояснювальної записки до нього, необхідно зазначити, що основна мета розробки даного нормативно-правового акту полягає у забезпеченні належного рівня регулювання ринку небанківських фінансових послуг та його основних сегментів шляхом зменшення кількості регуляторних і контролюючих органів та перерозподілу функцій Нацкомфінпослуг між іншими національними регуляторами ринків фінансових послуг – Національним банком України (далі НБУ) та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Функції регулювання та нагляду за діяльністю на страховому ринку згідно даного Законопроекту покладені на НБУ в тих межах, що визначені Законом України

«Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та іншими законами України. Впровадження запропонованих у Законопроекті законодавчих змін передбачає забезпечення правової бази для уникнення дублювання функцій регуляторів у сфері ринків фінансових послуг, спрощення та прозорості прийняття управлінських рішень у цій сфері, спрощення умов ведення бізнесу з одночасним посиленням відповідальності суб'єктів ринку [99].

Законопроект отримав схвальні рішення фахівців Національної ради реформ, підтриманий профільними комітетами (з фінансової політики і банківської діяльності та з питань податкової і митної політики) та визначений Президентом України як невідкладний. Разом з тим слід відмітити, що в колі парламентарів спостерігається досить серйозна опозиція. Така ситуація скоріше за все зумовлена тим, що положення Законопроекту закріплюють лише механічну передачу повноважень Нацкомфінпослуг, не визначаючи при цьому самого механізму здійснення регулювання реформованими регуляторами. Також враховуючи досить значну розпорошеність ринків фінансових послуг, різні підходи до регулювання та нагляду за діяльністю великої кількості фінансових установ, вбачається недоцільним в даний час сконцентрувати в руках НБУ одразу декілька функцій: методологічної, контрольної, наглядової та емісійної. А через відсутність досвіду у НБУ щодо регулювання ринку небанківських установ може постраждати значна кількість страхових компаній. Чітко невизначеними у Законопроекті залишаються і питання правового статусу, підпорядкованості державним органам та механізму фінансування реформованих регуляторів ринків фінансових послуг, а також питання участі недержавних організацій, зокрема саморегульвних організацій страховиків, у діяльності та управлінні мегарегулятора, що потребує перегляду запропонованого Законопроекту, оскільки державне регулювання у фінансовій сфері потребує скоординованої та систематичної діяльності органів державної влади, що здійснюється за допомогою спеціального комплексу методів впливу на весь спектр суспільних відносин у цій сфері.

Аналіз даного законопроекту, свідчить про те, що реформування системи державного регулювання фінансового ринку України відповідає сучасним світовим тенденціям консолідації контрольних та наглядових функцій у єдиній установі та є тим базисом, що створює умови для економічного зростання та реалізації завдань на шляху інтеграції у європейське та світове співтовариство. Проте, дані зміни потрібно впроваджувати лише еволюційним шляхом, що дозволить поетапно перейти до системи мегарегулювання завдяки зміцненню ринків фінансових послуг, універсалізації фінансових інституцій, уніфікації правил регулювання та нагляду, а також усуненню правових колізій та суперечностей між значною кількістю законодавчих актів, в яких закріплено порядок та умови державного регулювання фінансового сектора економіки [156].

Адміністративно-правовий статус органів державного нагляду за страховою діяльністю відображає за допомогою адміністративно-правових норм юридично закріплене положення щодо функціонування зазначених державних органів у фінансово-економічній сфері, дає можливість визначити їх місце та роль у регулюванні страхових правовідносин [76, с. 160]. Так, у системі адміністративного права виділяється група правових норм, що регламентують правовідносини у сфері страхування, серед яких, перш за все, виділяється Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР [113].

В Україні на даний час законодавче регулювання окремих секторів фінансового ринку носить здебільшого «рамковий», загальний характер. Більша частина регулювання ринку фінансових послуг здійснюється на рівні відомчих нормативно-правових актів. Неузгодженість позицій різних відомств ускладнює створення комплексних фінансових продуктів. Адже необхідно одночасно відповідати всім вимогам відомств різних секторів фінансового ринку [134, с. 31]. Провідним органом, що здійснює державне регулювання у сфері страхових послуг, є Нацкомфінпослуг.

Так, на даний час залишається дискусійним питання про належність Нацкомфінпослуг до виконавчої влади. З одного боку, ні в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», ні в Положенні про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, затвердженому Указом Президента України від 23 листопада 2011 року № 1070/2011 [97], безпосередньо не вказується на належність Нацкомфінпослуг до виконавчої влади. У цих законодавчих актах мова йде лише про «державний колегіальний орган, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг». Немає Нацкомфінпослуг і в схемі організації та взаємодії центральних органів виконавчої влади, затвердженій Указом Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085/2010 [140]. Крім того, у частині першій статті 16 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» [122] зазначено, що окрім міністерств, центральні органи виконавчої влади можуть утворюватися у формі служб, агентств чи інспекції. Існує точка зору, відповідно до якої Нацкомфінпослуг не є службою, агентством чи інспекцією, що також ставить під сумнів її належність до органів центральної виконавчої влади. Зазначене свідчить, що на теперішній час Нацкомфінпослуг не входить до органів виконавчої влади (принаймні формально). Разом з тим, аналіз її повноважень та завдань дає підстави стверджувати, що Нацкомфінпослуг, виконує ряд функцій, притаманних саме центральним органам виконавчої влади.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг є державним колегіальним органом, підпорядкованим Президенту України та підзвітним Верховній Раді України, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, у тому числі й послуг щодо морського страхування, у межах встановлених законодавством (п. 1 Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, затвердженого Указом Президента України від 23.11.2011 р. № 1070/2011 [108]), а саме:

- формування та забезпечення реалізації політики державного регулювання у сфері ринків фінансових послуг (крім ринку банківських послуг і ринків цінних паперів та похідних цінних паперів);

- розроблення і реалізація стратегії розвитку ринків фінансових послуг та вирішення системних питань їх функціонування;

- здійснення в межах своїх повноважень державного регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг і дотриманням законодавства у відповідній сфері;

- захист прав споживачів фінансових послуг шляхом застосування у межах своїх повноважень заходів впливу з метою запобігання і припинення порушень законодавства на ринку фінансових послуг;

- узагальнення практики застосування законодавства України з питань фінансових послуг і ринків та розроблення пропозицій щодо їх вдосконалення;

- розроблення і затвердження обов'язкових до виконання нормативно-правових актів з питань, що належать до її компетенції;

- координація діяльності з іншими державними органами;

- запровадження міжнародно визнаних правил розвитку ринків фінансових послуг (п. 3 Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, затвердженого Указом Президента України від 23.11.2011 р. № 1070/2011) [108].

Основними функціями даного Уповноваженого органу щодо державного фінансового контролю у морському страхуванні відповідно ст. 36 Закону України «Про страхування» є:

- проведення перевірок щодо правильності застосування страховиками (перестраховиками) та страховими посередниками законодавства про страхову діяльність у досліджуваному напрямку і достовірності їх звітності;

- розроблення нормативних та методичних документів з питань страхової діяльності аналізованої сфери, що віднесена цим Законом до компетенції Уповноваженого органу;

- узагальнення практики страхової діяльності і посередницької діяльності стосовно перевезень вантажів на морському транспорті;
- розроблення і подання у встановленому порядку пропозицій щодо розвитку, вдосконалення законодавства України з досліджуваної проблематики та прийняття у межах своєї компетенції нормативно-правових актів;
- здійснення контролю за платоспроможністю страховиків відповідно до належних їм страхових зобов'язань перед страхувальниками;
- забезпечення проведення дослідницько-методологічної роботи з питань страхової діяльності щодо перевезень вантажів на морському транспорті та підвищення ефективності державного нагляду за визначеним напрямком страхування;
- встановлення правил формування, обліку і розміщення страхових резервів та показників звітності [113].

Разом з тим, дана комісія у сфері страхування інвестиційно-інноваційної діяльності:

- 1) встановлює критерії та нормативи щодо ліквідності, капіталу та платоспроможності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій, якості систем управління та управлінського персоналу, додержання правил надання фінансових послуг;
- 2) визначає у передбачених законом випадках порядок створення, формування і використання резервних та інших фондів фінансових установ;
- 3) здійснює контроль за достовірністю інформації, що надається учасниками ринків фінансових послуг, за платоспроможністю страховиків відповідно до їхніх страхових зобов'язань перед страхувальниками;
- 4) встановлює порядок розкриття інформації та складання звітності учасниками ринків фінансових послуг відповідно до законодавства України;
- 5) оприлюднює в офіційних засобах масової інформації основні положення свого щорічного звіту;
- 6) проводить самостійно чи разом з іншими уповноваженими органами виїзні та безвиїзні перевірки діяльності фінансових установ;

7) встановлює порядок та умови застосування заходів впливу згідно з законом;

8) аналізує стан та тенденції розвитку ринків фінансових послуг в Україні, здійснює моніторинг руху капіталу в Україну та за її межі через ринки фінансових послуг, розробляє та подає в установленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства.

Значною подією для всього страхового ринку є введення 7 лютого 2018 р. електронного полісу з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Такий поліс унеможлиблює випадки надання страховиком або страховим агентом у паперовому вигляді без відповідної реєстрації в Єдиній централізованій базі даних (ЄЦБД). Передбачаючи зазначену подію і враховуючи потребу зменшення випадків зловживань з боку недобросовісних агентів, Нацкомфінпослуг прийнято спеціальне розпорядження [127].

Євроінтеграційні процеси України зумовили запровадження системи пруденційного (лат. *prudentia* – завбачливість, розсудливість, практичність тощо) регулювання та нагляду за фінансовими ринками, в тому числі і за страховим. Підтвердженням цього є прийняття Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами № 585 від 15.07.2010 р. (далі – Концепція), відповідної Програми розвитку системи зазначеного нагляду та внесення змін до деяких законів, що регламентують діяльність органів державного нагляду за страховою діяльністю. Пруденційний нагляд за страховою діяльністю є складовою частиною державного нагляду у цій сфері, що здійснюється Уповноваженим державним органом (Нацкомфінпослуг) з метою забезпечення ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників шляхом регулярного проведення оцінки загального фінансового стану страхової компанії, результатів діяльності системи та якості управління нею, дотриманні обов'язкових нормативів, показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами [36, с. 141-142].

На сьогодні у міжнародних актах відсутнє усталене визначення поняття «пруденційний нагляд». Проте положення Концепції визначають пруденційний нагляд як систему наглядових процедур за дотриманням фінансовою установою пруденційних правил, яка дозволяє зменшити наглядове навантаження на фінансові установи, діяльність яких не несе загрози невиконання зобов'язань перед існуючими клієнтами, і посилити наглядові зусилля за установами, діяльність яких є чи може бути загрозою для виконання таких зобов'язань [63].

Згідно з Концепцією запровадження пруденційного нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ, у сфері впровадження пруденційного нагляду Нацкомфінпослуг за українськими страховими компаніями орієнтиром обрано Директиву Європейського Парламенту та Ради № 2009/138/ЄС щодо здійснення діяльності зі страхування та перестраховування – Solvency II [63], положення якої встановлюють обов'язковість проведення оцінки достатності капіталу на основі комплексного врахування імовірних ризиків страховиків. Даний підхід до оцінки достатності капіталу є принципово відмінним від усталеного у вітчизняній системі державного регулювання їх діяльності.

Незважаючи на прийняття урядом рішення про впровадження пруденційного режиму регулювання, державний нагляд за страховою діяльністю здійснюється за принципом контролю на основі дотримання вимог діяльності, що свідчить про недосконалість системи регулювання та нагляду за страховим ринком. Основними причинами відсутності ефективного державного нагляду за страховою діяльністю на основі оцінки ризиків страхової організації з позиції впливу потенційних загроз на фінансову стійкість страховика є:

- діяльність Нацкомфінпослуг здійснюється в умовах жорстких бюджетних обмежень, що не дозволяє подолати слабку технологічну забезпеченість та підтримувати належну кваліфікацію кадрів [32];

- інституційна залежність Нацкомфінпослуг (невідокремленість від впливу законодавчої та виконавчої влади), що в свою чергу, чинить операційну залежність від вищих органів влади [87, с. 123-125];

- відсутність єдиної методики для проведення нагляду за страховою діяльністю і як наслідок неузгодженість дій в процесі виконання затвердженого Плану запровадження пруденційного нагляду;

- затримка прийняття нового Закону України «Про страхування», положення якого регламентують діяльність органів пруденційного нагляду;

- Нацкомфінпослуг не встановлено єдиних пруденційних нормативів професійної діяльності на ринку фінансових послуг, в тому числі і на страховому ринку;

- низький рівень макропруденційного регулювання страхової діяльності (регулювання страхової діяльності на основі проведення превентивних заходів, націлених на мінімізацію ризику системної фінансової кризи, тобто ризику виникнення ситуації, у якій значну частину фінансового ринку визнано як неплатоспроможну або неліквідну, у результаті чого учасники страхового ринку не зможуть продовжувати діяти без підтримки держави) [38, 69-71].

Підсумовуючи вищесказане, необхідно зазначити, що кризові явища в економічній сфері негативно впливають на розвиток страхового ринку, які супроводжуються зростанням ризиків в діяльності страхових організацій. Тому важливим на сьогодні є вдосконалення державного нагляду за страховою діяльністю шляхом підвищення ролі пруденційного нагляду, тобто нагляду на основі ризиків, які можуть виникати у процесі діяльності страхових організацій.

Першочерговими завданнями для підвищення ефективності пруденційного нагляду за страховою діяльністю є: встановлення пруденційних нормативів відповідно міжнародним стандартам та нормативам (розробити та затвердити Положення про пруденційні нормативи професійної діяльності на ринку фінансових послуг); вдосконалення нормативно-правової бази шляхом імплементації положень Директив Євросоюзу, що регламентують порядок здійснення пруденційного нагляду за діяльністю ринків фінансових послуг; вирішення питань щодо інституційної незалежності та фінансування Нацкомфінпослуг; запровадження макропруденційного нагляду.

2.2. Саморегулівні організації як суб'єкти застосування диспозитивного методу регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств

Становлення України як демократичної правової держави, євроінтеграційна спрямованість та її вихід у міжнародний правовий простір, впровадження європейських правових і соціальних стандартів зумовлюють пошук нових моделей взаємодії влади і громадськості шляхом залучення до процесу публічного управління не лише органів державної влади, але й широкого кола громадських інституцій. Україна є авіаційною державою, яка за роки незалежності не лише зберегла, а й примножила потужний технічний, технологічний та кадровий потенціал авіаційної галузі, що, в свою чергу, забезпечує сталий розвиток економіки та можливість виходу на міжнародні ринки. Говорячи про перспективи розвитку авіаційної галузі, неможливо не звернути увагу на стан та розвиток системи авіаційного страхування як частини фінансового ринку держави, покликаного забезпечити потреби населення, працівників, суб'єктів господарювання та держави у разі настання авіаційних ризиків. Український страховий ринок все ще знаходиться на стадії формування, тому дослідження питань механізму проведення авіаційного страхування та діяльності суб'єктів страхових відносин у даній сфері є актуальним і сьогодні.

Останнім часом особливо актуальним є питання обмеження державного регулювання відносин у сфері страхування та створення саморегулівних організацій на страховому ринку України як необхідної і обов'язкової умови подальшого розвитку страхової діяльності в країні та створення підґрунтя для рівноправного соціального партнерства між бізнесом і владою.

Аналіз законодавства свідчить, що ще у 2008 році Нацкомфінпослуг затвердила Положення, яким встановлено порядок і умови делегування повноважень саморегулівним організаціям страховиків щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринку страхових послуг та сертифікації

фахівців ринку страхових послуг, а також визначено обов'язковість внесення інформації про такі організації до реєстру саморегульвних організацій фінансових установ [103]. Дане положення стало лише першим поштовхом для формування інституту саморегулювання страхового ринку, проте подальших дій законодавця поки що не було, оскільки на сьогодні не існує єдиного уніфікованого нормативно-правового акта щодо організації та діяльності саморегульвних організацій, а питання саморегулювання у сфері страхування залишається невирішеним і на галузевому рівні. Як результат – нині в Україні не зареєстровано жодної саморегульвної організації страховиків.

Тож у сучасних умовах необхідним є вивчення теоретичних та практичних аспектів функціонування інституту саморегулювання та внесення пропозицій щодо законодавчого забезпечення діяльності саморегульвних організацій страховиків з метою подальшого розвитку системи регулювання страхового ринку.

Науково-теоретичну базу дослідження становлять праці А. Галая, К. Глаз, В. Кирильчука, В. Кочина, В. Крутова, Т. Мацелик, Н. Філатової, Р. Шишки та ін., в яких висвітлено загальні проблеми функціонування громадських організацій та професійних об'єднань як учасників публічного управління, а також окремі питання формування та розвитку інституту саморегулювання підприємницької та професійної діяльності.

Увага також приділена роботам таких учених у галузі фінансового права та економічної діяльності як О. Залетова, В. Полюховича, І. Рекуненка, М. Слюсаревського, К. Стрільця, Т. Яворської та ін., що досліджували фінансово-економічні аспекти здійснення саморегулювання фінансового ринку та ринку фінансових послуг.

Однак, незважаючи на наявність наукових праць, присвячених зазначеній проблематиці та постійному розгляду і обговоренню на різних рівнях державного регулювання питань діяльності саморегульвних організацій на ринку фінансових послуг та страховому ринку, зокрема, у юридичній літературі залишається недостатньо розробленою проблема залучення

недержавних організацій до регулювання різних сегментів ринку фінансових послуг, кореляції між державним регулюванням та саморегулюванням страхового ринку, а також створення відповідної правової бази, необхідної для ефективної діяльності саморегулювальних організацій страховиків. Діяльність таких організацій може розглядатись з позицій їх участі у регулюванні надання страхових послуг шляхом застосування диспозитивного методу регулювання.

З огляду на положення загальної теорії права термін «диспозитивний» (від лат. *dispositivus*) означає «можливість вибору». У диспозитивній нормі права міститься певний припис тільки у тому випадку, коли сторони не урегулювали свої відносини [144, с. 257]. Академік В. Авер'янов підкреслював необхідність трансформації методу адміністративного права шляхом органічного поєднання у ньому «імперативного і диспозитивного методів правового регулювання, встановлюючи переважні обмеження для публічної влади і менші – для людей» [1, с. 361].

Доцільність застосування підходу до характеристики саморегулювальних організацій як суб'єктів застосування диспозитивного методу регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств обумовлені новими поглядами на регулювання страхової діяльності та розвитку національного страхового ринку, як особливої економічної системи. Незважаючи на процеси демонополізації та наявності великої кількості страхових організацій, страхова справа в цілому серйозно відстає від перетворень, що відбуваються в економіці нашої країни і реальних потреб у розвитку страхових відносин.

Останнім часом значного розголосу набула проблематика обмеження державного регулювання як фінансового ринку в цілому, так і страхового, зокрема. Оскільки, беручи до уваги світовий досвід, варто зазначити, що для дієвого регулювання відносин на страховому ринку важливим є оптимальне поєднання ринкового саморегулювання та державного регулювання страхової діяльності. Слід погодитись з думкою А. Галая, який стверджує, що взаємодія державних і громадських інституцій у сучасній Україні є невід'ємною

складовою модернізації публічного управління, в якому зацікавлені обидві сторони [20, с. 19]. Подібну думку висловлює і В. Полюхович, який у своєму монографічному дослідженні робить висновки щодо необхідності передачі державних функцій до саморегулювальних організацій, які вимагають більш тонких і специфічних механізмів регулювання конкретних видів діяльності, в тому числі і страхової, що надає можливість розвантажити державу як єдиного регулятора на ринку [98, с. 124].

Також, враховуючи останні дослідження науковців, можна констатувати, що ефективне функціонування саморегулювальних організацій, які представляють інтереси певної сфери діяльності, є найважливішим елементом громадянського суспільства та ознакою демократичного розвитку правової держави [70, с. 69]. Це пояснюється тим, що якісним показником розвитку держави та громадянського суспільства є існування вільних і рівних індивідів, що можуть об'єднуватись у різноманітні колективи (організації), а також діяльність цих індивідів у публічній сфері, яка полягає у взаємодії з державними органами з метою реалізації своїх та суспільних інтересів [82, с. 265].

На сьогодні більшість страхових організацій мають достатній досвід і рівень кваліфікації працювати в ринкових умовах, але поки що відсторонені від можливості здійснювати саморегулювання страхового ринку і тому не спроможні ефективно впливати на формування і реалізацію державної політики у сфері страхування на сучасному етапі. При тому, що на теоретичному рівні [66, с. 155] визнано необхідність законодавчого закріплення повноважень саморегулювальної організації як одного із засобів державного регулювання, здатного забезпечити належне здійснення прав та обов'язків відповідного ринку, в тому числі і страхового, держава продовжує в ручному режимі контролювати діяльність страхових організацій, не визнаючи до кінця їхнього потенціалу, значення та ролі для розвитку страхового бізнесу, що певною мірою гальмує фінансово-економічний розвиток України. Все це свідчить про необхідність вирішення першочергових завдань щодо правового забезпечення

розвитку саморегулювання шляхом прийняття законодавчих актів з урахуванням специфіки саморегулювних організацій страховиків, яка полягає в тому, що утворюються вони в межах страхового ринку, а реалізують свої функції в межах правової держави, беручи участь в адміністративно-політичному та економічному житті країни.

У більшості розвинених країнах світу (наприклад, США, Канада, Японія, країни ЄС та ін.) саморегулювні організації є домінуючим фактором в процесі регулювання бізнес-середовища, створення стандартів діяльності у відповідній сфері, а механізм їх функціонування законодавчо визначений, є прозорим й прогнозованим [70, с. 70]. В Україні ж розвиток саморегулювання відбувається безсистемно та хаотично, оскільки діяльність саморегулювних організацій можна відмітити лише на певних ринках (ринку оцінювачів, ринку цінних паперів, ринку фінансових послуг) і без встановлення загальних правил їх діяльності.

За роки формування системи саморегулювання страхового ринку були неодноразові спроби законодавчого закріплення діяльності саморегулювних організацій. Так, представниками українського парламенту та громадських організацій було підготовлено понад 5 законопроектів: проект Закону «Про саморегулюючі організації» (реєстр. № 4841 від 16.07.2009 р.); проект Закону «Про саморегулювальні організації» (реєстр. № 4841-д від 23.07.2010 р.); проект Закону «Про фахові саморегулювні і самоврядні об'єднання» (реєстр. № 4841-1 від 10.09.2009 р.); проект Закону «Про саморегулювальні організації» (реєстр. № 9015 від 18.07.2011 р.); проект Закону «Про саморегулювальні організації» (реєстр. № 10052 від 15.02.2012 р.); проект Закону «Про саморегулювні організації» (від 28.12.2018 р.), оприлюднений на сайті Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. Проте жоден з них не отримав підтримки законодавця та не був прийнятий у зв'язку з недоліками щодо визначення понятійного апарату, вимог щодо кількості членів та статусу саморегулювних організацій, умов створення та реєстрації, а також підстав відповідальності цих організацій [24].

На розгляд Верховної Ради України також був винесений Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про страхування» (реєстр. № 0965 від 12.12.2012 р.), положеннями якого передбачено можливість створення та діяльності саморегульвних організацій у сфері страхування. Зокрема, розділ XI даного законопроекту регламентує порядок утворення та функціонування Українського об'єднання страховиків як саморегульвної організації страхового ринку України, яка об'єднує всіх страховиків на умовах їх обов'язкової участі. Але і даний законопроект, відправлений на доопрацювання, так і не був прийнятим [100].

В останні роки у Верховній Раді України було зареєстровано Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про страхування» (реєстр. № 1797-1 від 06.02.2015 р.,) та Проект Закону «Про страхування» (реєстр. № 0964 від 29.08.2019 р.), в яких лише одна стаття містить положення, що визначають поняття саморегульвної організації страховиків як об'єднання, що представляє страховиків та філії страховиків-нерезидентів при здійсненні ними страхової діяльності на території України та здійснює делеговані Уповноваженим органом повноваження. Також дана стаття регламентує порядок набуття статусу саморегульвної організації та обов'язковість участі всіх страховиків у цій організації як необхідної умови здійснення страхової діяльності [101; 114]. Недоліком зазначених законопроектів є те, що надана можливість здійснення діяльності саморегульвної організації страховиків є формальною, оскільки чітких функції цій організації знову не сформульовано, що свідчить про неготовність влади віддати частину реальних повноважень.

Недосконалим є і саме визначення саморегульвної організації страховиків, наведене у останніх законопроектах, оскільки не відображає всього змісту та характеру її діяльності. Звісно – це є наслідком відсутності як на законодавчому, так і на теоретичному рівні єдиного та повного визначення поняття саморегульвної організації, що створює розбіжності у розумінні правового статусу та умов діяльності недержавних організацій, що здійснюють саморегулювання певного ринку. Лише прийняття базового закону щодо

функціонування саморегульованих організацій, яким буде чітко визначено понятійний апарат, дозволить врегулювати дане питання.

З огляду на думку вчених-економістів, під саморегулюванням варто розуміти наявність в економічній системі елементів, рис, властивостей, ознак, що дають змогу автоматично встановлювати і підтримувати її функціонування та розвиток [35, с. 324]. Відповідно саморегулювання страхового ринку передбачає наявність у механізмі правового регулювання тих елементів, завдяки яким він здатний без активної участі держави або через незначне опосередковане її втручання забезпечувати процес взаємодії суб'єктів страхового ринку та узгодження їхніх інтересів.

Розділяючи позицію вчених-правознавців, поняття «саморегульована організація» слід визначати як непідприємницьке товариство (створене без наміру одержання прибутку), що має делеговані повноваження у визначеній сфері професійної чи підприємницької діяльності, створене з метою регулювання економічної діяльності (в даному випадку – страхової). Варто зазначити, що діяльність саморегульованих організацій формується внаслідок об'єднання інтересів їхніх учасників, які добровільно вступили до цієї організації, визнають її повноваження, правила та норми [35, с. 89]. Важливим моментом при визначенні ролі саморегульованих організацій страховиків є те, що їхня діяльність спрямована на врегулювання відносин між іншими учасниками страхового ринку, а не на саморегуляцію.

При формулюванні поняття саморегульованої організації страховиків, слід враховувати, що вона є організацією професійних учасників ринку, які забезпечують різноманітні потреби суспільства у сфері страхування шляхом надання кваліфікованих послуг і при тому несе персональну відповідальність.

Як зазначає Р. Шишка, саморегульовані організації є юридичною особою приватного права, оскільки створюються відповідно до волі її учасників на підставі установчих документів. І тому держава як регулятор економічних відносин не може виступати ініціатором створення саморегульованих організацій,

оскільки нівелюється принцип самостійності саморегулювання, а також виникає імовірність впливу держави на таку організацію [161, с. 90].

З урахуванням вищенаведених тверджень, постає питання щодо обов'язковості участі страхових компаній у саморегулювних організаціях, передбаченої законопроектами, винесеними на розгляд Верховної Ради України та оприлюднених для громадського обговорення.

Серед науковців існує думка, що у разі закріплення національним законодавством обов'язковості членства в саморегулювній організації страховиків, таке членство перетвориться лише на додатковий бар'єр для отримання ліцензії на здійснення страхової діяльності, а саморегулювна організація страховиків – на організацію, яка не представляє інтереси учасників, а виступає додатковим інструментом контролю та регулятором страховиків [124, с. 398].

Т. Яворська зазначає, що обов'язковість участі суб'єктів страхового підприємництва в організаціях саморегулювання створює небезпеку обмеження конкуренції [166, с. 106], що є не допустимим в умовах ринку.

Передбачена останніми законопроектами обов'язковість участі у саморегулювних організаціях також суперечить нормам, закріплених у ст. 2 та ст. 3 Модельного Закону СНД «Про саморегульовані організації» (прийнятого на ХІХ пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД від 31.10.2007 р. за № 29-7), в положеннях яких визначено саморегулювання як самостійну та ініціативну діяльність, яка реалізується суб'єктами підприємницької чи професійної діяльності, змістом якої є розроблення та встановлення правил і стандартів у цій діяльності, а також контроль за дотриманням вимог цих правил та стандартів [85].

На противагу вищезазначеним положенням існують висновки європейських експертів, які свідчать, що обов'язкова участь в саморегулювних організаціях страховиків не є порушенням права осіб на об'єднання, закріплене в ст. 11 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) та гарантоване ст. 36 Конституції України (1996 р.) [131]. Ці

висновки ґрунтуються на тому, що саморегульним організаціям страховиків делегуються владні повноваження з регулювання та контролю за діяльністю страхового ринку і участь при цьому не може бути добровільною. Оскільки не повинно бути професійних учасників страхового ринку, які були б відсторонені від управління у сфері страхування та залишалися поза впливом зазначеної організації і не дотримувалися встановлених правил, стандартів, посиляючись на відсутність у них членства в саморегульній організації страховиків.

Так, і іноземний досвід свідчить, що членство у саморегульному об'єднанні повинне бути обов'язковим. Наприклад, у Польщі діє Польська страхова палата, утворена в 1990 р., членами якої є всі страхові товариства, зареєстровані в цій країні. На початку створення членство у цій організації було добровільним, але з 1995 р. стало обов'язковим [39, с. 218]. Зрозуміло, що на сьогодні ані держава не готова передати ряд своїх повноважень саморегульним організаціям страховиків, ані страховики не готові прийняти обов'язковість членства в таких організаціях. Тому, говорячи про саморегулювання в сучасних умовах розвитку страхового ринку України, потрібно розуміти, що воно не в змозі в повній мірі замінити державне регулювання, оскільки корпоративна культура перебуває на стадії формування. І при становленні інституту саморегулювання важливо йти еволюційним шляхом, спираючись на досвід інших країн (наприклад, Польщі) в іншому ж випадку виникає імовірність перетворення саморегульних організацій у маргінальні, напівдержавні структури.

Загрозу також викликає невирішеність питання створення саморегульної організації-монополіста на страховому ринку України. Звісно, що функціонування єдиної саморегульної організації страховиків може бути підставою для обмеження конкуренції на страховому ринку. Разом з тим варто розуміти, що саморегулювання є тим засобом, який з середини сприяє розвитку страхового ринку і саме активно діюча система саморегулювання створює додаткові механізми для розвитку суб'єктів ринку шляхом введення єдиних правил і стандартів діяльності, а також комплексного вирішення проблемних

питань із урахуванням точки зору учасників ринку [138, с. 190]. Тому існування декількох саморегулівних організацій на страховому ринку призводить до незбалансованості інтересів професійних учасників ринку, унеможливорює швидкий процес прийняття рішення у зв'язку з великими ресурсними та часовими затратами. А консультування з різними представниками страхового ринку не забезпечує результативності, оскільки обробка великої кількості пропозицій та коментарів негативно впливатиме на процес прийняття консолідованого акта. Також слід враховувати, що практика діяльності міжнародної організації страховиків (Європейський комітет страховиків) передбачає членство лише одного уповноваженого об'єднання від національного страхового ринку.

Для визнання саморегулівної організації страховиків повноцінним учасником страхових відносин, здатного забезпечити інтереси суб'єктів страхового ринку, вона повинна набути особливий статус, тобто мати можливість реалізовувати гарантовані державою права, законні інтереси та обов'язки, закріплені в нормативно-правових актах [130, с. 571]. При цьому варто врахувати конституційні засади щодо здійснення влади безпосередньо через органи державної влади (ст. 5 Конституції України), а отже саморегулівні організації страховиків не можуть здійснювати регулювання страхового ринку та приймати акти, що матимуть обов'язкову силу. Для вирішення даного питання саморегулівним організаціям страховиків потрібно надати статус юридичної особи публічного права, запровадити обов'язковість членства у цій організації всіх страхових організацій, зареєстрованих в Україні. Звісно, що такі дії потребуватимуть зміни цілої низки нормативно-правових актів, зокрема внесення змін до Цивільного кодексу України у розрізі уточнення статусу саморегулівних організацій.

Одними із головних суб'єктів авіаційного страхування виступають страховики, які згідно ст. 3 Постанови КМУ № 676 від 06.09.2017 р. «Про затвердження порядку і правил здійснення обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації» визначені як юридичні особи, що є резидентами

України та отримали в установленому порядку ліцензію на здійснення обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації [104]. Подібне визначення містить і Повітряний кодекс України 2011 року, зокрема ч. 2 ст.117 говорить, що обов'язкове авіаційне страхування цивільної авіації здійснюється страховиками-резидентами, які отримали в установленому порядку ліцензію на здійснення обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації [96]. Дещо інше визначення знаходимо в ст. 2 Закону України «Про страхування», в якому зазначено, що страховики – це фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства», з урахуванням того, що учасників кожної з таких фінансових установ повинно бути не менше трьох, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності [113]. Тож, узагальнивши вищевказані визначення та погоджувачись з думкою О. Зайця, страховиками, що проводять авіаційне страхування можна вважати юридичних осіб (резидентів), які створені в цілях здійснення страхової діяльності і мають ліцензію на її здійснення. Також страховики є господарюючими суб'єктами, що здійснюють страхування та керують процесами створення і витрачання страхових фондів [37, с. 59].

Аналізуючи світову практику варто зазначити, що у країнах з розвиненим страховим ринком простежується тенденція до злиття дрібних і середніх об'єднань страховиків, оскільки така позиція позитивно впливає на підвищення економічного рівня країни. Прикладом може слугувати Міжнародне об'єднання аерокосмічних страховиків, Асоціація Авіаційного страхування, діяльність яких орієнтована на підвищення рівня авіаційної галузі, дотримання безпеки авіації, обміну досвідом, залучення нових технологій з метою ефективного функціонування цивільної авіації. Важливим є те, що згідно Закону України «Про страхування» страховикам також надається можливість створення спілок, асоціацій та інших об'єднань для координації своєї діяльності, захисту інтересів своїх членів та здійснення спільних програм,

оскільки такі об'єднання відіграють важливу роль у функціонуванні системи авіаційного страхування шляхом обговорення та прийняття рішень, що стосуються обсягів, особливостей страхування і перспектив розвитку даного виду страхування, питань щодо врегулювання страхових випадків.

Також законодавством України визначено, що страховики, яким дозволено займатися страхуванням авіаційних ризиків можуть створити Авіаційне страхове бюро, яке повинне бути юридичною особою, що утримується за рахунок коштів страховиків. На сьогодні в Україні не існує повноцінного об'єднання авіаційних страховиків, яке могло б виконувати функції щодо надання статистичної та технічної інформації самим страховикам, а також представляти їхні інтереси перед урядом, національними та міжнародними установами і об'єднаннями. Розглядаючи питання об'єднання страховиків, необхідно звернути увагу на вітчизняний досвід існування Авіаційного страхового бюро, створеного відповідно до норм ст. 103 Повітряного кодексу України 1993 року, яка регламентувала обов'язковість членства в даному бюро страховиків, що здійснюють авіаційне страхування та діяло згідно Положення про Авіаційне страхове бюро, затвердженого Постановою КМУ № 561 від 27.04.1998 р. «Про порядок утворення та державної реєстрації Авіаційного страхового бюро і Морського страхового бюро». Зазначена норма Повітряного кодексу України чинила колізії в законодавстві, оскільки суперечила нормам Закону України «Про страхування» та Постанови КМУ № 1535 від 12.10.2002 р. «Про затвердження порядку та правил обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації», які визначають добровільність створення Авіаційного страхового бюро [113; 104]. Проте з прийняттям Повітряного кодексу України 2011 року дану колізію було усунуто, оскільки в положеннях нового кодексу не передбачено створення та функціонування Авіаційного страхового бюро чи будь-якого іншого об'єднання авіаційних страховиків.

Основними функціями Авіаційного страхового бюро були координація діяльності страховиків у галузі авіаційного страхування та представлення їхніх

інтересів в міжнародних об'єднаннях страховиків. Згідно Постанови КМУ № 561 від 27.04.1998 р. на Авіаційне страхове бюро покладалися такі завдання: координація діяльності національних страховиків у галузі страхування авіаційних ризиків; дослідження та прогнозування національного ринку страхових послуг у галузі авіації; організація співробітництва з підприємствами, їх об'єднаннями та іншими організаціями, які експлуатують або обслуговують засоби авіаційного транспорту; підготовка та внесення на розгляд державних органів пропозицій стосовно законодавчих та інших нормативних актів з обов'язкового авіаційного страхування, розроблення рекомендацій з методології здійснення відповідних видів авіаційного страхування; сприяння впровадженню прийнятих у міжнародній практиці умов авіаційного страхування та форм уніфікованих полісів; збір, аналіз та опублікування статистичних даних щодо збитків, завданих авіаційними подіями; розроблення програм та методів страхування авіаційних ризиків, заходів щодо запобігання страховим випадкам; організація та проведення консультацій з технічних, економічних і юридичних питань, пов'язаних з класифікацією страхових випадків, визначенням розміру збитків та страхового відшкодування; організація та проведення науково-практичних заходів з питань страхування авіаційних ризиків, забезпечення методичними матеріалами, інформаційне забезпечення страховиків та страхувальників; видання бюлетенів і довідників, проведення навчання, підвищення кваліфікації, організація конференцій, семінарів тощо [110].

Незважаючи на широкомасштабність завдань Авіаційного страхового бюро, його діяльність через недостатню дієвість керівництва виявилася неефективною, а вплив на питання обов'язкового страхування був мінімальним. Тож в результаті прийняття Постанови КМУ № 788 від 20.08.2005 р. «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» визнано такою, що втратила чинність Постанова КМУ «Про порядок утворення та державної реєстрації Авіаційного страхового бюро і Морського страхового бюро» та припинено існування Авіаційного страхового бюро.

Підсумовуючи вищесказане, необхідно зазначити, що ефективність діяльності системи авіаційного страхування, залежить, в першу чергу, від єдності та злагодженості при вирішенні загальних питань, захисті інтересів всіх суб'єктів в даній галузі, тому нагальною потребою є створення об'єднання, яке б координувало діяльність національних страховиків у галузі страхування авіаційних ризиків, здійснювало статистичне та технічне інформування страховиків та представляло їхні інтереси перед урядом, національними і міжнародними об'єднаннями, а також виконувало інші завдання, що були покладені на Авіаційне страхове бюро. Тож, варто, врахувавши минулий вітчизняний досвід та сучасний досвід міжнародних об'єднань страховиків авіаційних ризиків, відновити діяльність Авіаційного страхового бюро, тим більше, що чинним законодавством передбачена така можливість.

Нині на страховому ринку України діє три добровільних професійних об'єднання: Ліга страхових організацій України, Асоціація «Страховий бізнес» та Українська федерація страхування, чисельність членів яких не перевищує 130 страхових компаній, тобто становить 31 % від загальної їх кількості [39, с. 238]. Цей факт є свідченням недостатнього рівня інституційного розвитку на страховому ринку та підтвердженням необхідності запровадження обов'язкової участі страхових компаній у саморегулюючих організаціях страховиків. Діючі професійні об'єднання страховиків після прийняття відповідної нормативно-правової бази можуть бути перетворені в саморегулюючі організації, яким буде делеговано ряд функцій, які зараз виконує держава.

Світова практика свідчить, що для саморегулюючих організацій страховиків характерною є наявність низки специфічних функцій, що невластиві іншим різновидам непідприємницьких товариств. На думку Н. Філатової, ці функції поділяються на обов'язкові та факультативні [145, с. 284-286].

До обов'язкових функцій належать: 1) нормотворча функція, яка полягає в тому, що саморегулююча організація страховиків приймає і затверджує

норми, правила, стандарти діяльності суб'єктів страхового підприємництва; 2) контрольна функція, за допомогою якої забезпечується контроль з боку членів саморегулювальної організації страховиків за дотриманням прийнятих нею норм, правил, стандартів діяльності; 3) пунітивна функція, яка знаходить свій вияв у застосуванні заходів впливу до учасників, які порушили прийняті саморегулювальною організацією страховиків нормативні акти щодо здійснення страхової діяльності [145, с. 284-286].

До факультативних функцій відносяться: 1) створення третейського механізму, тобто розробка і реалізація позасудового розгляду скарг на діяльність членів саморегулювальних організацій страховиків з боку споживачів страхових послуг, а також спорів між саморегулюючою організацією та її членами; 2) створення механізму відшкодування збитків, завданих споживачам страхових послуг, наданих членами саморегулювальної організації страховиків; 3) представництво інтересів членів саморегулювальної організації страховиків у відносинах з іншими учасниками цивільного обороту, з державними органами та органами місцевого самоврядування.

Саме з урахуванням цих функцій, що характерні для саморегулювальних організацій інших країн, повинен розвиватися інститут саморегулювання страхового ринку і в Україні.

Відтак, можна стверджувати, що самоорганізаційному характеру страхової діяльності не відповідає організаційний стан її забезпечення, а отже розроблення й прийняття відповідних норм у сфері реалізації саморегуляторних процесів у галузі страхування є нагальною потребою сьогодення.

На сучасному етапі розвитку ринкових механізмів варто говорити лише про співпрацю страхових організацій з державним регулятором (Нацкомфінпослуг), а не про саморегулювання страхового ринку, оскільки на законодавчому рівні не вирішеним є питання організації та діяльності саморегулювальних організацій страховиків, а державним регулятором не визначено конкретних повноважень, якими наділяються ці організації як учасники публічного управління.

В короткі строки провести модернізацію страхового ринку самостійно держава не в змозі, тому необхідним залишається залучення до цього процесу учасників самого ринку у вигляді саморегулювальних організацій страховиків. А для забезпечення ефективного розвитку інституту саморегулювання потрібно йти еволюційним шляхом та розпочати процес очищення страхового ринку від «формальних» страхових компаній, залишивши при цьому лише ті компанії, які займаються реальним страхуванням. Доки цього не відбудеться говорити про створення саморегулювальних організацій страховиків недоцільно, оскільки на сьогодні більшість страхових компаній не готові стати членами саморегулювальних організацій на умовах обов'язковості.

Результати дослідження свідчать про необхідність прийняття Закону України «Про саморегулювальні організації», а на його основі відповідного нормативно-правового акта про саморегулювання на страховому ринку, яким закріпити функції та повноваження саморегулювальних організацій страховиків, визначити принципи діяльності, умови створення та ліквідації, порядок набуття статусу саморегулювальної організації, процедуру делегування саморегулювальним організаціям страховиків повноважень щодо нагляду за добросовісною конкуренцією, порядок прийняття саморегулювальною організацією страховиків норм саморегулювання, а також підстави відповідальності у разі порушення встановлених правил та стандартів діяльності. Зазначені нормативно-правові акти стануть вагомим аргументом на шляху розвитку страхового ринку, а також забезпечать відкритість та прозорість страхового ринку; створення умов для збалансування інтересів професійних учасників страхового ринку; посилення ролі громадськості в управлінні страховою діяльністю; зниження рівня корупції; зменшення використання бюджетних коштів; підвищення якісних показників демократичного розвитку України як правової та ринково орієнтованої держави.

2.3. Функції суб'єктів регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств

Здійснюючи свою діяльність у процесі упорядкування страхових відносин суб'єкти публічної адміністрації використовують різноманітні адміністративно-правові засоби, тобто всю сукупність прийомів і способів, необхідних для реалізації державної політики у сфері страхування та забезпечення захисту прав і інтересів учасників страхового ринку. Такі засоби застосовуються у межах реалізації наступних функцій: реєстрації, контролю, дозвільної діяльності. Особливість реалізації функції реєстрації суб'єктами публічної адміністрації зумовлена тим, що провадження страхової діяльності можливе лише після реєстрації страхової організації та отримання дозволу (ліцензії) на здійснення відповідного виду страхування в органах публічної адміністрації чи їх структурних підрозділах. Реєстраційна діяльність в межах публічного адміністрування у сфері страхування здійснюється з метою офіційного визнання законності діяльності страхової організації, наділення страховиків правами та обов'язками, обліку страхових резервів тощо.

Не менш важливими є контроль та нагляд у сфері страхування, що спрямовані на забезпечення сталого розвитку страхового ринку та ефективність страхової діяльності, що, в свою чергу, суттєво впливає на організацію ринково-конкурентних відносин, досягнення економічних, соціальних та інших цілей держави. Реалізація органами публічної адміністрації та їх структурними підрозділами функції контролю забезпечує проведення перевірок щодо правильності застосування суб'єктами страхової діяльності законодавства про страхову діяльність та достовірність їх звітності, здійснення контролю за платоспроможністю страховиків відповідно до взятих ними страхових зобов'язань перед страхувальниками та ін.

Відповідно до Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами в державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [63] пруденційний нагляд – це система

наглядових процедур Нацкомфінпослуг за дотриманням фінансовою установою пруденційних правил, яка дозволяє зменшити наглядове навантаження на фінансові установи, діяльність яких не несе загрози невиконання зобов'язань перед існуючими клієнтами, і посилити наглядові зусилля за установами, діяльність яких є чи може бути загрозою для виконання таких зобов'язань.

Так, ч. 2 ст. 29 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-III від 12.07.2001 р. передбачає, що основними напрямками пруденційного нагляду є додержання встановлених критеріїв та нормативів щодо: (а) ліквідності; (б) капіталу та платоспроможності; (в) прибутковості; (г) якості активів та ризиковості операцій; (д) якості систем управління та управлінського персоналу; (є) додержання правил надання фінансових послуг.

В зазначеній вище Концепції ці критерії та нормативи є більш чіткими та деталізованими і залежно від специфіки кожного окремого сегмента ринку небанківських фінансових передбачають, що при здійсненні страхової діяльності контролюються: а) належний рівень статутного фонду та інших резервних фондів; б) дотримання відповідного рівня чистих активів та вимога щодо їх розрахунку на підставі справедливої вартості активів; в) перевищення фактичного запасу платоспроможності над розрахунковим нормативним; г) розміщення коштів страхових резервів в активи визначених категорій, що відповідають вимогам якості та диверсифікації; д) правильність застосування методики розрахунку всіх видів страхових резервів відповідно до облікової політики страхової компанії; є) максимальний розмір ризику, який може утримувати страховик щодо одного об'єкту страхування; ж) належний рівень фінансової стійкості (надійності) перестраховиків шляхом встановлення вимог до наявності відповідного рейтингу, присвоєного міжнародними рейтинговими агентствами.

При здійсненні діяльності на ринку кредитної кооперації контролюються: а) дотримання критеріїв та нормативів платоспроможності, якості активів, ризиковості операцій та ліквідності для забезпечення стабільної

діяльності фінансових установ; б) належний рівень всіх видів капіталу, продуктивних і непродуктивних активів кредитної спілки; в) дотримання порядку формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок; г) дотримання критеріїв якості системи управління кредитної спілки. В системі недержавного пенсійного забезпечення контролюються: а) дотримання належного рівня власного капіталу адміністратора недержавного пенсійного фонду (далі – НПФ); б) дотримання вимог щодо диверсифікації активів НПФ; г) вимоги щодо якості активів НПФ; д) дотримання правильності розрахунку чистої вартості активів НПФ; є) дотримання правильності розрахунку кількості та чистої вартості одиниці пенсійних внесків.

Під час проведення діяльності компаній з управління активами та осіб, які провадять діяльність з управління пенсійними активами, відповідно до Концепції запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку контролюються: а) належний рівень статутного капіталу та власного капіталу компанії з управління активами (далі – КУА); б) дотримання відповідних вимог щодо складу та структури активів інституту спільного інвестування (далі – ІСІ) та НПФ; в) дотримання вимог досягнення нормативів діяльності ПФ під час розміщення цінних паперів ІСІ; г) вимоги, що стосуються наявності в КУА резервного фонду; вартість чистих активів ІСІ; д) вартість активів НПФ; є) дотримання вимог, що стосуються мінімального обсягу активів ПФ; ж) дотримання вимог, що стосуються обсягу статутного капіталу КІФ.

Можна припустити, що введенню пруденційного нагляду на ринку фінансових послуг передувало запровадження та виправдання в певних аспектах такого нагляду за банківською діяльністю. Дана точка зору поряд з іншими обумовлена тим, що основне джерело пруденційного регулювання банківської діяльності – Інструкція «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 р. була прийнята раніше на відміну від ст. 29 «Пруденційний нагляд» Закону № 2664-III, яка з'явилася в редакції закону в червні 2011 року.

Як було зазначено раніше, на сьогоднішній день пруденційне регулювання здійснюється в усіх секторах фінансових ринків нашої країни. Так, на сайті Нацкомфінпослуг та НКЦПФР систему органів (далі – наглядові органи), які безпосередньо забезпечують реалізацію пруденційного нагляду в центральних апаратах складають: (1) Департамент методології, стандартів регулювання та нагляду за фінансовими установами (відділ стандартів оцінки ризиків, пруденційного та консолідованого нагляду); (2) Департамент страхового регулювання та нагляду (відділ пруденційного нагляду на ринку страхування); (3) Департамент регулювання та нагляду за установами накопичувального пенсійного забезпечення (відділ пруденційного нагляду за установами накопичувального пенсійного забезпечення); (4) Департамент регулювання та нагляду за кредитними установами та бюро кредитних історій (відділ пруденційного нагляду за кредитними установами та бюро кредитних історій); (5) Департамент регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг фінансовими компаніями (відділ пруденційного нагляду за фінансовими компаніями); (6) Комітет з питань моніторингу, пруденційного та консолідованого нагляду й інформаційної політики на фондовому ринку.

Відповідно до Концепції № 585 від 15.07.2010 р. основними цілями здійснення пруденційного нагляду є: захист інтересів споживачів фінансових послуг, запобігання настанню неплатоспроможності та забезпечення фінансової стійкості фінансових установ через застосування відповідних корегуючих заходів. Згідно з Концепцією запровадження пруденційного нагляду за діяльністю професійних учасників фондового ринку № 553 від 12.04.2012 р. основними цілями пруденційного нагляду є: забезпечення реалізації єдиної державної політики, захист активів інвесторів і, як наслідок, посилення довіри інвесторів до фондового ринку України, запобігання настанню неплатоспроможності професійних учасників фондового ринку через застосування відповідних заходів. Із аналізу цих двох документів видно, що основними завданнями при впровадженні пруденційного нагляду на ринку небанківських послуг та фондовому ринку на підготовчому етапі є:

1) удосконалення існуючих форм звітності, які забезпечать надходження даних, необхідних для ефективного здійснення пруденційного нагляду (мається на увазі впровадження фінансової звітності у відповідності до Міжнародних стандартів фінансової звітності. Їх застосування дозволить уніфікувати фінансову звітність учасників ринку та зробить її більш прозорою, зрозумілою, взаємопов'язаною, що в свою чергу передбачає підвищені вимоги до повноти розкриття інформації щодо фінансових показників); 2) посилення ролі та відповідальності аудиторів (необхідність підвищення вимог до аудиторів учасників фондового ринку та небанківських фінансових установ); 3) гармонізація облікової політики (для гармонізації та співставності інформації, яка міститься в фінансових звітах учасників ринків фінансових послуг, що використовуються для складання узагальнених звітів регулятора, Нацкомфінпослуг планує провести огляд застосованих облікових механізмів та надати рекомендації щодо їх коригування. Для небанківських фінансових установ повинні бути розроблені методичні рекомендації щодо розкриття в фінансовій звітності інформації щодо загальних положень облікової політики); 4) розвиток національної системи підготовки актуаріїв та запровадження відповідальності актуарія; 5) створення комплексної інформаційної системи Нацкомфінпослуг та НКЦПФР. Побудова ефективної автоматизованої системи прийому, обробки та аналізу даних на всіх рівнях нагляду; 6) удосконалення інституційної спроможності регулятора, підготовка кадрів, залучення фахівців іноземних регуляторів, проведення навчальних заходів в рамках проектів міжнародної технічної допомоги. На основних етапах реалізації: 1) розробка та затвердження певних пруденційних правил для страхових компаній, пенсійних фондів, кредитних спілок та професійної діяльності на фондовому ринку; 2) встановлення вимог щодо системи управління в фінансовій установі; 3) розкриття інформації небанківськими фінансовими установами; 4) виокремлення установ для здійснення індивідуального нагляду; 5) запровадження інституту рекомендацій та висвітлення найкращих практик на

ринку; 6) оцінка ефективності впровадження пруденційних заходів на фондовому ринку; 7) аналіз діяльності емітентів цінних паперів.

Але перелік цих завдань не слід вважати вичерпним, оскільки необхідним є доповнення певних пунктів. Так, потрібно не забувати, що сучасна система ринку фінансових послуг характеризується дворівневою системою органів регулювання. Перший рівень становлять вищезазначені органи державного регулювання, другий рівень утворюють саморегулівні організації, створені шляхом об'єднання фінансових установ та професійних учасників ринку цінних паперів. Тому слід зазначити, що варто врахувати даний аспект і додатково продовжити перелік завдань для впровадження пруденційного нагляду, які повинні бути зазначені в концепції. До них відносяться: 1) забезпечення достатності капіталу фінансових установ; 2) уникнення створення системних ризиків при здійсненні операцій учасниками ринку фінансових послуг; 3) недопущення загрози активів клієнтів небанківських фінансових установ; 4) забезпечення ефективної взаємодії державних органів з саморегулівними організаціями, оскільки норми і правила, розроблені саморегулівними організаціями, потрібні для доповнення та деталізації норм державного регулювання; 5) необхідність розробки комплексу заходів, спрямованих на зміцнення ролі об'єднання професійних учасників фондового ринку у здійсненні контролю на ринку цінних паперів і зниження інвестиційних ризиків; 6) уніфікація принципів та стандартів діяльності учасників ринку фінансових послуг; 7) створення системи публічного розкриття інформації професійними учасниками фондового ринку.

Вищезазначені нами завдання пруденційного нагляду визначаються функціями, які в кінцевому рахунку виступають їх формами реалізації і здійснюються через прийняття нормативних актів. Так, до основних функцій пруденційного нагляду відносяться: 1) функція мінімізації ризиків в діяльності небанківських фінансових установ; 2) захисна функція, яка забезпечує інтереси вкладників (інвесторів – фізичних та юридичних осіб) у разі банкрутства

фінансової установи; 3) забезпечувальна функція для підтримки фінансових установ у разі виникнення кризових ситуацій [68, с. 131].

Виходячи з вищевикладеного, пруденційний нагляд можна визначити як захід впливу на діяльність суб'єктів ринку фінансових послуг, що реалізується органами, які здійснюють державне регулювання, та має на меті забезпечення стабільного та належного функціонування ринку фінансових послуг в цілому, а також захист прав споживачів фінансових послуг шляхом встановлення звітності, моніторингу та реагування відповідних органів влади на порушення норм законодавства та надання звітності. Пруденційний нагляд передбачає обов'язкове звітування учасників ринку перед регулятором про дотримання ними необхідних показників. На нашу думку, несвоєчасне відображення та можливість подання обов'язкової фінансової звітності, приховування істотних даних, неповнота звітності та інформативна закритість є приводами для накладання адміністративно-господарських санкцій та як ознака наявності у установи більш серйозних проблем. На сьогодні рівень розкриття інформації небанківськими фінансовими установами перед споживачами та наглядовими органами не дозволяє приймати зважені рішення про користування фінансовими послугами. Інформація, яка міститься у звітності і розкривається суб'єктами нагляду повинна бути повною для визначення фінансового стану таких установ.

Фінансова обізнаність населення щодо стану небанківського фінансового сектора та перспектив його розвитку, діяльності фінансових установ, ризиків та переваг, пов'язаних із наданням ними фінансових послуг недостатня для прийняття обґрунтованих рішень щодо вибору фінансової послуги, оцінки рівня власних ризиків і своїх майбутніх зобов'язань. Фінансова звітність є структурованим відображенням фінансового стану та фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання. Метою такої звітності є надання інформації про фінансовий стан, фінансові результати діяльності та грошові потоки суб'єкта господарювання, яка є корисною для широкого кола користувачів при прийнятті ними економічних рішень. І тому, виходячи з

вищевикладеного пропонуємо наступне. Встановити вимоги до фінансових установ, піднаглядних Нацкомфінпослуг, розкривати інформацію про себе та про послуги, які ними надаються, шляхом розміщення такої інформації в єдиній загальнодоступній інформаційній базі даних на сайті наглядового органу та на власних веб-сайтах у мережі Інтернет з певним змістом, який необхідно визначити в законі та в порядку, встановленим наглядовим органом, а саме:

- а) повне найменування та місцезнаходження фінансової установи;
- б) перелік фінансових послуг, які вона надає із визначенням їх вартості;
- в) порядок сплати податків та зборів за рахунок споживачів та інвесторів;
- г) правові наслідки та порядок здійснення розрахунків зі споживачами внаслідок дострокового припинення надання фінансової послуги;
- д) інформація про засновників установи, склад наглядової ради та виконавчого органу;
- є) відомості про ліцензії та отримані дозволи;
- ж) річна фінансова звітність;
- з) порушення провадження у справі про банкрутство, введення процедури санації та рішення про ліквідацію фінансової установи;
- і) додержання нормативів.

Така інформація повинна подаватися як кожного року, так і в менший період часу, і в разі відсутності оприлюднення відомостей або несвоєчасного їх подання, до суб'єктів ринку фінансових послуг Нацкомфінпослуг застосовуються певні заходи впливу, а саме: адміністративно-господарський штраф, зупинення дії установи або анулювання ліцензії. Звітність як основний елемент нагляду є обов'язковою для всіх фінансових установ і урегульовується певною системою нормативно-правових актів. А саме, для страховиків – Порядок складання звітних даних страховиків (далі – Порядок № 39) від 03.02.2004 р., для недержавних пенсійних фондів – Порядок складання, формування та подання адміністратором недержавного пенсійного фонду звітності з недержавного пенсійного забезпечення (далі – Порядок № 674) від 27.10.2011 р., для кредитних спілок – Порядок складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Нацкомфінпослуг (далі – Порядок № 177) від 25.01.2003 р.

Детальний розгляд інформативного змісту звітів окремих суб'єктів ринку фінансових послуг свідчить, що Порядок № 39 визначає процедуру складання, термін подання до Нацкомфінпослуг звітних даних щодо здійснення страхової діяльності. Форми звітних даних складаються у вигляді документів, у електронній та паперовій формах. Електронна форма звітності складається та подається страховиками через веб-інтерфейс на офіційному сайті Нацкомфінпослуг в режимі он-лайн. Звітні дані страховика, що надаються у паперовій та електронній формах, повинні бути достовірними та повними (п. 2.1.). За строками складання звітність поділяється на: проміжну та річну (п. 2.2.). Проміжна складається щоквартально наростаючим підсумком з початку звітного періоду за станом на останній день кварталу. Щокварталу страховик складає такі форми звітності: а) загальні відомості про страховика; б) звіт про доходи та витрати страховика; в) звіт про страхові платежі та виплати за структурними підрозділами страховика; г) пояснювальну записку до звітних даних страховика; г) проміжну фінансову звітність (п. 2.3.). Річна звітність складається страховиком за станом на 31 грудня року, за який подаються дані. Весь цей пакет документів подається до Нацкомфінпослуг.

Що стосується кредитних спілок, то відповідно до Порядку № 177, звітність, яку подає кредитна спілка до Нацкомфінпослуг, включає: річну фінансову звітність та звітні дані (п. 2). Річна звітність включає: баланс, звіт про фінансові результати, про рух грошових коштів, про власний капітал (п. 2.1.). Звітні дані включають: загальну інформація про кредитну спілку, звітні дані про фінансову діяльність, про склад активів та пасивів, про доходи та витрати, розрахунок необхідної суми резерву покриття втрат від неповернених кредитів кредитної спілки, звітні дані про кредитну діяльність кредитної спілки, про залучені кошти від юридичних осіб (п. 2.2.1.). Звітні дані подаються в електронній та паперовій формах (п. 2.2.3.).

Звітність недержавних пенсійних фондів здійснюється на підставі Порядку № 674, яку адміністратор складає та подає до Нацкомфінпослуг в електронній та паперовій формах (п.2.5.). Електронна форма звітності

складається та подається адміністратором через веб-інтерфейс на офіційному сайті Нацкомфінпослуг у режимі он-лайн (п. 2.6.). Звітність в паперовій формі формується у вигляді друкованих таблиць, які за складом інформації відповідають електронній формі цієї звітності (п. 2.7). До складу звітності про діяльність недержавного пенсійного фонду входять: фінансова звітність, загальні відомості про недержавний пенсійний фонд, звіт про склад, структуру та чисту вартість активів фонду, звіт про зміну чистої вартості пенсійних активів фонду, звітні дані персоніфікованого обліку учасників фонду, звітні дані про реалізацію пенсійної схеми, про результати діяльності корпоративних і професійних недержавних пенсійних фондів, звіт про склад та структуру активів цих фондів, про договори, що були укладені за цінними паперами українських емітентів, які входять до складу активів фондів, інформація щодо зміни чистої вартості одиниці пенсійних внесків (п. 3.1.). Адміністратор оприлюднює інформацію про діяльність недержавних пенсійних фондів в порядку та згідно з вимогами до складу інформації, яка підлягає оприлюдненню, встановленими Нацкомфінпослуг.

Виходячи з вищевикладеного, варто зробити висновок, що перелік інформації, який міститься у звіті вищезазначених фінансових установ, необхідно також доповнити інформацією про скарги та заходи впливу, які застосовувалися до установ, про систему ризиків, які пов'язані з тим чи іншим видом діяльності, а також оприлюднення інформації щодо показників втрати коштів споживачів ринку фінансових послуг.

Підбиваючи підсумки питання пруденційного нагляду, необхідно обов'язково зазначити той факт, що при реалізації пруденційного нагляду необхідно застосовувати принцип пропорційності, що сприймається та полягає в необхідності застосування наглядових вимог до учасників ринку фінансових послуг виходячи з їх розміру, сфери діяльності, характеру проведених операцій та ризиків, притаманних цим операціям. Також при впровадженні системи пруденційного нагляду, повинна бути передбачена можливість індивідуального підходу до оцінки ризиків окремих учасників ринку або їх активів.

А основним висновком є обґрунтування необхідності введення встановленої вимоги до послуг фінансових установ, піднаглядних Нацкомфінпослуг, розкривати інформацію про себе та про послуги, які ними надаються, шляхом розміщення такої інформації в єдиній загальнодоступній інформаційній базі даних на сайті наглядового органу та на власних веб-сайтах у мережі Інтернет з певним змістом, який необхідно визначити в законі та в порядку, встановленим наглядовим органом для забезпечення захисту прав споживачів ринку фінансових послуг.

Серед функцій адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності загалом та авіаційних підприємств, зокрема, слід виділити дозвільну діяльність, яка здійснюється шляхом надання дозволів (ліцензій) на проведення конкретних видів страхування, які видає страховикам уповноважений орган. Страховики, які отримали ліцензію на страхування життя, не мають права займатися іншими видами страхування. Ліцензії на проведення страхування життя видаються без зазначення в них строку дії. Кабінет Міністрів України встановлює розмір плати за видачу ліцензій на проведення конкретних видів страхування.

Керівниками страховика (голова виконавчого органу та головний бухгалтер страховика) мають бути дієздатні фізичні особи. Голова виконавчого органу страховика або його перший заступник повинен мати вищу економічну або юридичну освіту, а головний бухгалтер страховика повинен мати вищу економічну освіту.

Для одержання ліцензії страховик-резидент подає до Уповноваженого органу заяву, до якої додаються:

- копії установчих документів;
- довідки банків або висновки аудиторських фірм (аудиторів), що підтверджують розмір сплаченого статутного капіталу;
- довідка про фінансовий стан засновників страховика, підтверджена аудитором (аудиторською фірмою), якщо страховик створений у формі повного чи командитного товариства або товариства з додатковою відповідальністю;

- правила (умови) страхування;
- економічне обґрунтування запланованої страхової (перестраховальної) діяльності;
- інформація про учасників страховика, голову виконавчого органу та його заступників, копія диплома голови виконавчого органу страховика або його першого заступника про вищу економічну або юридичну освіту, копія диплома головного бухгалтера страховика про вищу економічну освіту, інформація про наявність відповідних сертифікатів у випадках, передбачених Уповноваженим органом.

Уповноважений орган зобов'язаний розглянути заяву страховика про видачу йому ліцензії у строк, що не перевищує 30 календарних днів з часу одержання всіх передбачених цією статтею документів.

Про внесення змін у зазначені у цій статті документи страховик зобов'язаний повідомити Уповноважений орган в десятиденний строк з часу реєстрації цих змін у встановленому порядку.

Уповноважений орган встановлює окремий порядок видачі ліцензій, перелік документів, які додаються до заяви для одержання ліцензії філією страховика-нерезидента, терміни розгляду заяви філії страховика-нерезидента, виходячи з правил рівного доступу до ринків фінансових послуг.

Ліцензування страхової діяльності здійснюється відповідно до законів України «Про страхування», «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг», Ліцензійних умов провадження страхової діяльності. Ліцензування страхової діяльності тривалий період часу здійснював Укрстрахнагляд, пізніше Мінфін України (після 15.03.2000 р. на підставі Указу Президента України «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади»), але на сьогодні ліцензування здійснює Нацкомфінпослуг України. Ліцензії на страхування (перестраховання), здійснюване у формі обов'язкового і добровільного, видаються юридичним особам, які утворені у формі акціонерних товариств, командитних товариств, повних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, відповідно до Закону України «Про

господарські товариства». Для отримання ліцензії страховик подає у Нацкомфінпослуг заяву, до якої додаються певні документи. Заява про видачу ліцензії та документи, що додаються до неї, приймаються за описом, копія якого видається заявнику з відміткою про дату прийняття документів органом ліцензування та підписом відповідальної особи.

Перелік документів, які надаються для отримання ліцензії, відповідно до ст. 38 ЗУ «Про страхування», включає: 1) заяву встановленої форми; 2) копії установчих документів; 3) довідки банків або висновки аудиторських фірм (аудиторів), що підтверджують розмір сплаченого статутного капіталу; 4) довідка про фінансовий стан засновників страховика, підтверджена аудитором (аудиторською фірмою), якщо страховик створений у формі повного чи командитного товариства або товариства з додатковою відповідальністю; 5) правила (умови) страхування; 6) економічне обґрунтування запланованої страхової (перестраховальної) діяльності; 7) інформація про учасників страховика, голову виконавчого органу та його заступників, копія диплома голови виконавчого органу страховика або його першого заступника про вищу економічну або юридичну освіту, копія диплома головного бухгалтера страховика про вищу економічну освіту, інформація про наявність відповідних сертифікатів у випадках, передбачених Нацкомфінпослуг. Вона зобов'язана розглянути заяву страховика про видачу йому ліцензії у строк, що не перевищує 30 календарних днів з часу одержання всіх передбачених документів.

Нацкомфінпослуг встановлює окремий порядок видачі ліцензій, перелік документів, які додаються до заяви для одержання ліцензії філією страховика-нерезидента, терміни розгляду заяви філії страховика-нерезидента, виходячи з правил рівного доступу до ринків фінансових послуг. Відповідно до ст. 36 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», повідомлення про прийняття рішення про видачу ліцензії або про відмову у видачі ліцензії надсилається (видається) заявникові в

письмовій формі протягом трьох робочих днів з дати прийняття відповідного рішення.

В офіційному повідомленні від 13 березня 2017 р. Нацкомфінпослуг, як безпосередній регулятор страхової діяльності в Україні, звернула увагу страховиків та їх аудиторів на те, що з метою формування професійного судження щодо дотримання страховиком положень законодавчих та нормативних актів, аудитор розглядає питання щодо:

1) спроможності страховиком безперервно здійснювати свою діяльність протягом найближчих 12 місяців;

2) відповідності облікової політики вимогам законодавства та Міжнародним стандартам фінансової звітності (МСФЗ);

3) дотримання вимоги щодо збільшення статутного капіталу винятково в грошовій формі для страховиків-резидентів;

4) перевищення вартості чистих активів страховика над зареєстрованим розміром статутного капіталу (на кінець звітного періоду);

5) перевищення фактичного запасу платоспроможності страховика над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності протягом звітного року;

6) перевищення на звітну дату фактичного запасу платоспроможності (нетто-активів) над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності не менше ніж на 25%, але не менше 1 млн. євро за офіційним валютним курсом на дату розрахунку зазначених показників;

7) належного ведення обліку договорів страхування;

8) формування, ведення обліку, достатності та адекватності сформованих страхових резервів у звітному році;

9) дотримання страховиком нормативів достатності та диверсифікованості активів протягом звітного року;

10) оцінки можливості виконання страховиком протягом звітного року прийнятих страхових та перестрахових зобов'язань;

11) істотних операцій страховика з активами протягом звітнього року, які мали наслідком невиконання ним фінансових нормативів, встановлених Нацкомфінпослуг, більше ніж на 10%;

12) запровадження страховиком системи управління ризиками;

13) адекватності організації та проведення страховиком внутрішнього аудиту (контролю).

У рішенні про відмову у видачі ліцензії зазначаються підстави такої відмови, до яких відносять: 1) недостовірність даних у документах, поданих заявником, для отримання ліцензії; 2) невідповідність заявника згідно з поданими документами ліцензійним умовам, встановленим для виду господарської діяльності, зазначеного в заяві про видачу ліцензії. У разі відмови у видачі ліцензії на підставі:

- виявлення недостовірних даних у документах, поданих заявником про видачу ліцензії, суб'єкт господарювання може подати до органу ліцензування нову заяву про видачу ліцензії не раніше ніж через три місяці з дати прийняття рішення про відмову у видачі ліцензії;

- невідповідності заявника ліцензійним умовам, встановленим для виду господарської діяльності, зазначеного в заяві про видачу ліцензії, суб'єкт господарювання може подати до органу ліцензування нову заяву про видачу ліцензії після усунення причин, що стали підставою для відмови у видачі ліцензії. Страховики, які отримали ліцензію на страхування життя, не мають права займатися іншими видами страхування.

Ліцензії на проведення страхування життя видаються без зазначення в них строку дії. Нацкомфінпослуг використовує бланки ліцензії єдиного зразка, який затверджується Кабінетом Міністрів України. У ліцензії, відповідно з ст. 37 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», зазначається: 1) найменування органу ліцензування, що видав ліцензію; 2) вид господарської діяльності з надання фінансових послуг, на право провадження якого видається ліцензія; 3) найменування юридичної особи; 4) ідентифікаційний код юридичної особи; 5) місцезнаходження

юридичної особи; 6) дата прийняття та номер рішення про видачу ліцензії; 7) посада, прізвище та ініціали особи, яка підписала ліцензію; 8) дата видачі ліцензії та строк її дії. Ліцензія підписується членом Нацкомфінпослуг відповідно до розподілу обов'язків та засвідчується печаткою. У разі прийняття позитивного рішення про видачу ліцензії Нацкомфінпослуг повинна оформити ліцензію не пізніше ніж за п'ять робочих днів з дня надходження документа, що підтверджує внесення плати за видачу ліцензії. Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення плати за видачу ліцензії на проведення конкретного виду страхування», плата за видачу ліцензії на проведення конкретного виду страхування є разовою і вноситься у розмірі, що становить 12,5 тис. гривень (для кожного виду за переліком згідно з додатком 1. Нацкомфінпослуг робить відмітку про дату прийняття документів, що підтверджують внесення заявником плати за видачу ліцензії, на копії опису, яку було видано заявнику при прийомі заяви про видачу ліцензії. Якщо заявник протягом тридцяти календарних днів з дня направлення йому повідомлення про прийняття рішення про видачу ліцензії не подав документа, що підтверджує внесення плати за видачу ліцензії, або не звернувся до Нацкомфінпослуг для отримання оформленої ліцензії, комісія має право скасувати рішення про видачу ліцензії або прийняти рішення про визнання такої ліцензії недійсною. Діяльність з надання фінансових послуг на підставі ліцензії, виданої Нацкомфінпослуг, здійснюється на всій території України.

Здобувши незалежність, Україна успадкувала потужну базу авіаційної галузі, проте за роки самостійного існування нашої держави авіатранспортна інфраструктура не відчула належного бюджетного та позабюджетного фінансування і, як результат, маємо неналежний експлуатаційний стан парку повітряних суден, що й загрожує зниженням інтеграційного потенціалу галузі на шляху долучення до макро- та мікрооб'єднань (Спільний ринок Європи, глобальні та стратегічні альянси авіакомпаній). Тому, погоджуючись із думкою більшості науковців, дослідження яких стосувалися проблем функціонування авіаційного та інших видів транспорту, варто зазначити, що сучасні завдання

підвищення конкурентоспроможності авіаційної галузі потребують невідкладного розв'язання, оскільки їх масштабність та складність має визначальне значення для загального розвитку економіки України. Вирішення вказаних завдань залежить від активізації інвестування, розвитку та впровадження інновацій. Тобто, на сьогодні гостро постало питання активізації інвестиційно-інноваційної діяльності, як необхідного джерела відновлення основних фондів вітчизняної галузі авіаперевезень.

Для ефективного розвитку цивільної авіації та економіки країни в цілому, а також для забезпечення відтворювального процесу необхідні постійний притік фінансових ресурсів, збільшення кількості вітчизняних та іноземних інвестицій, їх диверсифікація в авіаційній галузі. Можливість виконання всіх зазначених вимог залежить від розвитку правових засад інвестиційно-інноваційної діяльності та правильної інвестиційно-інноваційної політики держави.

Особливо актуальним у даний час є поглиблене теоретичне дослідження ринкових форм і механізмів інвестиційно-інноваційної діяльності на всіх рівнях. Важливою проблемою виступає теоретичне обґрунтування критеріїв ефективності інвестиційних витрат, взаємозв'язку і взаємозумовленості капітальних вкладень і структурних зрушень, а також визначення пріоритетів у структурі інвестицій в авіаційній галузі та економіці країни. Не меншого значення набуває також дослідження джерел і засобів формування інвестиційних ресурсів у сучасних умовах становлення ринкової економіки в Україні.

Сьогодні держава вже зробила перші кроки щодо визначення цілеспрямованої політики розвитку авіаційної галузі шляхом залучення додаткових інвестицій. Свідченням цього слугує прийняття таких державних програм, як, зокрема, Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання вітчизняного авіабудування» № 429-р. від 10.05.2018 р., в якому затверджено стратегію відродження вітчизняного авіабудування до 2022 року та відповідний план заходів щодо її реалізації [30].

Вкладення інвестицій здійснюється з метою отримання прибутку чи досягнення іншого соціального ефекту й тісно пов'язане з підприємницькою діяльністю, яка здійснюється на власний ризик і під власну відповідальність підприємця, з метою отримання ним прибутку. Тобто, інвестиційна діяльність пов'язана з певним ризиком для інвестора, а отже і обсяг інвестицій як внутрішніх, так і зовнішніх (іноземних) значною мірою залежить від ефективності правових гарантій для інвестора, передбачених законодавством України та міжнародними договорами України, положення яких трансформовані у національне законодавство.

Згідно ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» № 1560-ХІІ від 18.09.1991 р. держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності та джерел інвестування, включаючи й іноземні інвестиції. Усім інвесторам забезпечується рівноправний режим, що виключає застосування заходів дискримінаційного характеру, які могли б перешкоджати управлінню інвестиціями, їхньому використанню та ліквідації.

Як висновок, необхідно зазначити, що на сучасному етапі розвитку нашої держави національний інвестиційний клімат є недостатньо сприятливим для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в авіаційну галузь. Проте суттєвим є спрямованість державної політики на створення загального ефективного правового механізму руху капіталів в незабезпечені сектори економіки та захист (гарантування) інвестицій від впливу різноманітних ризиків.

Перевезення вантажів та пошти виконували 20 вітчизняних авіакомпаній, більша частина перевезень яких – це перевезення чартерними рейсами в інших державах в рамках гуманітарних та миротворчих програм ООН, а також згідно з контрактами та угодами з іншими замовниками. Лідери перевезень – АТП ДП «Антонов», авіакомпанії «Міжнародні авіалінії України», «ЗетАвіа» та «Максімум Еірлайнс». Зазначеними авіапідприємствами у звітному періоді було виконано 82 % загальних обсягів перевезень вантажів та пошти [95].

Одна з ключових цілей системи управління якістю – діяти як запобіжний інструмент. Отже, у цьому стандарті немає окремого розділу чи підрозділу стосовно запобіжних дій. Поняття запобіжної дії зазначено через використання ризик-орієнтованого мислення у формулюванні вимог до системи управління якістю. Застосовуване в цьому стандарті ризик-орієнтоване мислення дає змогу дещо зменшити кількість директивних вимог і замінити їх вимогами, зорієнтованими на дієвість. Порівняно з ISO 9001:2008, цим ISO 9001:2015 забезпечено більшу гнучкість вимог щодо процесів, задокументованої інформації та відповідальності в організації. Хоча п. 6.1 «Дії стосовно ризиків і можливостей» зазначено, що організація повинна планувати дії стосовно ризиків, немає вимоги щодо формалізованих методів керування ризиками або задокументованого процесу керування ризиками. Організації можуть самі вирішувати, чи потрібно розширювати методологію керування ризиками, ніж цього вимагає цей стандарт, наприклад, завдяки застосуванню інших настанов або стандартів. Не всі процеси системи управління якістю становлять той самий рівень ризику з погляду здатності організації досягати своїх цілей, а впливи невизначеності не однакові для всіх організацій. Відповідно до вимог п. 6.1 організація відповідає за застосування нею ризик-орієнтованого мислення, а також за виконувани нею дії стосовно ризиків, зокрема за те, потрібно чи ні зберігати задокументовану інформацію як доказ визначення нею ризиків [170].

Висновки до розділу 2

Підводячи підсумки дослідження даного розділу, необхідно зазначити, що публічне адміністрування у сфері страхування є важливою складовою публічного управління, зміст якого становить діяльність суб'єктів публічної адміністрації щодо забезпечення інтересів суб'єктів страхової діяльності та надання встановлених законами адміністративних послуг учасникам страхового

ринку шляхом здійснення адміністративних актів (прийняття нормативно-правових та оперативних актів, проведення ревізій, консультацій та ін.). В процесі здійснення своєї діяльності суб'єкти публічного адміністрування виконують ряд функцій, зокрема, регулятивну (розробка та прийняття нормативно-правових та методичних документів з питань страхової діяльності), контрольну (здійснення контролю та нагляду за діяльністю суб'єктів страхової діяльності) та організаційну (визначення засад діяльності страхового ринку та організацію відносин між учасниками страхових відносин), що забезпечує упорядкування відносин між суб'єктами страхового ринку та іншими учасниками страхових відносин, сталий розвиток страхової діяльності та в цілому сприяє демократизації суспільних процесів на рівні світових стандартів.

Вказано, що головними завданнями загальних суб'єктів публічного адміністрування у сфері страхування є здійснення ними нормотворчої діяльності та виконання контрольних-наглядових функцій. Діяльність спеціальних суб'єктів публічного адміністрування безпосередньо пов'язана з реалізацією державної політики у сфері страхування на всіх рівнях (загальнодержавному, регіональному, місцевому). До таких суб'єктів віднесено Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (уповноважений орган, що здійснює державний нагляд за страховою діяльністю), Міністерство фінансів України, Державну регуляторну службу України та інші державні органи та органи місцевого самоврядування, діяльність яких спрямована на надання адміністративних послуг суб'єктам страхового ринку, здійснення перевірок діяльності страхових організацій з метою вдосконалення аналітичного та інформаційно-облікового забезпечення, проведення інформаційно-консультативної роботи та ін.

Виділено провідний орган, що здійснює державне регулювання у сфері страхових послуг – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Складовою частиною державного нагляду у сфері фінансових послуг виступає пруденційний нагляд за страховою діяльністю, який наразі здійснює вказана Комісія. Виділено основні причини

відсутності ефективного державного нагляду за страховою діяльністю на основі оцінки ризиків страхової організації та встановлено першочергові завдання для підвищення ефективності пруденційного нагляду за страховою діяльністю.

Наголошено на доцільності застосування підходу до характеристики саморегульованих організацій з позицій суб'єктів застосування диспозитивного методу регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств, що обумовлено новими поглядами на регулювання страхової діяльності та розвитку національного страхового ринку, як особливої економічної системи. Незважаючи на процеси демонополізації та наявності великої кількості страхових організацій, страхова справа в цілому серйозно відстає від перетворень, що відбуваються в економіці нашої країни і реальних потреб у розвитку страхових відносин. До суб'єктів делегованих повноважень на ринку надання страхових послуг віднесено саморегульовані організації страховиків.

Зазначено, що у більшості розвинених країнах світу (наприклад, США, Канада, Японія, країни ЄС та ін.) саморегульовані організації є домінуючим фактором в процесі регулювання бізнес-середовища, створення стандартів діяльності у відповідній сфері, а механізм їх функціонування законодавчо визначений, є прозорим та прогнозованим. В Україні розвиток саморегулювання відбувається безсистемно та хаотично, оскільки діяльність саморегульованих організацій можна відмітити лише на певних ринках (ринку оцінювачів, ринку цінних паперів, ринку фінансових послуг) і без встановлення загальних правил їх діяльності. Аналізуючи світову практику зазначено, що у країнах з розвиненим страховим ринком простежується тенденція до злиття дрібних і середніх об'єднань страховиків, оскільки така позиція позитивно впливає на підвищення економічного рівня країни (наприклад, Міжнародне об'єднання аерокосмічних страховиків, Асоціація Авіаційного страхування, діяльність яких орієнтована на підвищення рівня авіаційної галузі, дотримання безпеки авіації, обміну досвідом, залучення нових технологій з метою ефективного функціонування цивільної авіації). Підкреслено, що на сьогодні в

Україні не існує повноцінного об'єднання авіаційних страховиків, яке могло б виконувати функції щодо надання статистичної та технічної інформації самим страховикам, а також представляти їхні інтереси перед урядом, національними та міжнародними установами і об'єднаннями.

Обґрунтовано шляхи розвитку інституту саморегулювання страхового ринку в Україні, спираючись на позитивні практики світового досвіду.

Вказано, що здійснюючи свою діяльність у процесі упорядкування страхових відносин суб'єкти публічної адміністрації використовують різноманітні адміністративно-правові засоби, тобто всю сукупність прийомів і способів, необхідних для реалізації державної політики у сфері страхування та забезпечення захисту прав і інтересів учасників страхового ринку. Такі засоби застосовуються у межах реалізації наступних функцій: реєстрації, контролю, дозвільної діяльності.

Особливість реалізації функції реєстрації суб'єктами публічної адміністрації зумовлена тим, що провадження страхової діяльності можливе лише після реєстрації страхової організації та отримання дозволу (ліцензії) на здійснення відповідного виду страхування в органах публічної адміністрації чи їх структурних підрозділах. Реєстраційна діяльність в межах публічного адміністрування у сфері страхування здійснюється з метою офіційного визнання законності діяльності страхової організації, наділення страховиків правами та обов'язками, обліку страхових резервів тощо.

Не менш важливими є контроль та нагляд у сфері страхування, що спрямовані на забезпечення сталого розвитку страхового ринку та ефективність страхової діяльності, що, в свою чергу, суттєво впливає на організацію ринково-конкурентних відносин, досягнення економічних, соціальних та інших цілей держави. Реалізація органами публічної адміністрації та їх структурними підрозділами функції контролю забезпечує проведення перевірок щодо правильності застосування суб'єктами страхової діяльності законодавства про страхову діяльність та достовірність їх звітності, здійснення контролю за

платоспроможністю страховиків відповідно до взятих ними страхових зобов'язань перед страхувальниками та ін.

Зазначено, що на сучасному етапі розвитку нашої держави національний інвестиційний клімат є недостатньо сприятливим для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в авіаційну галузь. Проте суттєвим є спрямованість державної політики на створення загального ефективного правового механізму руху капіталів в незабезпечені сектори економіки та захист (гарантування) інвестицій від впливу різноманітних ризиків.

Доведено необхідність застосування методології керування ризиками для впровадження системи управління якістю як складової державного регулювання діяльністю вітчизняних авіакомпаній.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Пріоритетні напрями адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств в умовах трансформації економіки

Страхування в Україні, як і у більшості країнах світу, визнане стратегічним сектором економіки, що зумовлює досить жорстке правове регулювання даного виду діяльності та водночас значну державну підтримку. Здійснення ефективного адміністративно-правового регулювання страхової діяльності сприяє вдосконаленню правовідносин щодо захисту майнових інтересів страхувальників та активізації інвестиційно-інноваційної діяльності страховиків, спрямованої на відтворення фінансово-економічних процесів. Проте, незважаючи на рішучі кроки нашої держави, спрямовані на реалізацію євроінтеграційної політики, публічна адміністрація ще й досі не відповідає розробленим міжнародними та європейськими регіональними організаціями принципам та стандартам належного урядування, оскільки її діяльність залишається неефективною, внутрішньо суперечливою, закритою від громадськості, орієнтованою на задоволення потреб держави, а не на забезпечення суспільних інтересів. Тож, можна відзначити, що зростання України як правової, соціальної держави неможливе без подальшої проєвропейської трансформації органів публічної влади на основі побудови нової адміністративно-правової доктрини.

Для формування сучасної правової доктрини важливим є врахування ринкових механізмів регулювання страхових правовідносин. Адже в умовах здійснення адміністративної реформи в Україні неодноразово піднімалися

питання створення єдиного регулятора фінансового ринку шляхом консолідації функції з регулювання та нагляду ринків фінансових послуг з метою впровадження регуляторної моделі, що відповідає б стандартам і принципам Європейського Союзу (далі – ЄС), задовольняла вимоги ринку, сприяла покращенню умов ведення бізнесу, а відповідно й посиленню відповідальності суб'єктів ринку. Вирішальним поштовхом до активних дій влади у цьому напрямку стало введення єдиного фінансового регулювання в ЄС, започатковане в кінці 2009 року, коли міністрами фінансів ЄС була узгоджена структура органів банківського, фінансового і страхового нагляду [99].

Результатом довготривалої роботи законодавчої влади стала розробка Стратегії реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015-2020 роки та двох законопроектів щодо консолідації функцій з регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг, положення яких, зокрема, регламентують передачу функцій Нацкомфінпослуг іншим двом регуляторам фінансового ринку – Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку та Національному банку України [102; 29]. Суттєвим є те, що дані проекти законодавчих актів отримали схвалення фахівців Національної ради реформ, підтримані профільними комітетами (з фінансової політики, банківської діяльності та з питань податкової і митної політики), а також визначені Президентом України як невідкладні [99]. Тож можливо досить скоро Нацкомфінпослуг, однією з функцій якої на сьогодні є регулювання страхового ринку, припинить своє існування. Проте, перш ніж це відбудеться, необхідним є узгодження та приведення у відповідність нормативно-правової бази.

Говорячи про здійснювану реформу, неможливо залишити поза увагою висновки зроблені О. Корватом, який розділяючи думки більшості науковців, віддає перевагу моделі мегарегулятора фінансового ринку, але разом з тим наголошує на доцільності виокремлення органів, відділів чи департаментів нагляду за окремими сегментами ринку фінансових послуг, зокрема, за страховим ринком [64]. Оскільки таким чином забезпечуватиметься дієвий

механізм регулювання та нагляду, заснований на організації та координації дій між підрозділами.

В умовах реформування економіки увага законодавця спрямована на виконання положень Угоди про асоціацію України та ЄС, підписаної 07 червня 2014 року, яке передбачає внесення змін до законодавства України відповідно до міжнародних стандартів та принципів здійснення адміністративно-правового регулювання страхування з метою забезпечення належного захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб.

Отже, на сьогодні перед Верховною Радою України як органом законодавчої гілки влади постає дуже складне і важливе завдання, виконання якого забезпечить ефективне регулювання страховим ринком як важливого сектора вітчизняного фінансового ринку. Це має бути виважена робота, що базується на положеннях адміністративно-правової доктрини та доктрини розвитку страхового ринку, врахуванні міжнародно-правових стандартів у сфері страхування, що спрямовується на прийняття такого законодавства, яке максимально забезпечить конституційне право людини на захист. При цьому важливо розуміти, що сучасна проблема адміністративно-правового регулювання правовідносин у сфері страхування в Україні пов'язана не лише з неузгодженістю між собою певних законодавчих актів, не у прогалинах чи відсутності спеціального законодавства, хоча це все також має суттєве значення. Проблема адміністративно-правового регулювання страхування полягає в тому, що правовідносини в означеній сфері складаються не лише з охоронних правовідносин. Тому важливим є формування ідеї не на необхідності забороняти, обмежувати та контролювати, а на ідеях стимулювання, розвитку, обрання ефективної системи фінансування, а також на засадах державно-приватного партнерства закладення принципово нових засад державного впливу на функціонування страхового захисту учасників страхових відносин, зокрема шляхом консультування в процесі підготовки нових законопроектів. Саме такі позиції можуть стати підґрунтям для подолання тотальних заборон та зняття адміністративних бар'єрів.

Перешкодами на шляху побудови нової системи адміністративно-правового регулювання страхової сфери є, передусім, не створення нових законодавчих актів, а невідповідність самого суспільства до сприйняття такого законодавства, тобто удосконалення нормативно-правових актів є лише однією з передумов формування державної політики розвитку вітчизняного страхового ринку та забезпечення інтересів страховиків та страхувальників, а отже і створення належного рівня розвитку демократичного суспільства.

У сучасних умовах значну роль відіграє популяризація наукових знань, донесення до кожного споживача страхових послуг інформації щодо конкретних змін на законодавчому рівні, спрямованих на побудову приватно-публічних відносин у забезпеченні страхового захисту суб'єктів підприємницької діяльності.

Як висновок варто зазначити, що адміністративно-правова доктрина повинна бути підґрунтям реформування системи публічної адміністрації, діяльність якої засновується на соціально-економічних та політичних викликах часу та включає надання якісних публічних послуг на рівні, відповідному європейським стандартам, з оптимальним використанням бюджетних коштів. А реалізація правової доктрини розвитку страхового ринку України має відбуватися шляхом побудови ієрархічної системи законодавства, що включає як головні принципи, напрями розвитку, відображені в законодавстві, так і конкретні нормативні акти, прийняті на розвиток даних принципів, та підзаконні нормативні акти, що регламентують різного роду процедуру у сфері страхування. Страхування виступає важливою формою захисту вкладених інвестицій у національну економіку.

Європейська інтеграція є визнаним пріоритетом для України, досягнення якого неможливе без реформувальних дій у всіх сферах життя країни, в тому числі і у галузі цивільної авіації. Першочерговість реформування діяльності авіаційних підприємств зумовлена необхідністю розвитку авіатранспортної інфраструктури з метою виходу на міжнародний ринок авіаційних послуг. Несприятливі економічні явища за роки державної

незалежності призвели до зниження попиту на пасажирські та вантажні авіаперевезення внаслідок зростання собівартості авіаційних перевезень, низької конкурентоспроможності більшості авіатранспортних підприємств на зовнішніх та внутрішньому ринках, неврегульованості питань щодо джерел фінансування, малоефективного функціонування транспортного комплексу, низького фінансування техніки, технологічної модернізації розвитку транспорту [86, с. 111]. Враховуючи досвід країн з розвинутою економікою, вирішити існуючі проблеми можливо шляхом формування національної інноваційної системи, розширення інвестиційних можливостей для реалізації інноваційних проектів. Для повноцінної інтеграції України у світовий економічний простір необхідно збільшити обсяги надання високотехнологічних послуг, зорієнтувати інвестиційні процеси на структурну перебудову національної економіки на новій технологічній основі для посилення конкурентних позицій національних підприємств на світовому ринку у довгостроковій перспективі та зменшення рівня втрат за умов дії негативних чинників глобального середовища. Реалізація адаптаційних заходів у напрямку інтеграції авіатранспортної системи України до європейської та світової транспортних систем передбачає використання сучасної інвестиційно-інноваційної моделі розвитку авіатранспортних підприємств з огляду на інтеграційні та глобалізаційні тенденції у сфері авіації [75, с. 60].

На сучасному етапі розвитку ринкової економіки бюджетне інвестування вже не спроможне в повній мірі задовольнити потреби авіаційних підприємств, тому актуальним залишається залучення позабюджетних інвестиційних ресурсів. Проте кризовий стан економіки останніх років, а також відсутність відповідного законодавства щодо залучення вітчизняних та іноземних приватних інвесторів, недосконалість нормативно-правового забезпечення транспортного комплексу, нестабільність правової бази, неузгодженість транспортного законодавства з відповідними нормами законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) та міжнародного права

викликали недовіру з боку фізичних та юридичних осіб, здатних вкладати кошти у розвиток потенціалу авіаційної галузі.

Прийняття Цивільного, Господарського та Податкового кодексів, Законів України «Про інвестиційну діяльність», «Про режим іноземних інвестицій», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про страхування», «Про організацію формування та обігу кредитних історій», численних Програм розвитку інвестиційного та страхового ринку, а також інших нормативно-правових актів – лише частково створило підґрунтя для залучення інвестиційно-інноваційних ресурсів у розвиток авіаційних підприємств.

Однією з причин незадовільних результатів в питанні залучення капіталу є неточність законодавчого визначення і економічного обґрунтування понять «інвестиції» та «іноземні інвестиції», які б повністю відповідали потребам реформування національної економіки.

При визначенні нормативів інвестиційної діяльності законодавець оперує лише кількісним показником, лишаючи поза увагою якісний предмет та об'єкт інвестування. Так, Законом України № 1560-ХІІ від 18.09.1991 р. «Про інвестиційну діяльність» та Законом України № 93/96-ВР від 19.03.1996 р. «Про режим іноземного інвестування» визначені поняття «інвестиція» та відповідно «іноземна інвестиція», як усі види цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Нерозуміння причинного взаємозв'язку між кількісною і якісною стороною інвестицій рано чи пізно призводить до неефективності залучення інвестиційних коштів або ж до зловживанням правом з боку інвестора чи з боку авіапідприємств. Розглядаючи питання вдосконалення адміністративно-правового регулювання інвестиційного ринку, необхідно підкреслити значення уніфікації регуляторних вимог до інвестиційної діяльності фінансових установ, оскільки вимоги до розміщення акумульованих коштів, що закріплені на законодавчому та підзаконному рівні істотно різняться.

Для подолання неузгодженості правових норм, що регулюють діяльність інвестиційних інститутів важливим є застосування єдиних вимог і стандартів інвестування.

Важливим стимулом щодо залучення інвестицій є захист прав інвестора від можливих ризиків у зв'язку з інвестиційною діяльністю, що реалізується завдяки страхуванню. Адже на сьогодні страхування інвестицій включає в себе страхування політичних, фінансових, підприємницьких (ризик невиконання договірних зобов'язань); будівельно-монтажних ризиків та страхування об'єктів нерухомості тощо.

Незважаючи на сучасний технічний розвиток, авіація залишається одним із найбільш уразливих об'єктів і може становити значну загрозу для суспільства. Як не прикро, але під час здійснення авіаційних перевезень існує велика вірогідність виникнення різноманітних страхових ризиків. Ризик є досить складним явищем, яке пов'язують, перш за все, з розумінням загрози, певної небезпеки, ненадійності, непевності, збитку. Ризик виступає передумовою виникнення страхових відносин, без якого не може існувати страхування, оскільки без ризику немає страхового інтересу. Саме фактор ризику і необхідність покриття можливої шкоди в результаті його прояву під час здійснення авіаперевезень викликають потребу в здійсненні авіаційного страхування. Авіаційне страхування є специфічним видом страхування, оскільки воно має справу з особливими, відмінними від інших видів майна ризиками; регулюється національним, міжнародним правом та тісно пов'язане з міжнародним страховим ринком; авіаційні ризики можуть тягти за собою катастрофічні та кумулятивні збитки, що передбачають значний розмір страхових сум; потребує розвиненої спеціалізованої інфраструктури та професійно підготовлених фахівців для проведення операцій з авіастрахування. Отже, з'ясувавши сутність страхового ризику, можливі заходи його правового забезпечення дадуть можливість зменшити негативні наслідки в результаті настання страхових випадків [155, с. 12].

Забезпечити покриття збитків та обмежити згубний вплив небажаних наслідків, які можуть виникнути в разі настання страхових ризиків під час здійснення авіаперевезень, покликана система авіаційного страхування, що становить цілий комплекс майнового, особистого страхування та страхування відповідальності, яка впливає з експлуатації повітряного транспорту і захищає майнові інтереси юридичних і фізичних осіб в разі настання певних подій, визначених договором страхування або законодавством [90, с. 413; 155, с. 14].

Згідно Закону України «Про страхування» страховий ризик – це певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання [113]. Необхідно зазначити, що всі ризики, на випадок яких проводиться авіаційне страхування, пов'язані з експлуатацією повітряних суден та мають спільну природу, оскільки об'єкти страхування завжди пов'язані з конкретним повітряним судном і вірогідність настання страхових випадків прямо пропорційна аварійності даного типу авіаційного судна. Тому більшість науковців, проводячи аналіз нормативної бази виокремлюють такі основні положення, які враховуються при здійсненні різних видів авіаційного страхування [155, с. 14]:

- авіаційною пригодою вважається один чи декілька нещасних випадків, що призводять до тілесних ушкоджень або пошкодження майна;

- збитки, що можуть виникнути внаслідок однієї авіаційної події, розглядаються як один страховий ризик щодо одного повітряного судна;

- умови договорів страхування не передбачають покриття ризиків від впливу радіації та радіоактивного забруднення, на випадок війни, викрадення та інших небезпек;

- страховий захист припиняє свою дію у випадках, коли повітряне судно використовується із забороненою законодавством метою або метою, що відрізняється від зазначеної в договорі; перебуває поза географічними межами, зазначеними у договорі, якщо це не зумовлене морс-мажорними обставинами; експлуатується особою, яка не зазначена у договорі; транспортується будь-яким видом транспорту, за винятком транспортування після пошкодження в

результаті страхового випадку; для зльоту та посадки використовується злітна смуга, яка не відповідає вимогам для даного типу повітряного судна, якщо це не зумовлене форс-мажорними обставинами; здійснює політ в несправному стані в разі, коли він не дозволений керівництвом з льотної експлуатації повітряного судна; число пасажирів чи маса вантажу, які перевозяться повітряним судном, такі, що перевищують максимальну пасажиромісткість чи вантажопідйомність; страховальник не сплатив страхові внески в розмірах та термінах, обумовлених договором страхування.

Авіаційне страхування поділяється на добровільне та обов'язкове. Добровільне авіаційне страхування передбачає в основному страхування майна та страхування відповідальності різних підприємств і організацій, які забезпечують функціонування цивільної авіації. Що стосується обов'язкових видів авіаційного страхування, то вони регламентовані нормами міжнародних угод та конвенцій, до яких приєдналась та ратифікувала наша держава, нормативними актами міжнародних організацій цивільної авіації, членом яких є Україна (ІКАО, ІАТА), нормами внутрішніх законодавчих актів, що регулюють діяльність як цивільної авіації, так і страхування [26, с. 289; 155, с. 14].

До переліку основних міжнародних угод та конвенцій, що регулюють питання відповідальності повітряного перевізника щодо міжнародного перевезення пасажирів, багажу та вантажу, а також встановлюють вимоги до лімітів покриття збитків в разі настання страхових випадків під час здійснення авіаційних перевезень належать:

- Варшавська конвенція 1929 року, в якій визначено порядок та межі відповідальності перевізника за шкоду, що заподіяна в результаті смерті пасажира або нанесення йому тілесного ушкодження, у випадку знищення, втрати або ушкодження багажу й вантажу, а також за прострочення в їхній доставці [58]. В 1955 році підписано Гаазький протокол, яким вносилися поправки до Варшавської конвенції. Об'єднання цих двох міжнародних угод утворили так звану Варшавско-Гаазьку систему відповідальності при міжнародних повітряних перевезеннях, що носить, власне кажучи,

універсальний характер. Для держав-учасниць даних актів Варшавська конвенція і Гаазький протокол повинні розглядатися як єдиний документ «Варшавська конвенція зі змінами, внесеними в Гаазі в 1955 році» [155, с. 13];

- Римська конвенція 1952 року із змінами та доповненнями згідно протоколу 1978 року, яка встановила принцип відповідальності авіаперевізника незалежно від провини, а також правила забезпечення відповідальності експлуатанта, у тому числі шляхом страхування повітряного внеску в депозит у відповідній державі реєстрації судна, надання банківської гарантії та ін. [60; 155];

- Гвадалахарська конвенція 1961 року, яка входить до Варшавської системи міжнародних повітряних перевезень, але має формально самостійне правове значення та містить положення і правила, що стосуються міжнародних перевезень, здійснювані фактичними перевізниками, тобто перевізниками, які не є стороною договору перевезення, а також регулює питання страхових відшкодувань при спільній експлуатації літака кількома авіаперевізниками [120; 155];

- 4 Монреальські протоколи міжнародної організації ICAO 1975 року, які вносили зміни лише до деяких статей Варшавської конвенції 1929 року. Ці зміни передбачали збільшення розмірів виплат та меж відповідальності перевізника при здійсненні перевезень пасажирів, вантажів та багажу, а також заміну золотого франка на Спеціальні правила запозичення (SDR – Special Drawing Right);

- Монреальська конвенція 1999 року, яка прийнята в зв'язку з необхідністю удосконалення й консолідації Варшавської конвенції і пов'язаних з нею документів та з метою забезпечення захисту інтересів споживачів під час міжнародних повітряних перевезень і необхідності справедливої компенсації відповідно до принципу найбільш повного відшкодування, а також з метою досягнення справедливого балансу інтересів держав [59; 155].

Монреальська конвенція посідає особливе місце в системі нормативно-правових актів, які регулюють діяльність цивільної авіації в цілому та

авіаційного страхування зокрема, оскільки метою прийняття даної конвенції стало об'єднання всіх попередніх та застарілих вимог міжнародних конвенцій, що стосуються правил міжнародних повітряних перевезень. Україна приєдналася до Монреальської конвенції в 2008 році, чим, в свою чергу, визнала те, що страхування всіх міжнародних рейсів буде відбуватися відповідно до вимог країн-учасниць цієї конвенції. Так, згідно ст. 50 встановлено вимогу про обов'язкове страхування, відповідно до якої авіаперевізники повинні представляти докази наявності договорів страхування, що гарантують отримання компенсації, а також забезпечити відшкодування шкоди без необхідності тривалого судового процесу [59; 155].

На думку науковців, які коментували наслідки прийняття Монреальської конвенції, варто відмітити посилення системи відповідальності авіаперевізника за шкоду нанесену в разі смерті чи тілесного пошкодження пасажирів, а також втрату чи пошкодження багажу та вантажу. Необхідність такого посилення відповідальності назривала досить давно, оскільки Варшавська конвенція потребувала модернізації, до неї постійно вносилися зміни, зростали розміри компенсацій, проте все це не відповідало вимогам тогочасного ринку міжнародних повітряних перевезень.

Надзвичайно важливим моментом при укладенні договорів з авіаційного страхування є правильне визначення понять та тлумачення авіаційних і страхових термінів, оскільки на практиці виникає досить багато спірних питань під час врегулювання страхових виплат через те, що терміни конвенцій перекладаються по-різному. Тому необхідно зазначити, що при страхуванні та перестраховуванні вживаються єдині або уніфіковані правила страхування, які мають юридичну силу лише англійською мовою. Переклади текстів на будь-яку іншу мову носять лише інформаційний характер, а при розгляді справ у суді пріоритет матиме лише англійська версія документа [155, с. 13].

Закон України «Про страхування» одним із видів обов'язкового страхування визначає авіаційне страхування [113]. Згідно ст. 117 Повітряного

кодексу України та Постанови КМУ № 676 «Про затвердження порядку і правил здійснення обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації» 2002 року авіаційне страхування цивільної авіації є обов'язковим та проводиться з метою забезпечення захисту інтересів експлуатантів, пасажирів, третіх осіб і включає:

- страхування членів екіпажу повітряного судна та іншого авіаційного персоналу;
- страхування відповідальності експлуатанта повітряного судна за шкоду, заподіяну третім особам;
- страхування осіб, які мають право перебувати на борту повітряного судна на законних підставах без придбання квитків;
- страхування повітряних суден;
- страхування відповідальності повітряного перевізника за шкоду, заподіяну пасажирам, багажу, пошті, вантажу;
- страхування працівників замовника авіаційних робіт, осіб, пов'язаних із забезпеченням технологічного процесу під час виконання авіаційних робіт [96; 104; 155].

Варто зазначити, що з усіх вище перелічених видів авіаційного страхування обов'язковим відповідно до міжнародних вимог є лише відповідальність повітряного перевізника перед третіми особами, пасажирами, власниками багажу, вантажу та пошти. В Україні обов'язковість страхування повітряних суден та членів екіпажу встановлено лише внутрішнім законодавством.

Отже, в наш час транспортування пасажирів та вантажів характеризується масовістю, ритмічністю та достатньою складністю, особливо тоді, коли здійснюються міжнародні авіап перевезення та використовуються послуги кількох авіакомпаній. Незважаючи на сучасний розвиток індустрії та техніки, на практиці все частіше стикаємося з різними авіаційними ризиками під час здійснення повітряних перевезень. У зв'язку з цим необхідним постає встановлення чіткого правового базису для врегулювання та забезпечення

покриття небажаних наслідків від настання страхових випадків, а також встановлення правових механізмів і обов'язків всіх учасників авіаційних перевезень. Необхідно звернути увагу на те, що авіація є дуже сильно регламентованим сектором економіки. Забезпечення страхових ризиків, які мають ймовірність настання при повітряних перевезеннях покладається на систему авіаційного страхування, яка регулюється як нормами міжнародних угод та конвенцій, так і нормами внутрішнього законодавства. Проте, незважаючи на значний потенціал, роль та місце вітчизняного авіастрахування, воно не відповідає завданням та вимогам, які висуваються перед Україною сучасним страховим ринком. Важливим кроком для становлення та розвитку авіаційної галузі в цілому та авіаційного страхування зокрема, стало приєднання України до Монреальської конвенції, яка стала узагальненням нових економічних та соціальних стандартів, які застосовуються до відповідальності перевізника, а також модернізувала застарілі норми щодо авіаційних перевезень, що містилися у Варшавській конвенції 1929 року з метою інтеграції України до сучасних світових стандартів безпеки повітряного сполучення. Недоліком залишається невідповідність чинного законодавства та підзаконних нормативних актів даній конвенції, що, в свою чергу, спричиняє плутанину в тлумаченні норм та визначенні меж відповідальності авіаперевізника [155, с. 14].

Дієвість інституту страхування інвестиційних ризиків залежить від їх чіткої ідентифікації, систематизації та визначення взаємозв'язків між окремими елементами. Тому особливого значення набуває діяльність Бюро кредитних історій, що створюються з метою збору, оброблення, зберігання, захисту та використання інформації про виконання особами грошових зобов'язань, функціонування інституцій, пов'язаних з обміном інформацією про грошові зобов'язання та забезпеченням прав та інтересів суб'єктів господарської діяльності [109]. Орієнтуючись на досить ефективну діяльність Бюро кредитних історій суттєвим є відновлення функціонування Бюро страхових історій, що дозволить запобігти випадкам шахрайства у страхуванні інвестиційних ризиків.

Також, враховуючи чисельність нормативно-правових актів в системі страхового законодавства, які не завжди носять узгоджений характер та відповідають вимогам міжнародного законодавства, в тому числі ЄС, необхідно систематизувати та привести у відповідність стандартам ЄС національне законодавство, що регулює порядок здійснення страхування у сфері інвестиційної діяльності [45, с. 148].

Світова практика показує, що за умов дефіциту бюджетного фінансування певних галузей економіки ефективним є впровадження механізму державно-приватного партнерства. При цьому успішність функціонування державно-приватного партнерства потребує збалансованої і чіткої законодавчої бази, про що не можна сказати аналізуючи Закон України № 2404-VI від 01.07.2010 р. «Про державно-приватне партнерство». Законом чітко не визначено правовий механізм діяльності та існування державно-приватного партнерства, тому законодавче забезпечення потребує подальшої переробки.

Можливі два варіанти розвитку нормативно-правової бази щодо державно-приватного партнерства. Перший – полягає у скасуванні вказаного закону і більш повному використанні Господарського кодексу України та Законів України «Про концесії», «Про оренду державного й комунального майна», «Про управління об'єктами державної власності» тощо. Другий – передбачає оновлення та доопрацювання Закону України «Про державно-приватне партнерство» з розв'язанням усіх існуючих протиріч [9, с. 143-145].

Прийняття у 2012 році Закону України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», яким визначено основи державної політики в інвестиційній сфері протягом 2013-2032 років щодо стимулювання залучення інвестицій у пріоритетні галузі економіки, в тому числі і у розвиток авіатранспортної інфраструктури, свідчить про реальні та дієві кроки нашої держави в умовах євроінтеграційних процесів. Зазначений Закон спрямований на створення умов для активізації інвестиційної діяльності шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках розвитку економіки з

метою запровадження новітніх та енергозберігаючих технологій, створення нових робочих місць, розвитку регіонів [111].

Як висновок, варто зазначити, що відновити довіру національних та іноземних інвесторів, а також створити сприятливий національний інвестиційний клімат з метою залучення інвестицій в авіаційну галузь і забезпечення захисту інтересів інвесторів приватноправовими заходами можливо шляхом прийняття чи вдосконалення існуючих правових механізмів. Тобто для реалізації поставлених завдань необхідно:

- встановити єдині стандарти інвестиційної діяльності відносно різних учасників інвестиційного ринку;

- систематизувати та привести у відповідність до стандартів ЄС нормативну базу, що регулює порядок здійснення страхування у сфері інвестиційної діяльності;

- сприяти розвитку Бюро кредитних історій та відновленню діяльності Бюро страхових історій для збирання інформації щодо страхування інвестиційних кредитів і учасників цих ринків;

- здійснити уніфікацію підходів щодо визначення понять та класифікації національних і іноземних інвестицій;

- розширити форми інвестування на основі вдосконалення діяльності державно-приватного партнерства [159, с. 201].

Беручи до уваги доктринальні положення теорії адміністративного права щодо розподілу форм адміністративної діяльності в залежності від породжуваних ними наслідків на правові та неправові [42, с. 156-157; 3, с. 93], слід зазначити, що такий підхід властивий і формам забезпечення безпеки авіаційних перевезень.

Основні риси правових форм забезпечення безпеки польотів чітко простежуються у державно-владному, владно-розпорядчому та підзаконному характері діяльності державних органів, на які покладено обов'язок забезпечувати безпеку авіаперевезень. У сучасних наукових джерелах існують різні класифікації правових форм, зокрема їх поділяють: 1) за змістом:

правоустановчі та правозастосовні; 2) за цілеспрямованістю: внутрішні та зовнішні; 3) за способом вираження: письмові, усні та конклюдентні; 4) за ступенем правової регламентації: видання нормативних актів, укладення адміністративних договорів, вчинення інших юридично значущих дій [3, 93-95; 4, с. 137-139]. До неправових форм, які Т. Коломоєць визначає як форми діяльності, що безпосередньо не пов'язані із правовими наслідками, відносять: 1) організаційні дії (проведення нарад, зборів, перевірок, інструктажів, розробка програм тощо) та матеріально-технічні операції (діловодство, статистичні операції, складання довідок, звітів та ін.) [4, с. 139].

Зміст неправових форм забезпечення безпеки цивільної авіації становлять організаційно-технічні та матеріально-технічні операції, які здійснюються не посадовими особами, носіями державних повноважень, а обслуговуючим персоналом, діяльність яких носить допоміжний характер, але має важливе значення для обслуговування управлінського процесу, всіх форм управлінської діяльності.

З огляду на вищезазначене та враховуючи положення чинного законодавства, можна визначити, що організаційно-правове забезпечення безпеки авіаційних перевезень здійснюється у правотворчій, правозастосовній та контрольно-наглядовій формах.

Слід наголосити, що контрольно-наглядова діяльність має важливе значення у процесі забезпечення безпеки польотів, оскільки дозволяє своєчасно виявляти причини порушень, виправляти виявлені недоліки та усувати порушення. Тобто основна мета контрольно-наглядової діяльності у сфері функціонування авіаційного транспорту полягає у попередженні, виявленні та припиненні правопорушень. Відповідно завданнями цієї діяльності є визначення фактів дотримання (або недотримання) відповідними суб'єктами встановлених приписів у межах компетенції.

Зміст правотворчої форми забезпечення безпеки авіаперевезень полягає у виробленні уповноваженими суб'єктами правових норм, правил поведінки, які регулюють різносторонні суспільні відносини, що виникають з приводу

забезпечення безпеки польотів. Незважаючи на те, що сфера безпеки польотів піддана досить детальній правовій регламентації, зокрема прийняття Повітряного кодексу України (2011 р.), який систематизував значну кількість нормативно-правових актів у сфері цивільної авіації, й досі існують системні недоліки, які характерні майже всім рівням нормативно-правового забезпечення названої безпеки. Відповідно до вимог часу та тих реформ, що відбуваються нині в нашій країні, необхідним залишається приведення у відповідність нормативно-правової бази з питань авіаційної безпеки об'єктивним запитам практики та приписам міжнародного законодавства.

Правозастосовчу форму забезпечення безпеки польотів можна визначити як фактичну конкретну діяльність суб'єктів забезпечення названої безпеки з реалізації правових норм у відношенні конкретних життєвих випадків, яка здійснюється шляхом видання індивідуальних (виконавчо-розпорядчих) актів управління, укладання адміністративно-правових договорів (зокрема, щодо охорони об'єктів цивільної авіації) та вчинення, у визначеному законодавством порядку, інших дій, що мають юридичне значення.

Рівень безпеки авіаперевезень підвищується завдяки діяльності уповноважених суб'єктів, що передбачена Повітряним кодексом України та Правилами проведення авіаційної діяльності, зокрема: 1) реєстрація цивільних повітряних суден, цивільних аеродромів, повітряних трас і місцевих повітряних ліній; 2) допуск до експлуатації повітряних суден; до експлуатації аеродромів, злітно-посадкових майданчиків, аеропортів; авіаційного персоналу до авіаційної діяльності тощо; 3) видача дозволів на виконання польотів для цивільних повітряних суден; на виліт з аеропортів України та приліт до аеропортів України; на перевезення зброї, боєприпасів, вибухових і отруйних речовин та ін.; 4) ліцензування; 5) сертифікація, що на сьогодні є основним способом державного регулювання безпеки польотів та авіаційної безпеки цивільної авіації. Окремою формою організаційно-правового забезпечення безпеки польотів є стандартизація. Проте Повітряний кодекс України майже не

зачіпає процесів стандартизації, які становлять основу сертифікації і посідають важливе місце в нормативних актах та діяльності ІКАО.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що організаційно-правове забезпечення безпеки авіаційних перевезень є важливою складовою безпеки цивільної авіації та частиною цілого комплексу заходів, які спрямовуються на забезпечення безпечної діяльності цивільної авіації та авіаційних об'єктів. Систему організаційно-правового забезпечення безпеки польотів на авіаційному транспорті становить сукупність взаємозв'язаних дій суб'єктів, які мають свій прояв у певних формах з метою забезпечення на основі правових норм безаварійної роботи авіатранспортних засобів. Сутність її полягає у створенні та підтриманні такого стану об'єктів авіаційно-транспортної системи, за якого ризик виникнення аварій та різного роду інцидентів і заподіяння ними шкідливих наслідків знаходиться на прийнятному рівні за рахунок відсутності, усунення загроз безпеці польотів, а також за рахунок створення відповідних систем захисту від загроз, що не можуть бути усуненими [153, с. 36].

3.2. Актуальні проблеми вдосконалення адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств та шляхи їх вирішення

Євроінтеграційні процеси сьогодення, вплив ринкових механізмів та вихід на світовий ринок вимагають ефективного реалізації моделі інноваційного розвитку національної економіки нашої країни шляхом активізації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, в тому числі і авіаційних, адже Україна займає значне місце на світовому авіаційному ринку в секторі транспортної та регіональної пасажирської авіації і потребує конструктивного реформування з метою задоволення попиту як на внутрішні, так і міжнародні повітряні перевезення.

Головною рисою економіки України в сучасних умовах є тенденція зростання, однак темпи цього зростання є дуже низькими, неадекватними тим соціально-політичним процесам і пріоритетам, у руслі яких Україна намагається здійснювати свій розвиток. В свою чергу, все це впливає на інвестиційний клімат в Україні, який можна визнати несприятливим для інвестування капіталомістких і наукомістких сфер, особливо у вигляді довгострокових проектів, необхідних для розвитку авіаційних підприємств. Інвестиційна активність банківських установ в Україні в авіатранспортній інфраструктурі є дуже низькою, при тому, що фактична ємність активів українських банків є цілком достатньою для широкого кредитування. Особлива увага при розв'язанні даної проблеми належить державному регулюванню страхового захисту, наявність потреби в якому та реальна можливість його здійснення характеризують ступінь розвитку економіки країни в цілому.

Загальнотеоретичні та практичні правові аспекти страхування у різних сферах суспільного життя та економіки країни розглядаються у працях таких вітчизняних вчених як Л. Андрущенко, В. Базилевича, Т. Говорушко, О. Зайця, Л. Кінащук, В. Огієнка, С. Осадець, Н. Пацурія, П. Пилипенка, Р. Соболя, О. Сподаревої, Т. Яворської та інших науковців, які вивчали питання державно-правового регулювання страхування ризиків на ринках фінансових послуг.

Для ґрунтовного аналізу досліджуваної тематики важливе значення становлять праці українських вчених Н. Бідник, В. Дзюби, О. Залєтова, В. Семеняки, В. Фурмана, Є. Шари та інших, що присвячені висвітленню поняття «страхування» як економічної категорії, розгляду ефективності залучення інвестицій в діяльність підприємств різних форм власності та напрямків господарювання, а також реалізації превентивної функції страхування, що становить основу попередження можливих інвестиційно-інноваційних ризиків.

Не дивлячись на інтенсивність та широкий спектр досліджень, вивченню проблем страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності у вітчизняній науковій літературі приділяється мало уваги. Недостатньо розробленим залишається питання щодо державного регулювання інноваційного розвитку

авіаційних підприємств в умовах підвищення конкурентоспроможності та виходу на світовий ринок повітряних перевезень, оскільки в існуючих наукових працях дослідження проводилися фрагментарно або в рамках широкої правової проблематики, без комплексного підходу, що, у свою чергу, зумовлює актуальність обраного напрямку наукового пошуку.

Тож, завданням даного дослідження є концептуальне визначення ролі державного регулювання страхування як основного регулятора стимулювання інвестиційно-інноваційної активності діяльності авіаційних підприємств, що ґрунтується на залученні інноваційних ресурсів для своєчасної компенсації негативних наслідків фінансової кризи та підвищення конкурентоспроможності бізнесу у галузі цивільної авіації.

Згідно стратегічним орієнтирам України розвиток страхування у державі, створення ефективного механізму державного регулювання та нагляду за страховою діяльністю – є одними з основних завдань. Страхування інвестиційно-інноваційної діяльності та його важлива роль в соціально-економічному розвитку суспільства обумовлюють необхідність державного регулювання, здійснення якого забезпечується сукупністю економічних, адміністративно-правових та організаційно-технологічних відносин між суб'єктами страхового ринку і державою під час цілеспрямованого комплексного впливу останньої на страховий ринок як єдину систему [148, с. 15].

Макроекономічні умови, що склалися в Україні у результаті фінансової кризи 2008 р., вплинули на актуальність державного регулювання страхування інвестиційно-інноваційної діяльності [72, с. 44-49]. У зв'язку з радикальними змінами в державній регуляторній політиці, роль держави у галузі страхування посилюється, що в свою чергу впливає на державну політику відносно інвестиційного страхування. Виходячи із завдань забезпечення стабільності ринкових відносин, вона повинна будуватися на основі створення необхідних умов для залучення до системи страхування більшого числа страхувальників, розширення страхових послуг з урахуванням збереження соціальних гарантій

та інвестиційних прав суб'єктів страхового ринку. Важливим завданням в умовах проведення реформ є підтримка розвитку регіональних страхових ринків. Необхідність державного регулювання визначається тим, що страхування є суспільно-необхідною ланкою ринкової економіки. Саме держава повинна захищати інтереси суспільства в цілому та кожного громадянина і підприємця окремо. Проте реалізація поставлених цілей і завдань зустрічає на практиці певні труднощі.

На сьогодні в Україні реалізація державної політики щодо розвитку страхового ринку та його державно-правове регулювання здійснюється через відповідну систему органів законодавчої, виконавчої та судової влади. Разом з тим, функціонування страхового ринку неможливе без інституту державного нагляду, діяльність якого забезпечує Нацкомфінпослуг та її органи на місцях [45, с. 42; 37, с. 107-110]. Державний нагляд здійснюється з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників тощо. Основним принципом державного регулювання страхового ринку України вважається реалізація загальнодержавних інтересів, забезпечення гарантій страхувальникам і певної безпеки інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні [108].

Державна підтримка страхування інвестиційно-інноваційної діяльності як соціально-орієнтованого страхового продукту повинна передбачати участь держави у становленні страхової системи захисту майнових інтересів, законодавче забезпечення національного ринку страхування інвестицій, а також постійного вдосконалення державного нагляду за страховою діяльністю [108, с. 109; 129, с. 57].

Враховуючи функції Нацкомфінпослуг [108], важливим при вдосконаленні державного нагляду за страховою діяльністю є створення нормативних і організаційних основ інвестиційного страхування, розробка процедур і механізму функціонування страхових організацій, що займаються

страхуванням інвестиційно-інноваційної діяльності, поліпшення умов ліцензування страхової діяльності, пов'язаних зі страхуванням інвестицій.

Державне регулювання страхової справи у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності повинне сприяти введенню типових правил (умов) страхування інвестиційно-інноваційної діяльності, зокрема залежно від регіональних особливостей; існуванню необхідних умов у договорі страхування; затвердженню типових форм договорів страхування і страхових полісів; встановленню страхових тарифів по формах страхування; наданню різних пільг для страхувальників; визначенню обов'язковості страхування конкретних ризиків.

На сьогодні система державного регулювання страхування інвестиційно-інноваційної діяльності забезпечує державну підтримку розвитку страхування інвестицій; дотримання правових умов для стабільного розвитку ринку страхування інвестицій і діяльності всіх його учасників; захист соціально-економічних інтересів страхувальників; створення і підтримку оптимальної структури страхового захисту для всіх організаційно-правових форм страховиків; розвиток різних видів інвестиційного страхування і оптимального поєднання обов'язкової і добровільної форм; створення можливості цілеспрямованої дії через страхування інвестиційно-інноваційної діяльності на економічне і соціальне життя; розвиток інфраструктури страхового ринку; сприяння кадровому забезпеченню страхових компаній у проведенні страхування інвестицій; взаємодію національного страхового ринку з міжнародним.

Підвищення ефективності здійснення страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності з метою залучення інноваційних ресурсів – одне з головних завдань успішного здійснення реформування економіки України. Водночас, у цій сфері суспільних відносин є ціла низка проблем різного характеру, зокрема:

- відсутність цілеспрямованої державної політики у сфері страхування інвестиційно-інноваційної діяльності, що призводить до безсистемності

розвитку вітчизняного страхового ринку. Страхування інвестиційно-інноваційної діяльності не можна ефективно здійснювати без чіткого бачення перспектив, усвідомлення фінансових та економічних ризиків, без вироблення адекватних і результативних засобів і методів страхової політики. В Україні такі засоби й методи поки що відсутні. Насамперед, це проявляється у відсутності обґрунтованої концепції розвитку страхового ринку. Для того, щоб отримати відповідний статус, враховуючи загальнодержавну значимість розвитку сфери страхування інвестиційно-інноваційної діяльності, повинен бути закон чи постанова, що схвалена законодавчим органом влади. Саме на основі схваленої обґрунтованої концепції має розроблятися, затверджуватися та реалізовуватися конкретна програма середньо- та довгострокового розвитку страхування інвестиційно-інноваційної діяльності;

- недосконалість чинної нормативно-правової бази, що регламентує розвиток страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності. Норми чинного законодавства нині не уніфіковані, а неповна і неузгоджена нормативно-правова база призводить до можливості різночитань окремих положень. Наприклад, у базовому Законі України «Про страхування» відсутні чіткі визначення понять, натомість вживаються різні ідентичні поняття: «страховик», «страхова компанія» і «страхова організація», «страховий платіж», «страховий внесок» і «страхова премія», «страхова виплата» і «страхове відшкодування» [113]. Існують також, як проблеми перекладу зарубіжного страхового законодавства українською мовою, так і прями протиріччя українського законодавства нормам ЄС, невідповідність підходів в українському та європейському правовому полі, неузгодженість нормативно-правових актів між собою, що призводить до низького рівня державного регулювання й контролю над страхуванням інвестиційно-інноваційної діяльності, непослідовних дій щодо організації державного нагляду за страховою діяльністю.

Для усунення вищеперерахованих недоліків, що існують у процесі здійснення страхування інвестиційно-інноваційної діяльності, необхідно

враховувати, перш за все, проблеми державного регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, серед яких варто виділити:

а) розбіжність в діях державних органів, що опікуються питаннями страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, а також державних органів і саморегулюючих організацій (об'єднань страховиків), що призводить до безсистемних рішень і зниження загального рівня державного регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності;

б) недостатній обсяг повноважень державних органів на застосування санкцій та притягнення до відповідальності юридичних і фізичних осіб за порушення страхового законодавства, що не сприяє підвищенню рівня відповідальності професійних учасників страхового ринку;

в) недосконалість системи обліку, звітності, розкриття інформації та нагляду за діяльністю страхових організацій, що обмежує можливості потенційних інвесторів і споживачів страхових послуг щодо якісного відбору страхових організацій, зменшує можливості страхового ринку з мобілізації вільних ресурсів, підвищення обсягів страхового посередництва та сприяння розвитку;

г) відсутність державного реєстру власників нерухомості в Україні, що унеможлиблює чітке визначення реального власника нерухомості, а тому ускладнює розвиток титульного страхування;

д) протекціонізм, галузевий монополізм. Практику надання окремим компаніям ексклюзивного права страхування підприємств часто підтримують різні міністерства, відомства, обласні адміністрації тощо. Водночас, страховикам бракує конструктивної корпоративної єдності у вирішенні складних завдань. Викликає занепокоєння й той факт, що практика визначення виконавчою владою уповноважених нею страховиків досить спокійно сприймається суспільством;

е) наявність кептивних компаній, що відстоюють винятково корпоративні інтереси, будуються за галузевою належністю та працюють під опікою місцевих органів влади. Їх створення має на меті не випускати грошові

потоки у вигляді страхових премій за межі компанії-засновника, створити своєрідний інкубатор для становлення своєї страхової діяльності, встановити пільгові тарифи на страхування внутрішніх корпоративних ризиків [12, с. 127-128]. Типовою є ситуація, коли страховики зберігають і підтримують тісні зв'язки із своїми акціонерами, які часто є їх основними клієнтами. Отримує поширення й перехресне володіння акціями страхових компаній, банківських установ, виробничих підприємств, що ускладнює точну оцінку активів. Часом банки вимагають від клієнтів страхувати заставне майно в афілійованій з ними страховій компанії. Не поодинокими є випадки встановлення виняткового права певних страховиків на здійснення певних видів страхування;

є) обмежений доступних інформаційно-аналітичних матеріалів про діяльність страхових компаній, недостатня реклама існуючих страхових послуг, що спричинюють непоінформованість переважної більшості населення про існуючі види страхування, його правила та норми і, врешті-решт, – зумовлюють низьку страхову культуру громадян;

ж) недовіра населення й господарюючих суб'єктів до страхових компаній. Значним чином це зумовлено як негативними фактами створення в нещодавньому минулому страховиками «фінансових пірамід», так і відсутністю належної системи гарантування страхових виплат. Не сприяють відновленню довіри й розміри страхових компенсацій, що часто є заниженими, а тому не привабливими для потенційних клієнтів. Недовіра до страхування посилюється систематичним невиконанням державою взятих на себе зобов'язань.

Відсутність цілеспрямованої державної політики та недосконалість нормативно-правової бази у сфері страхування інвестиційно-інноваційної діяльності, з одного боку, створює протиріччя між учасниками страхових відносин, оскільки багато питань на сьогодні залишаються невнормованими, а з іншого – зумовлює чисельні порушення чинного законодавства, недотримання встановлених норм і правил. Усе це негативно позначається як на кількісних, так і на якісних показниках розвитку вітчизняного ринку страхових послуг, не

додає йому привабливості, а також суттєво гальмує розвиток страхування інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні.

В умовах становлення ринкової економіки необхідно враховувати досвід країн, що використовують модель саморегулювання страхового ринку, за якої держава делегує частину своїх повноважень професійним громадським об'єднанням (саморегулюючим організаціям), залучаючи їх тим самим до системи управління [135, с. 78]. При цьому процеси саморегулювання не перешкоджають процесам державного регулювання – вони їх доповнюють. Отже, на сьогодні актуальним є питання створення системи державного регулювання страхового ринку, яка б ефективно поєднувала у собі як елементи саморегулювання, так і прямого державного регулювання [39, с. 235].

Важливим також залишається взаємодія інтересів у області фінансово-економічних відносин в процесі діяльності авіаційних підприємств на місцевому рівні, тобто органи місцевого самоврядування повинні відігравати вирішальну роль при визначенні цільових комплексних програм і джерел їх фінансування; здійсненні класифікації підприємств по пріоритетності, ступеню значущості для регіону на основі певних ознак (безпосередня спрямованість кінцевих результатів їх роботи на дотримання інтересів населення, особливості взаємин з бюджетом, ступінь технічної оснащеності тощо); вдосконаленні нормативно-правової бази, регулюючої страхову й інвестиційну діяльність у регіоні та необхідної для гарантування і підтримки регіональних страховиків з метою створення зацікавленості інвестування фінансових ресурсів в економіку.

Варто зазначити, що з метою активізації інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств та належного захисту інвесторів від настання інвестиційних та інноваційних ризиків необхідно здійснити наступні заходи по вдосконаленню державного регулювання:

- державним органам влади доцільно підтримувати підприємства малого та середнього бізнесу – клієнтів страхових організацій; вжити певні протекціоністські заходи щодо діяльності страхових організацій; перейти до практики довгострокових інвестиційних програм розвитку авіаційних

підприємств; сприяти розвитку страхових пулів, що дозволяють акумулювати фінансові ресурси та знижувати інвестиційні ризики; розробити систему гарантій повернення інвестиційних ресурсів з боку державних органів влади та органів місцевого самоврядування (наприклад, за рахунок пайової участі держави в інвестиціях); сприяти формуванню саморегулюючих організацій з метою підтримання соціального партнерства між бізнесом і владою.

- Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України необхідно контролювати дотримання страховими організаціями платоспроможності; передбачати пільги для страхових організацій; упорядкувати процеси злиття, поглинання та банкрутства страхових організацій, направивши їх на формування такої структури національної системи страхування, яка б відповідала вимогам поживлення інвестиційно-інноваційної діяльності;

- органам місцевого самоврядування варто підвищити керованість інвестиційним процесом шляхом формування інвестиційних програм регіону, об'єднуючих ретельно розроблені інвестиційні проекти комерційної та соціальної спрямованості; централізованого управління інвестиційним процесом регіону; створення в області сприятливих умов для інвестицій; надання допомоги підприємствам у залученні і використанні інвестицій.

Тобто державне регулювання у сфері страхування інвестиційно-інноваційної діяльності має важливе значення при залученні зовнішніх ресурсів для фінансування інвестиційних програм розвитку авіаційних підприємств за рахунок банківських установ, страхових організацій, іноземних інвесторів тощо. Держава сприяє створенню прозорої та зрозумілої системи взаємодії органів місцевої влади, інвесторів-страховиків, підприємств з метою укладення інвестиційно-інноваційної угоди про співпрацю на основі балансу інтересів для досягнення таких результатів як: стабілізація економіки регіону, отримання прибутку господарюючими суб'єктами та страховими організаціями, розширення кількості об'єктів, які забезпечені страховим захистом. Все це в

сукупності може бути підґрунтям для виходу України на міжнародні страховий та фінансовий ринки, а також подолати кризовий стан економіки [152, с. 74].

Світова фінансова криза внесла свої зміни в розвиток страхового ринку, оскільки через зменшення ліквідних фінансових інструментів неможливим є проведення ефективної політики інвестування коштів страховиків. Тому постає потреба у визначенні дієвих механізмів здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності страхових компаній і, відповідно, пошуку напрямів, принципів і пропозицій стосовно покращення управління інвестиційною діяльністю. Ефективна діяльність будь-якого інституційного інвестора не може здійснюватися без впорядкованої та налагодженої системи управління. Саме завдяки ефективному управлінню інвестиційною діяльністю такі фінансові установи є стабільними та ліквідними, тому мають змогу отримувати прибуток, який при цьому, покриваючи усі затрати, забезпечує від нестабільності в умовах кризи.

Таким чином, під управлінням інвестиційною діяльністю страхової компанії потрібно розуміти сукупність організаційних та економічних елементів, які формують систему об'єктів управління, основні прийоми та принципи, які забезпечують ефективну реалізацію інвестиційних рішень з метою одержання прибутку, конкурентних переваг та досягнення соціального ефекту.

Серед напрямків удосконалення державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності страхових компаній виділено:

1) врегулювання інвестиційно-інноваційної діяльності у Законі України «Про страхування», що передбачає: а) включення до складу страхових операцій розміщення та управління коштами технічних резервів; б) відношення до складу операцій, безпосередньо пов'язаних зі страхуванням, здавання в оренду майна, включеного до складу активів, призначених для покриття технічних резервів, набуття та відчуження прав, отримання та продаж об'єктів, набутих страховиком (перестраховиком) у зв'язку з виконанням договору страхування (перестраховання), а також управління активами, що приймаються до

розрахунку наявного регулятивного капіталу; в) включення до складу діяльності іншої, ніж страхова, управління активами, іншими, ніж активи, якими представлені технічні резерви та які приймаються до розрахунку наявного регулятивного капіталу;

2) встановлення обов'язку відповідального актуарія подання рекомендацій щодо інвестиційно-інноваційної політики страховика;

3) активізація розвитку ринку страхування життя шляхом:

а) встановлення додаткових вимог до договорів інвестиційного страхування життя (переліку вибраних страхувальником фондів інвестиційного страхування життя, мінімальної гарантованої страхової суми в разі настання смерті застрахованої особи під час дії договору страхування, правил визначення розміру сум, що спрямовуються на покриття понесених та/або майбутніх витрат страховика та всіх інших платежів, пов'язаних з виконанням договору, порядку визначення розміру розрахункових одиниць); б) встановлення переліку фінансових активів, що представлятимуть кошти технічних резервів інвестиційного страхування життя (крім цінних паперів, випущених страховиком, аудитором цього страховика та їх пов'язаними особами, цінних паперів іноземних держав та іноземних юридичних осіб, що не допущені до торгів на іноземних біржах, перелік яких визначається Нацкомфінпослуг, цінних паперів інших страховиків, векселів, похідних (деривативів), товаророзпорядчих цінних паперів, приватизаційних цінних паперів, прав вимоги за договорами про участь у фонді фінансування будівництва (ФФБ) інших боргових зобов'язань та прав вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів);

4) визначення переліку низько ризикових активів (державні облігації України, кошти, розміщені в банках, які мають кредитний рейтинг не нижче ніж «АА» за національною рейтинговою шкалою; облігації, емітентом яких є банк, який має кредитний рейтинг не нижче ніж «АА» за національною рейтинговою шкалою, облігації міжнародних фінансових організацій) та встановлення їх мінімального обсягу для страховика, що здійснює страхування

життя, – разом не менше ніж 25% страхових резервів, а для страховика, що здійснює страхування інше, ніж страхування життя, – разом не менше ніж 15% страхових резервів.

Питання управління інвестиційним потенціалом страхової компанії в контексті вибору партнерів та інструментів інвестування, з урахуванням можливого ризику, не може залишатися поза увагою держави. Тому держава повинна створити умови для активізації інвестиційно-інноваційної діяльності вітчизняних фінансових посередників і не допустити відтоку коштів за межі країни. Оскільки чим стабільнішими, прозорими та чіткішими є норми законодавства у цій сфері, тим більш захищеними будуть інтереси страхувальників і страховиків. Реалізація вищенаведених рекомендацій сприятиме зміцненню фінансового потенціалу вітчизняного страхового ринку та створить сприятливе підґрунтя для активізації інвестиційно-інноваційної діяльності страхових компаній у період посткризового відновлення економіки.

Однією із основних умов активізації інвестиційно-інноваційної діяльності страхових компаній є зростання інвестиційних ресурсів, що виступає похідною розвитку страхового ринку України. Останній перебуває поки що на стадії розвитку, опанування інструментарієм і методикою ведення страхового бізнесу. Тому основні напрями підвищення інвестиційно-інноваційної потужності та активності страховиків обов'язково слід розглядати в поєднанні із ефективним розвитком страхового ринку.

Головними завданнями макроекономічного характеру, що сприяють зростанню як обсягів страхової діяльності, так й інвестиційно-інноваційної потужності страхових компаній, є: розробка та реалізація дієвої державної політики у сфері страхування, приведення чинного законодавства у відповідність до норм, правил і вимог ЄС; забезпечення умов для розвитку конкуренції; створення умов вдосконалення державного нагляду за страховою діяльністю. Активна робота з таким фінансовим інструментом як цінні папери, особливо акції, потребує наявності в штаті страхової компанії спеціалістів з управління цінними паперами. Зазначена особливість роботи з фінансовими

інструментами, а також той факт, що з розвитком вітчизняної банківської системи рівень доходності банківських депозитів знижуватиметься, підвищує важливість співпраці страхових компаній з компаніями з управління активів (КУА).

«Для страхування ризиків необхідно розвинути мережу страхових компаній і ввести до переліку їх послуг такі: страхування інноваційних ризиків, навчання управлінського персоналу інноваційних підприємств основ економічного оцінювання ризиків, розподіл ризиків, що виникають при реалізації інноваційного проекту з державними фінансовими інститутами» [77].

Можна виділити наступні шляхи щодо вирішення завдань для покращення ефективності управління страховими резервами та активами для українських страховиків:

1) розміщення коштів страхової організації в цінні папери інститутів спільного інвестування, активами яких управляють КУА, за умови, що інвестування страхових резервів у папери інститутів спільного інвестування дозволено законодавством;

2) довічне управління на сьогоднішній день може здійснюватися лише банківськими установами (договір довірчого управління може містити умову залучення КУА для управління активами), але в цей напрям може інвестуватися не більше ніж 35% суми страхових резервів;

3) формування страховою компанією «власного» інвестиційного фонду з переведенням «страхових коштів» до такого фонду та наступною передачею активів заданого фонду в управління КУА;

4) створення правових передумов у Законі «Про страхування» з метою безпосереднього управління активами страхових організацій з боку КУА.

На жаль, на сьогоднішній день в Україні не створено відповідної нормативно-правової бази, яка давала б страховим компаніям можливість використовувати зазначені шляхи. Це потребує відповідної розробки та внесення правових норм, які регламентували б питання щодо особливостей та механізмів здійснення КУА управління активами страхових організацій, у

вітчизняне законодавство у сфері страхових відносин. На мікроекономічному рівні підвищення інвестиційних можливостей страховиків можливе за рахунок постійного зростання обсягів сплачених статутних фондів, власних капіталів і резервів страхових компаній. Лише при поєднанні останніх складових буде досягнутий позитивний ефект стосовно збільшення інвестиційних ресурсів та активізації інвестиційно-інноваційної діяльності. Останнім часом все більша кількість страховиків усвідомлює необхідність перспективного управління інвестиційною діяльністю на основі наукової методології передбачення її напрямів, адаптації до загальних цілей розвитку страхової компанії та постійно змінюваних умов зовнішнього середовища.

В ході дослідження визначено такі основні принципи системи стратегічного управління, які забезпечують підготовку та прийняття інвестиційних рішень у процесі розробки інвестиційно-інноваційної політики страховика. До них відносяться:

- принцип інвестиційно-інноваційної гнучкості та альтернативності. В основу стратегічних інвестиційних рішень мають бути покладені пошук альтернативних варіантів і форм здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності, побудова на цій основі інвестиційно-інноваційної стратегії та формування механізмів ефективної її реалізації;

- принцип відповідності. Процес прийняття інвестиційних рішень повинен бути узгоджений із стратегічними цілями та напрямками операційної діяльності страхової компанії;

- принцип інвестиційно-інноваційної вибіркової та комунікабельності. Даний принцип полягає в активному пошуку ефективних інвестиційних зв'язків за усіма напрямками і формами інвестиційно-інноваційної діяльності страховиків;

- принцип мінімізації інвестиційного ризику;

- принцип компетентності. Розробку та реалізацію інвестиційних рішень повинні забезпечувати висококваліфіковані фахівці.

Для зручності опису запропонованого алгоритму розроблено модель процесу прийняття інвестиційного рішення у вигляді окремих, відносно самостійних структурно-функціональних блоків: методологічного, оцінно-аналітичного, блоку моделювання та прогнозування, експертно-рекомендаційного блоку, блоку управління та коригування. У першому методологічному структурно-функціональному блоці уточнюються вихідні цілі та завдання, визначається структура організації, а також інші організаційні моменти, формується загальний інформаційний блок даних. Здійснюється формування пакета конкретних прогностичних методик, прийомів і способів моделювання, вибір необхідних показників, припущень та обмежень, критеріїв, глибини ретроспекції та підбір іншого модельно-прогностичного інструментарію. прями́й інформаційний поті́к зворотний зв'язок. Другий структурно-функціональний блок включає в себе сукупність інтелектуально-логічних дій з класифікації, обробки, синтезу, аналізу, порівняння, узагальнення і формалізації зібраного матеріалу для дослідження даної проблеми. Основним є блок прогнозування і моделювання. У даному блоці виконується логічна послідовність прогностичних операцій, які моделюються.

Інвестиційний потенціал авіапідприємства (ІПА) — це організована сукупність внутрішніх та зовнішніх економічних можливостей та ресурсів, які створюють умови для розвитку та забезпечують реалізацію стратегічних і тактичних цілей підприємства в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності. В цьому визначенні відображено найбільш характерні ознаки ІПА, а саме:

- охоплює сукупність економічних можливостей та ресурсів (фінансових, трудових), які можуть бути в наявності у підприємства, або можуть бути мобілізовані на зовнішньому ринку в залежності від макроекономічної ситуації, яка склалася на ринку капіталу в країні, регіоні, окремій галузі;

- ІПА не можна ототожнювати з інвестиціями через те, що потенціал характеризує певний стан, який реалізується через механізм інвестицій на підприємстві;

- використання інвестиційного потенціалу передбачає наявність у авіапідприємств системи стратегічних і тактичних цілей, де в першу чергу пріоритет повинен надаватися цілям розвитку.

Методичний підхід до підвищення ефективності управління інвестиційними ресурсами АРП автором пропонується у формі економічного механізму забезпечення ефективності управління інвестиційними ресурсами, який побудовано з урахуванням спрямованості на оновлення основних фондів, довгостроковості реалізації інвестиційних проектів та особливостей державного регулювання [19].

Сучасні інформаційно-глобалізаційні перетворення в соціумі зумовлюють не лише появу нових правових механізмів, а й необхідність зміни парадигми правового мислення та переосмислення теоретичних основ права в цілому. Виявлена неоднозначність ситуації вимагає, по-перше, теоретичного осмислення причин, які зумовлюють правову трансформацію та зміну суспільного життя; по-друге, виявлення причин правової еволюції та вироблення шляхів поступового розвитку права в контексті багатоаспектності соціокультурної реальності. І лише завдяки всій сукупності концептуальних поглядів на сутність права, форм його вираження, джерел права, взаємозв'язків з державою, причин виникнення, призначення права, що складають зміст праворозуміння, можна пізнати та усвідомити роль права в процесі інноваційного розвитку суспільства [157, с. 60].

Першочерговим завданням при цьому залишається узагальнення та проведення системного аналізу інноваційних та інформаційних відносин з метою розробки єдиного понятійного апарату, основ і принципів правового регулювання, рекомендацій щодо вдосконалення чинної та формування нової нормативно-правової бази. Важливим для забезпечення сталого інноваційного розвитку суспільства є вивчення ролі держави як інституту, що здійснює інноваційну політику. Окремо слід сказати і про підвищення взаємодії юриспруденції з іншими гуманітарними науками в галузі дослідження інновацій і, в першу чергу, з економікою. Оскільки право було і залишається

головним важелем в регулюванні соціально-економічних процесів і всього суспільного розвитку. І саме інноваційно-інформаційна сфера нині потребує оволодіння вченими-юристами основними поняттями і законами економічної науки, наприклад, вивчення питань правового забезпечення впровадження інновацій на макро- та мікроекономічному рівнях шляхом створення своєрідного поля перетину задля активної взаємодії і взаємопроникнення різних наук, теоретичних концепцій та методів пізнання. Також варто зазначити, що в позитивному праві потрібно закріплювати не лише природній процес стандартизації суспільних правовідносин, у тому числі в інформаційній сфері, які є відбитком соціальних конвенцій чи очікувань, але й механізмами активного сприяння даному процесу. Такий підхід до правового забезпечення інноваційного розвитку суспільства дозволить досягти рівноваги між творчим потенціалом приватних суб'єктів права і консервативністю законодавства та правосуддя [157, с. 59-60].

Виникнення електронного середовища, перехід до інформаційної цивілізації та, як наслідок, формування цифрової економіки актуалізує потребу дослідження процесу цифровізації суспільно-економічного життя з правової точки зору. Адже на сучасному етапі неможливо обмежитися лише констатацією впливу технологічного фактора на суспільні відносини – цифрові технології кардинально змінюють усталені державні та громадські інститути, зумовлюють трансформацію права в цифрову епоху, рушійні інноваційно-технологічні перетворення супроводжуються змінами як системи суспільно-економічних відносин, так і всієї інституційної структури суспільства. Тобто відбувається зміна як формальних (законодавчо-правових), так і неформальних (психологічно-соціальних цінностей) інститутів. Все це спонукає дослідників різних наукових галузей активізувати свої дослідження на вивченні питань формування електронного середовища. В основі інституційного проектування знаходиться сучасна трансформація правил життєдіяльності суспільства, що становить своєрідний виклик правознавцям від суспільства – створення

надійної правової конструкції цифрової економіки та усунення законодавчих перешкод її розвитку.

Україна вже стала на шлях впровадження цифрової економіки та подолання відставання від передових країн Європи. Ще в 2013 р. Урядом було схвалено Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні. Цим документом визначено мету, базові принципи, стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства, завдання, спрямовані на їх досягнення, а також основні напрями, етапи і механізм реалізації цієї Стратегії в перспективі до 2020 р. В даному документі надано і визначення електронної економіки (або е-економіки) як форми економічних відносин у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг, наданих в електронному вигляді за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [118]. Приєднавшись у червні 2015 р. до Декларації першого засідання міністрів «Східного партнерства ЄС» з питань цифрової економіки, Україна підтвердила свої наміри та готовність співпрацювати з ЄС у цій сфері [133, с. 93]. Також суттєву роль в правовому забезпеченні цифрових відносин відіграло і схвалення Кабінетом Міністрів України у 2018 р. Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр. та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Основною метою документа стало виконання ініціатив «Цифрового порядку денного України 2020» для усунення бар'єрів на шляху цифрової трансформації України у найбільш перспективних сферах [117]. Закладення концептуальних засад розвитку цифрової економіки в Україні є початковим етапом створення нового регулятивного середовища, здатного забезпечити сприятливий правовий режим для виникнення і розвитку сучасних технологій, а також здійснення економічної діяльності, пов'язаної з їх використанням. Проте, з урахуванням інформаційно-глобалізаційних трансформацій, для створення дієвої нормативно-правової бази з метою регулювання відносин в цифрову епоху необхідним в теоретичному аспекті є формування понятійного апарата, а також уточнення кожного компонента права, а в практичному – внесення відповідних змін та поправок як в окремі нормативно-правові акти, так і в

базові галузеві закони. Аналізуючи новий зміст складових права, що динамічно еволюціонує під впливом, в першу чергу, інформатизації, слід враховувати і основні риси цифрової економіки є: 1) заснована на домінуючому застосуванні цифрових технологій; 2) її результатом є електронні товари та послуги, вироблені за допомогою електронного бізнесу, торгівля якими ведеться за допомогою електронних засобів; 3) передбачає створення мережі суб'єктів господарювання, шляхом створення та обміну цифровими активами, які протікають поза реальним світом та не мають фізичного носія (тобто стають віртуальними активами) на тлі розвитку Інтернету; 4) є новою соціокультурною реальністю сучасного світу, яка формується в межах «грошової цивілізації» [28, с.78-79].

Тож в цілому цифрову економіку можна розуміти як економіку, що базується на цифрових комп'ютерних технологіях і яка завдяки комп'ютерним мережам є рушійним чинником виробництва, продажу і постачання товарів та послуг у віртуальному середовищі. Все це дозволяє говорити про те, що цифровізація економіки зумовлює виникнення цифрових прав як фізичних, так і юридичних осіб. Оскільки в інформаційному суспільстві свобода слова, право на інформацію і доступ до неї трансформувалися в універсальний товар, що складається з даних людини і її повідомлень в мережі Інтернет [125, с. 72]. А тому забезпечення прав людини в цифровому світі на сьогодні є першочерговою проблемою, яка потребує підготовки та реалізації нових правових заходів з метою вдосконалення правового механізму у цій сфері. Важливим теоретичним аспектом є неузгодженість з визначенням суб'єктів права в цифровому просторі, що обумовлюється появою «цифрової особистості» (наприклад роботів), тобто нового суб'єкта права поряд з людиною. У зв'язку з цим для юристів постає питання про визначення статусу роботів, відповідальності за їхні дії (несе її власник, користувач чи розробник), про можливість страхування такої відповідальності.

Зокрема, в західноєвропейських країнах ведуться дискусії щодо правосуб'єктності роботів і їх власної відповідальності, обговорюється проект

«етичної ліцензії робота» [169]. Актуальною дана проблема є і для України, оскільки Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки поставлене завдання регулювання правових питань, пов'язаних з використанням робототехніки, інструментів штучного інтелекту. Крім того, Інтернет викликав появу інформаційних посередників, провайдерів, блогерів та інших суб'єктів, статус яких також потребує корекції в кримінальному, цивільному, інформаційному та інших галузях права. Цифровізація чинить свою дію не лише на суб'єктів права, а й на об'єкти права, центральне місце серед яких займає інформація. І в умовах розвитку електронного середовища переосмислення потребують питання доступу до інформації та володіння нею, а також взаємодії інформації з іншими галузями права, що має ключове значення і в економіці, і в державному управлінні, і в приватних відносинах. Адже поява інформаційних технологій, які принесли разом із собою такі зміни як інтерактивний обмін інформацією та можливість безперервного доступу і обробки інформації, відображає нові інтереси до документів та різних текстів, тобто цінність представляє вже взаємопов'язана документація, інформаційна база, можливість інтерактивної участі у нормотворчих проектах та громадських обговореннях тощо. Все це свідчить, що інформація є універсальним об'єктом права, який існує в усіх галузях права. Крім того, завдяки сучасним технологіям з'являються і нові об'єкти права, зокрема електронні гроші, криптовалюта. Впровадження інформаційних технологій призводить до появи і нових способів створення речей (наприклад, 3D-принтер), що, в свою чергу, потребує визначення правового режиму створюваних об'єктів. Мова йде не лише про адаптацію права, застосування вже існуючих норм до нових відносин, а й вироблення нових норм, необхідних для регулювання відносин щодо віртуальних об'єктів. Для України у питанні цифрової економіки важливим є ІТ-досвід Білорусі, де 21 грудня 2017 року було прийнято декрет «Про розвиток цифрової економіки», у результаті чого стала першою країною у світі, яка узаконила смарт-контракти. Основні пункти декрету стосуються: створення, навчання нейронних мереж та інших алгоритмів в спеціалізованих розділах

штучного інтелекту, реалізація результатів цієї діяльності; діяльності криптовалютних бірж; розробки, обслуговування, експлуатації та реалізації систем безпілотного управління транспортними засобами; розробки та застосування медичних технологій, біотехнологій; освітня діяльність у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема через Інтернет; спрощується порядок проведення розрахунків з використанням електронних грошей, проведення у визначеному порядку валютних операцій, пов'язаних з досягненням капіталу тощо [150]. Одним із найдинамічніших компонентів процесу цифровізації є правовідносини між суб'єктами, що виникають з приводу об'єктів та відбуваються віртуально. Звісно, на законодавчому рівні вже визнано юридичну силу віртуальних відносин. Для прикладу можна сказати, що в рамках чинного законодавства відбувається і укладення договорів, і настання юридичних наслідків в результаті висловлення власної думки в Інтернет-середовищі, і притягнення до юридичної відповідальності за скоєння злочинів з використанням інформаційно-телекомунікаційних мереж. Разом з тим, діючі нормативно-правові акти не в змозі охопити всі правовідносини, що виникають та стрімко розвиваються в умовах цифровізації. І це ще раз доводить необхідність створення спеціальних правил поведінки осіб, що є суб'єктами віртуальних правовідносин. Кардинальні зміни, що пов'язані з включення нових технологій в усі сфери суспільного життя, здатні переформатувати не лише право, його поняття та зміст, механізм дії та ін., а й систему права в цілому. Такі висновки дозволяє зробити аналіз здебільшого інформаційного права. Звісно, інформаційне право як комплексна галузь претендує на традиційний для романо-германської системи поділ права на публічне й приватне. Проте, різниця між публічним і приватним в деякій мірі втрачає сенс, коли мова йде про правове регулювання інформації та інформаційно-комп'ютерних технологій. Адже вони є комплексними об'єктами, які потребують системного, а інколи і неподільного на складові частини регулювання. Це зумовлене виконанням в силу комплексності інформаційного права функції посередника, завдяки чому відбувається

переплетіння норм публічного та приватного права. Виконуючи таку роль інформаційне право сприяє балансу публічного та приватного права, а також слугує інструментом еволюції системи законодавства в цілому. Особливо яскраво це проявляється в процесі цифровізації, розвиток якого тягне за собою стирання меж між галузями права. Інформація і технології, проникаючи в кожную галузь, стають одним знаменником і здатні визначати єдину логіку права. Цінність галузевих меж втрачається в правовій практиці, що неминуче впливає і на теорію права [141, с. 12].

Вплив цифрових технологій на розвиток економіки привертає увагу не лише теоретиків, а й представників різних галузей права. Особливо відчутними в умовах цифровізації економіки є зміни в трудовому праві, зокрема в аспекті регулювання відносин між працедавцем та працівником, який працює на основі інтернет-платформ, та адміністративному праві, де виникає значна кількість нових явищ, що перетворюють порядок здійснення державного управління в якісно новий стан. Нині характерним є розвиток механізмів електронної участі громадян в управлінні, збагачення способів інформування громадян з боку державних інститутів.

Так, одним із сучасних засобів адміністративно-правового регулювання є електронне урядування, яке є формою організації державного управління, що сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Нині у рамках швейцарсько-української програми EGAP спільно з Фондом Східна Європа відбувається практична імплементація принципу *digital by default* в Регламент Кабінету Міністрів України. Планується введення цифрової експертизи всіх нових документів Уряду або змін до існуючих та забезпечення цифрової форми реалізації даного процесу [133, с. 96]. При такому системному державному підході цифрові технології будуть значно стимулювати розвиток відкритого інформаційного суспільства як одного з істотних факторів розвитку демократії

в країні, підвищення продуктивності, економічного зростання, а також покращення якості життя громадян України [6, с. 36].

Аналізуючи галузі права, не варто залишати поза увагою питання регулювання функціонування самого Інтернету. Адже Інтернет зовсім недавній феномен, який створює самостійний юридично значимий простір, що на сьогодні повинен розглядатися поряд з територією землі, водним та повітряним простором. І тут проблема полягає в тому, що інформаційний простір не обмежується територією тільки однієї держави, об'єднання держав і навіть континентів, що викликає необхідність вироблення нових підходів до правового регулювання міждержавних та міжнародних відносин. Тобто в Інтернет-середовищі поняття «простір» не має однозначної географічної визначеності, так само як і прив'язки до будь-якого часового поясу. Таким чином впливає наявність ще однієї проблеми активного розвитку цифрової економіки – це пошук відповідної форми регулювання Інтернету на міжнародному та національному рівнях. В даному випадку найбільш прийнятним вбачається поєднання м'якого права, представленого міжнародним правом [91], технічних норм, норм саморегуляції, що дозволяє створити особливу форму регулювання. Також, погоджуючись із думкою О. Вінник, варто зазначити, що формування цифрової економіки та її соціальне спрямування вимагає адекватного правового регулювання, важливою частиною якого є не лише визначення понять, що її характеризують (суб'єкти, об'єкти, засоби, зв'язки тощо), а й своєчасне прийняття відповідних правових норм. І хоча в Україні існує значна кількість законодавчих актів (закони «Про електронну комерцію», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про електронні довірчі послуги» та ін.), які регулюють відносини в цій сфері та закріплюють відповідні поняття, проте потребує вирішення проблема уніфікації термінів, притаманних цифровій економіці, їх закріплення в кодифікованому акті, яким може бути Закон «Про цифрову економіку». Це дозволить удосконалити законодавство в цій сфері з точки зору змісту, форми, системи та адаптації до кращих світових

стандартів з урахуванням власних надбань, а можливо, й створити більш досконале правове регулювання відносин електронної економіки, ніж те, що вже існує за кордоном [18, с. 165].

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити висновок, що сьогодні цифрова економіка є одним з найважливіших чинників економічного зростання та формування нової якості життя. Лідери світової економіки розглядають цифровізацію як першочерговий напрямок інноваційного розвитку виробничо-економічних систем різних рівнів та інструмент забезпечення конкурентних переваг у довгостроковій перспективі. Для України розвиток процесів цифровізації набуває додаткового значення, оскільки надає реальні перспективи для модернізації економіки, покращення її виробничо-технологічної структури, забезпечення участі у новій глобальній економіці та подолання на цій основі сучасного кризового стану. Однак, цифрова економіка як складова інформаційного суспільства потребує відповідного правового регулювання, що має, насамперед, забезпечуватися актом малої кодифікації – Законом «Про цифрову/електронну економіку», в якому доцільно закріпити: а) визначення понять (цифрова/електронна економіка, електронний бізнес, електронна комерція, електронний договір, електронні послуги, електронний уряд, електронні уповноважені органи, електронний обмін інформацією, Інтернет-магазин, споживачі електронних послуг тощо), б) суб'єктний склад відносин з цифрової економіки (підприємці та їх саморегульовані організації, споживачі, уповноважені органи), в) їх права та обов'язки у сфері цифрової економіки, механізми захисту прав та законних інтересів, відповідальність за порушення в цій сфері та наслідки зловживання правами, особливості розгляду конфліктів/спорів. Це відповідало б не лише Основним засадам розвитку інформаційного суспільства в Україні (щодо вдосконалення інформаційного законодавства з точки зору його кодифікації), а й надало б учасникам відносин у сфері цифрової економіки, що стрімко розвивається і витісняє традиційні форми ведення бізнесу, більше можливостей реалізації своїх прав та інтересів і водночас – їх захисту у разі порушення [158].

Висновки до розділу 3

Дослідження актуальних проблем вдосконалення адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств та визначення відповідних напрямків вдосконалення дозволило обґрунтувати наступні висновки.

Підкреслено роль страхування в Україні, як і у більшості країнах світу, як стратегічного сектору економіки, що зумовлює досить жорстке правове регулювання даного виду діяльності та водночас значну державну підтримку. Зазначено, що незважаючи на рішучі кроки нашої держави, спрямовані на реалізацію євроінтеграційної політики, публічна адміністрація ще й досі не відповідає розробленим міжнародними та європейськими регіональними організаціями принципам та стандартам належного урядування, оскільки її діяльність залишається неефективною, внутрішньо суперечливою, закритою від громадськості, орієнтованою на задоволення потреб держави, а не на забезпечення суспільних інтересів. Відзначено, що зростання України як правової, соціальної держави неможливе без подальшої проєвропейської трансформації органів публічної влади на основі побудови нової адміністративно-правової доктрини та доктрини розвитку страхового ринку, врахуванні міжнародно-правових стандартів у сфері страхування, що спрямовується на прийняття такого законодавства, яке максимально забезпечить конституційне право людини на захист.

Вказано про необхідність впровадження нових підходів до адміністративно-правового регулювання правовідносин у сфері страхування в Україні, що передбачає врахування засад стимулювання, розвитку, обрання ефективної системи фінансування, а також державно-приватного партнерства. Наголошено на відсутності розуміння причинного взаємозв'язку між кількісною і якісною стороною інвестицій, внаслідок чого має місце неефективність залучення інвестиційних коштів або ж зловживанням правом з боку інвестора чи з боку авіапідприємств. Зазначено про необхідність уніфікації регуляторних вимог до

інвестиційної діяльності фінансових установ, оскільки вимоги до розміщення акумульованих коштів, що закріплені на законодавчому та підзаконному рівні істотно різняться.

Доведено нагальну потребу формування нормативних і організаційних основ інвестиційного страхування, розробки процедур і механізму функціонування страхових організацій, що займаються страхуванням інвестиційно-інноваційної діяльності, поліпшення умов ліцензування страхової діяльності, пов'язаних зі страхуванням інвестицій.

Запропоновано низку заходів, реалізація яких сприятиме розвитку державно-приватного партнерства та вдосконалення інвестиційного клімату у авіаційній галузі. Наголошено, що системність регуляторного впливу дозволяє створювати державні гарантії фінансової стабільності в державі та розвиток інвестиційно-інноваційного сектору авіаційної галузі, в тому числі в порядку державно-приватного партнерства.

Серед актуальних питань розвитку адміністративно-правового регулювання авіаційної галузі у напрямку усунення ризиків і небезпек з метою попередження виникнення страхових випадків виділено заходи забезпечення безпеки авіаційних перевезень, зокрема сформульовано визначення системи організаційно-правового забезпечення безпеки польотів на авіаційному транспорті.

Запропоновано підхід щодо розкриття сутності управління інвестиційною діяльністю страхової компанії як сукупності організаційних та економічних елементів, які формують систему об'єктів управління, основні прийоми та принципи, що забезпечують ефективну реалізацію інвестиційних рішень з метою одержання прибутку, конкурентних переваг та досягнення соціального ефекту.

Обґрунтовано поняття інвестиційного потенціалу авіапідприємств (ІПА) – це організована сукупність внутрішніх та зовнішніх економічних можливостей та ресурсів, які створюють умови для розвитку та забезпечують реалізацію стратегічних і тактичних цілей підприємств у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та вирішення наукового завдання, яке полягає у обґрунтуванні теоретичних положень щодо визначення та характеристики адміністративно-правових засад надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств, виходячи з напрямків реалізації регулятивної та охоронної функцій права у сфері надання страхових послуг щодо інвестиційно-інноваційної діяльності загалом та авіаційних підприємств, зокрема, із врахуванням публічно-правової природи адміністративно-правового регулювання вказаних відносин, а також визначенні шляхів відображення цих засад у національному адміністративному законодавстві з метою його гармонізації з європейськими стандартами у визначеній сфері. До основних наукових та практичних результатів дослідження, які сприяють вирішенню наукового завдання, можна віднести наступні.

1. Інститут страхування досліджений у широкому значенні – з позицій забезпечення юридичного захисту прав і законних інтересів суб'єктів інвестиційно-інноваційної діяльності. Широкий підхід до дослідження уможливив звернення до проблеми впливу функцій права на сферу страхування інвестиційних ризиків та дозволив виділити напрямки реалізації регулятивної та охоронної функцій права із врахуванням особливостей сфери надання страхових послуг щодо інвестиційно-інноваційної діяльності загалом та авіаційних підприємств, зокрема. До напрямків реалізації регулятивної функції права у зазначеній сфері віднесено: 1) гарантування взаємовигідних або взаємоприйнятних умов вкладення інвестицій, недопущення порушення прав суб'єктів та учасників інвестиційно-інноваційної діяльності, попередження настання інвестиційних ризиків тощо; 2) визначення допустимих меж поведінки учасників інвестиційно-інноваційних відносин, запровадження процедур реалізації прав і обов'язків; 3) встановлення та юридичне закріплення прав і обов'язків суб'єктів страхових та інвестиційних відносин чи інших

суб'єктів, що здійснюють вплив на ці відносини; 4) встановлення засобів і процедур розв'язання конфліктних ситуацій в процесі здійснення страхування інвестиційно-інноваційної діяльності. Напрямки реалізації охоронної функції права у сфері надання страхових послуг (послуг у сфері страхування) щодо інвестиційно-інноваційної діяльності загалом та авіаційних підприємств, зокрема, пов'язані із якістю правового регулювання та гарантуванням верховенства права і законності надання страхових послуг.

Терміни «надання страхових послуг», «страхування», «послуги у сфері страхування» застосовуються як синоніми, спираючись на Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» (п.9 ч.1 ст.4).

Надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності визначено як правовідносини, що виникають з метою захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб (інвесторів) у разі настання визначених договором страхування страхових випадків в процесі здійснення ними інвестиційно-інноваційної діяльності за рахунок сплати страхувальниками страхових платежів.

2. Зміст адміністративно-правових засад надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств розкрито з позицій публічно-правового характеру адміністративно-правового регулювання відповідних відносин. Такий підхід дозволив обґрунтувати положення про особливості адміністративно-правових засад, які виявляються у стадіях та засобах адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств.

Виділено стадії адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств: а) підзаконна адміністративна правотворчість, суть якої полягає у розробці та прийнятті суб'єктами публічної адміністрації підзаконних адміністративно-правових актів, норми яких регулюють правовідносини у сфері дозвільної діяльності, контролю та нагляду під час надання страхових

послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств; б) реалізація адміністративно-правових норм в процесі втілення в життя владних приписів щодо конкретних правил поведінки у сфері забезпечення юридичного захисту прав і законних інтересів суб'єктів інвестиційно-інноваційної діяльності; в) правоохоронна діяльність суб'єктів публічної адміністрації, що включає засоби адміністративного примусу чи впливу до порушників законодавства про фінансові послуги.

3. Дослідження світового досвіду державного регулювання страхової діяльності дозволило виділити три основні моделі регулювання страхового ринку: традиційну, дуалістичну, модель мегарегулятора. Реформування системи державного регулювання фінансового ринку України відповідає сучасним світовим тенденціям консолідації контрольних та наглядових функцій у єдиній установі та є тим базисом, що створює умови для економічного зростання та реалізації завдань на шляху інтеграції у європейське та світове співтовариство. Проте, даний процес може відбутися лише еволюційним шляхом, що передбачає поетапний перехід до системи мегарегулювання завдяки зміцненню ринків фінансових послуг, універсалізації фінансових інституцій, уніфікації правил регулювання та нагляду, а також усуненню правових колізій та суперечностей між значною кількістю законодавчих актів, в яких закріплено порядок та умови державного регулювання фінансового сектору економіки.

Наголошено, що незважаючи на однотипність кінцевих цілей адміністративно-правового регулювання страхування, в тому числі і у досліджуваній сфері, державні органи різних країн, регламентуючи порядок здійснення страхової діяльності, керуються різними підходами, що зумовлене специфікою економічних факторів та інституційними традиціями кожної країни.

4. Визначені та охарактеризовані елементи адміністративно-правового статусу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг як основного суб'єкта регулювання страхової

діяльності. Наголошено на необхідності закріплення наступних принципових вимог, звернених до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України: а) чітко контролювати дотримання страховими організаціями платоспроможності; б) передбачати пільги для страхових організацій; в) упорядкувати процеси злиття, поглинання та банкрутства страхових організацій, направивши їх на формування такої структури національної системи страхування, яка має відповідати вимогам підвищення рівня якості інвестиційно-інноваційної діяльності. Виділено першочергові завдання, які необхідно вирішити для підвищення ефективності пруденційного нагляду за страховою діяльністю: розробити та затвердити Положення про пруденційні нормативи професійної діяльності на ринку фінансових послуг, що відповідає міжнародним стандартам та нормативам; вдосконалити нормативно-правову базу шляхом імплементації положень Директив Євросоюзу, що регламентують порядок здійснення пруденційного нагляду за діяльністю ринків фінансових послуг; вирішити питання щодо інституційної незалежності та фінансування Нацкомфінпослуг; запровадити макропруденційний нагляд.

5. Саморегулівні організації страховиків розглянуті з позицій суб'єктів з делегованими повноваженнями щодо регулювання у сфері страхових послуг. Такий підхід забезпечив розгляд саморегулівних організацій як суб'єктів застосування диспозитивного методу регулювання надання страхових послуг в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств. Доведено безсистемний характер розвитку в Україні саморегулювання, на відміну від більшості розвинених країн світу (зокрема, США, Канади, Японії, країн ЄС), де має місце домінування саморегулівних організацій в процесі регулювання бізнес-середовища. Спираючись на світовий досвід, виділено обов'язкові та факультативні функції саморегулівних організацій страховиків, із врахуванням яких повинен розвиватися інститут саморегулювання страхового ринку і в Україні.

6. Виділено функції діяльності суб'єктів регулювання надання страхових послуг у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств: державна реєстрація, контроль, пруденційний нагляд, дозвільна діяльність (зокрема – ліцензування). Доведено необхідність застосування методології керування ризиками для впровадження системи управління якістю як складової державного регулювання діяльністю вітчизняних авіакомпаній.

Зазначено, що при реалізації пруденційного нагляду необхідно застосовувати принцип пропорційності, що сприймається та полягає в необхідності застосування наглядових вимог до учасників ринку фінансових послуг виходячи з їх розміру, сфери діяльності, характеру проведених операцій та ризиків, притаманних цим операціям. Також при впровадженні системи пруденційного нагляду повинна бути передбачена можливість індивідуального підходу до оцінки ризиків окремих учасників ринку або їх активів.

Охарактеризовано нормативно-правову основу процедури ліцензування страхової діяльності в інвестиційно-інноваційній сфері. Розроблено алгоритм функціонування органів публічної адміністрації в процесі регулювання страхової діяльності як логічно зумовлену послідовність управлінських дій у реалізації дозвільної та контрольної функції. Такий алгоритм передбачає: виділення основних ризиків інвестиційно-інноваційної діяльності авіапідприємств та оцінювання їх ймовірності; прийняття стратегічних рішень щодо стимулювання страхової діяльності з врахуванням факторів ризику; використання наявних управлінських ресурсів (фінансових, матеріальних, технічних тощо) частки, призначеної для реалізації прийнятих рішень; розподіл повноважень і ресурсів відповідним органам публічної адміністрації регіонального рівня; контроль за роботою органів публічної влади. Виконання алгоритмічного процесу вирішить задачу щодо ефективного виконання покладених на органи публічної адміністрації функцій.

7. Визначення пріоритетних напрямів адміністративно-правового регулювання надання страхових послуг в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств в умовах трансформації економіки має

здійснюватися з врахуванням чинників стратегічного, тактичного та теоретико-правового характеру.

До стратегічних чинників віднесено: 1) врахування стратегічного значення страхування для розвитку економіки країни; 2) необхідність адаптації системи організації діяльності органів державної влади до конституційно закріпленого євроінтеграційного курсу України; 3) нормативне врегулювання стратегії ринків небанківських фінансових послуг; 4) забезпечення пріоритету застосування засобів непрямого регулювання ринку надання страхових послуг; 5) адаптація транспортного законодавства з відповідними нормами законодавства Європейського Союзу; 6) зміна підходів до інвестування із кількісного на якісний.

До чинників тактичного змісту належать: 1) формування національної інноваційної системи, розширення інвестиційних можливостей для реалізації інноваційних проектів; 2) використання сучасної інвестиційно-інноваційної моделі розвитку авіатранспортних підприємств; 3) необхідність залучення позабюджетних інвестиційних ресурсів; 4) застосування єдиних вимог і стандартів інвестування; 5) захист прав інвестора від можливих ризиків у зв'язку з інвестиційною діяльністю, що реалізується завдяки страхуванню; 6) необхідність впровадження механізму державно-приватного партнерства.

Серед чинників теоретико-правового характеру виділено, у першу чергу, необхідність наповнення новим змістом існуючих усталених ключових положень доктрини адміністративного права та критичного аналізу презентованих вченими теоретичних новел.

8. Обґрунтовано необхідність використання позитивного зарубіжного досвіду регулювання діяльності страхових відносин та запропоновано розробку й прийняття Страхового кодексу України, в якому передбачити типові правила (умови) страхування інвестиційно-інноваційної діяльності.

Зазначено про необхідність прийняття Закону України «Про саморегулівні організації» з визначенням місця, ролі, механізму та суб'єктів саморегулювання на страховому ринку, закріпленням функцій та повноважень

саморегульованих організацій страховиків, визначення принципів діяльності, умов створення та ліквідації, порядку набуття статусу саморегульованої організації, процедури делегування саморегульованим організаціям страховиків повноважень щодо нагляду за добросовісною конкуренцією, порядку прийняття саморегульованою організацією страховиків норм саморегулювання, а також підстав відповідальності у разі порушення встановлених правил та стандартів діяльності. Мета прийняття вказаного закону – створення умов розвитку страхового ринку, збалансування інтересів його професійних учасників, забезпечення відкритості та прозорості страхового ринку, зниження рівня корупції.

Визначено, що стратегічним напрямом законодавчої діяльності у сфері страхування інвестиційно-інноваційної діяльності є регламентація адміністративно-правових вимог до змісту договорів страхування інвестиційних ризиків, а також до регулювання відносин, що виникають у зв'язку з укладенням та реалізацією цих договорів з метою захисту прав та інтересів страхувальників (інвесторів).

Доведено, що важливим при вдосконаленні державного нагляду за страховою діяльністю є створення нормативних і організаційних основ інвестиційного страхування, розробка процедур і механізму функціонування страхових організацій, що займаються страхуванням інвестиційно-інноваційної діяльності, поліпшення умов ліцензування страхової діяльності, пов'язаних зі страхуванням інвестицій. Виділено заходи по вдосконаленню державного регулювання з метою захисту інвесторів від настання інвестиційно-інноваційних ризиків.

Розроблено і науково обґрунтовано систему заходів адміністративно-правового впливу на ринок страхових послуг в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності на регіональному рівні. Децентралізація контролю та надання адміністративних послуг в цій сфері матиме позитивні наслідки для інвестиційного клімату регіональних авіаційних підприємств. Наголошено, що органи місцевого самоврядування як такі, що поряд з органами державної влади

зацікавлені в сприятливому інвестиційному кліматі регіону та уповноважені здійснювати контрольні функції, мають підвищувати керованість інвестиційним процесом шляхом формування інвестиційних програм регіону, об'єднуючих ретельно розроблені інвестиційні проекти комерційної та соціальної спрямованості; централізованого управління інвестиційним процесом регіону; створення в області сприятливих умов для інвестицій; надання допомоги підприємствам у залученні і використанні інвестицій.

Встановлено, що розвиток процесів цифровізації являє першочерговий напрямок інноваційного розвитку виробничо-економічних систем різних рівнів та є інструментом забезпечення конкурентних переваг у довгостроковій перспективі в Україні. Доведено необхідність розробки та прийняття Закону «Про цифрову/електронну економіку», в якому доцільно закріпити: а) визначення понять (цифрова/електронна економіка, електронний бізнес, електронна комерція, електронний договір, електронні послуги, електронний уряд, електронні уповноважені органи, електронний обмін інформацією, Інтернет-магазин, споживачі електронних послуг тощо), б) суб'єктний склад відносин з цифрової економіки (підприємці та їх саморегулювальні організації, споживачі, уповноважені органи), в) їх права та обов'язки у сфері цифрової економіки, механізми захисту прав та законних інтересів, відповідальність за порушення в цій сфері та наслідки зловживання правами, особливості розгляду конфліктів/спорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В.Б. *Вибрані наукові праці* / Упорядники: Андрійко О.Ф. (керівник колективу), Нагребельний В.П., Кисіль Л.Є., Педько Ю.С., Дерещ В.А., Пухтецька А.А., Кірмач А.В., Люлька Л.В. За заг.ред. Ю.С. Шемшученка, О.Ф. Андрійко. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. 448 с.
2. Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф., Полухович В.І., Хорощак Н.В. Академічні дослідження проблем державного управління та адміністративного права: результати і перспективи. *Юридичний журнал*. 2004. № 5(23). С. 52-56.
3. *Адміністративне право України: навч. посіб.* / Безzubов Д.О. та ін. Київ : «МП Леся», 2014. 320 с.
4. *Адміністративне право України: підруч.* / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. вид. 2, змін. і доп. Київ: Істина, 2012. 528 с.
5. Андреева Л.А. *Правовое регулирование страхования за рубежом (сравнительный анализ)*. URL: <http://sibac.info/14887> (дата звернення: 05.01.2019).
6. Баганець О.В. Теоретико-правові передумови розвитку електронного урядування в органах прокуратури України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. №4(16). С. 34-40.
7. Базилевич В.Д. *Страховання: практикум [навч. посіб.]*. Вид. 2. Київ : Знання, 2011. 607 с.
8. Бачо Р.Й. Державне регулювання ринків небанківських фінансових послуг України: ретроспективний аналіз. *Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр.*, 2014. № 4 (47). С. 186-196.
9. Башкірова І.О. Правове регулювання державно-приватного партнерства в Україні. *Управління розвитком*. 2012. № 6. С. 143 – 145.
10. Безzubов Д.О., Гвоздецький В.Д., Дудник О.В. *Адміністративне право: навчальний посібник*. Київ: «МП Леся», 2014. 303 с.

11. Беляков К.І., Онопрієнко С.Г., Шопіна І.М. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір: Монографія. Київ : КВІЦ, 2018. 169 с.
12. Бідник Н.Б., Дзьоба В.Б. Створення кептивних страхових компаній як метод самострахування промислових підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів : Видавництво Львівської політехніки. 2011. № 704. С. 126-131.
13. Бондаренко Б.Д. Закономірності як предмет загальної теорії права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. 236 с.
14. Бостан С.К., Гусарєв С.Д. та ін. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2013. 348 с.
15. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка. 2-ге вид.переробл.і доповн. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2012. 1020 с.
16. Вінник О.М. Господарське право: Навчальний посібник. Київ : Правова єдність, 2009. 766 с.
17. Вінник О.М. Інвестиційне право: посібник. Київ : Юрид. думка, 2005. 568 с.
18. Вінник О.М. Регулювання відносин у сфері цифрової економіки: проблеми термінології. *Інформаційне право*. 2017. №11. С. 163-166.
19. Вовк О.М. Управління інвестиційними ресурсами авіаційно-ремонтних підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. Наук : 08.00.04. Київ: Нац. авіац. ун-т. 2010. 22 с.
20. Галай А.О. Недержавні організації юридичного спрямування як учасники публічного управління: монографія. Київ: КНТ, 2015. 408 с.
21. Галуцько В.В., Єщук О.М. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання. *Actual problems of corruption prevention and counteraction*. 2011. URL: <http://www.law-property.in.ua/> (дата звернення: 05.06.2019).
22. Галуцько В.В., Олефір В.І., Гридасов Ю.В. Адміністративне право

України: у 2-х тт. підручник Т. 1: Загальне адміністративне право. Академічний курс. Херсон: ХМД, 2013. 393 с.

23. Гаманков Д. Реформування державного нагляду на страхових ринках: сучасні тенденції. *Ринок цінних паперів України*. 2012. № 8. С. 87-91.

24. Глаз К. Саморегулювання і інститут саморегулювних організацій в Україні. 2013. URL: <http://ukrstrategy.com/uk/analitika/item/55-samoregulirovanie.html> (дата звернення: 25.01.2019).

25. Глухарев К.А. Инновации и инвестиции: сущность, взаимодействие и роль в воспроизводственном процессе. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/innovatsii-i-investitsii-suschnost-vzaimodeystvie-i-rol-v-vosproizvodstvennom-protseesse> (дата звернення: 14.02.2019).

26. Говорушко Т.А. Страхові послуги: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 400 с.

27. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. (дата звернення: 25.01.2019).

28. Гриценко О.А. Цифрова економіка: сучасні виклики для економістів та правознавців. *Економічна теорія та право*. 2018. № 2(33). С. 79-99.

29. Демчак Р. Парламент має підтримати консолідацію функцій з регулювання та нагляду за ринками фін послуг. URL: http://blogs.lb.ua/ruslan_demchak/319753_parlament_maie_pidtrimati.html (дата звернення: 25.09.2019).

30. Деякі питання вітчизняного авіабудування: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 р. № 429-р. Офіційний вісник України. від 10.07.2018. № 52. стор. 525. стаття 1847.

31. Дегтяр А., Соболев Р. Міжнародний досвід надання страхових послуг та регулювання страхової діяльності. *Публічне управління: теорія і практика*. 2011. № 4(8). С. 88-93.

32. Дмитренко Г.В. Державне регулювання ринку фінансових послуг. *Публічне адміністрування: теорія і практика*. 2013. Вип. 1. URL: <http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2013-01%289%29/13dgvrfp.pdf> (дата звернення: 05.04.2019).

33. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / наук. ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк [та ін.]. Київ : НАДУ, 2011. Т. 8. 630 с.

34. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Ред. кол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.

35. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Ред.кол.: С.В. Мочерний (від. ред.) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 864 с.

36. Журавка О.С. Пруденційне регулювання страхової діяльності. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий простір* : збірник наукових праць. НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2013. Вип. 1(99). С. 139-146.

37. Заєць О.М. Страхове право України: навчальний посібник. Луганськ : РВВ ЛДСУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. 288 с.

38. Залетов О.М. Макропруденційний нагляд та регулювання страхового ринку. *Фінансовий простір*. 2014. № 1. С. 68-71.

39. Залетов О.М. Сутність і принципи саморегулювання на страховому ринку. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2013. № 2(64). С. 235-239.

40. Зарубіжний досвід публічного адміністрування: метод. рек. / Мельтюхова Н.М. та ін.; за заг. ред. Н.М. Мельтюхової. Київ : НАДУ, 2010. 28 с.

41. Захарин С.В. Інвестиції в інновації: теорія, парадигма, методологія дослідження. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 4(106). С. 61-64.

42. Золотарьова Н.І. Форми адміністративної діяльності правоохоронних органів у сфері екологічної безпеки. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2012. Вип. 2 (14). С. 156-161.
43. Ільєнко Є.Є. Характеристика адміністративно-правового статусу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. *Соціум. Наука. Культура: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* Київ : Меганом, 2011. С. 152–154.
44. Кагановська Т.Є. Забезпечення державного управління в Україні : Монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. 362 с.
45. Калюжний Р.А., Андрущенко Л.В., Андрущенко І. Г. Державно-правове регулювання страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Київ : «МП Леся», 2012. 184 с.
46. Калюжний Р.А. Праворозуміння та його вплив на трансформацію суспільних відносин в умовах глобалізації. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право».* 2018. № 2(47). С. 46-54.
47. Кам'янецька О.В. Механізм взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності авіаційного транспорту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04. Київ: 2007. 20 с.
48. Картамишева О.Є. Адміністративно-правове регулювання небанківських фінансових установ в Україні : дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. Донецьк, 2009. 189 с.
49. Кінащук Л. Л. Організаційно-правові засади державного особистого обов'язкового страхування співробітників органів внутрішніх справ в Україні : автореф. дис. на здобуття канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Ірпінь, 2003. 19с.
50. Ковальський В. С. Кваліфікація діянь і реалізація охоронної функції права. *Вісник академії адвокатури України.* К.: ВЦ Академії адвокатури України, 2010. № 1(17). С. 183-188.
51. Ковальський В.С. Охоронна функція права: монографія. Київ :

Юрінком Інтер, 2010. 336 с.

52. Ковальський В.С. Функції права: поняття, джерела, динаміка. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Академії правових наук України, 2009. С. 3-10.

53. Колесникова К.О. Співвідношення державного управління та публічного адміністрування у процесі суспільної трансформації. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 3. С. 41-45.

54. Коломоєць Т.О. *Адміністративне право України*: Підручник. Вид. 2, змін. і доп. К.: Істина, 2012.

55. Коломоєць Т.О., Колпаков В.К. Вступ до навчального курсу «Адміністративне право України»: навч. лекція. Київ : Ін Юре, 2014. 240 с.

56. Колосова О.Ю. Философская инноватика и субъективность. *Философия в современном мире: диалог мировоззрений*: в 3 т. Нижний Новгород, 2012. Т. III. С. 57-58.

57. Колпаков В.К. Поняття форм публічного адміністрування. *Адміністративне право і процес*. 2012. № 2(2). С. 43-51.

58. Конвенція для уніфікації деяких правил, що стосуються міжнародних повітряних перевезень від 12 жовтня 1929 року. URL: www.rada.gov.ua (дата звернення: 15.09.2019).

59. Конвенція по уніфікації деяких правил міжнародних повітряних перевезень від 28 травня 1999 року. URL: www.rada.gov.ua (дата звернення: 15.09.2019).

60. Конвенція про шкоду, заподіяну іноземними повітряними суднами третім особам на поверхні від 07 жовтня 1952 року. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU52K03U.html# (дата звернення: 15.09.2019).

61. Коноплицкий В., Филина А. Это – бизнес: Толковый словарь экономических терминов. Киев: Альтерпрес, 1996. 448 с. URL: <http://www.bibliotekar.ru/biznes-15-2/133.htm> (дата звернення: 15.09.2019).

62. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні: монографія / за ред. Ю.Є. Атаманової, Г.П. Клімової. Харків : Право, 2015. 452 с.

63. Концепція запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами в Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: Розпорядження Держфінпослуг України від 15.07.2010 р. № 585. URL: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/uoazk/Konz_15.07.10.pdf (дата звернення: 10.03.2019).

64. Корват О.В. Концептуалізація державного регулювання ринку страхових послуг. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4310> (дата звернення: 25.09.2019).

65. Коталейчук С.П. Теорія держави і права: навчальний посібник для підготовки до державних іспитів. Київ: КНТ, 2009. 323 с.

66. Кочин В.В. Непідприємницькі товариства як юридичні особи приватного права: монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2013. 200 с.

67. Кремена М.Л. Розвиток страхової діяльності в Україні. *Молодий вчений*. 2014. № 12(15). С. 262-265.

68. Кротюк В.Л. Національний банк – центр банківської системи України. Організаційно-правовий аналіз. Київ : Видав. дім «Ін Юре», 2000. 247 с.

69. Круглов В.В. Публічне адміністрування в процесі державноприватного партнерства. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1. С. 145-153. International scientific journal "Internauka." Series: "Juridical Sciences". URL: <http://www.inter-nauka.com/magazine/law/> (дата звернення: 09.06.2019).

70. Крутов В. Розвиток саморегулювання підприємницької та професійної діяльності в Україні як елемент становлення недержавної системи безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 9.

С. 68-71.

71. Кузьменко О.Г. Страховий ринок України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. *Молодий вчений*. 2014. № 12 (15). С. 171-174.

72. Кулінська А.В. Наслідки впливу світової фінансової кризи на функціонування фінансово-кредитного механізму державного управління економікою України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. № 4 (47). С. 44-49.

73. Куропятник Р.С. Основные подходы к определению понятия «инновация». *Вісник Сев НТУ: зб. наук. пр. Серія: Економіка і фінанси*. № 116. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/Vsntu/econom/2011_116/2011_116/116_17.pdf (дата звернення: 17.02.2019).

74. Лазур Я.В. Забезпечення прав і свобод громадян України у сфері публічного управління: адміністративного-правовий механізм: монографія. Інститут законодавства Верховної Ради. К.: Четверта хвиля, 2010. 284 с.

75. Литвиненко Л.Л. Практичні аспекти інвестиційно-інноваційної діяльності авіатранспортних підприємств України. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18332/1/35-Lytvynenko-59-60.pdf> (дата звернення: 25.09.2019).

76. Личенко І.О. Захист законних інтересів громадян України у сфері власності: адміністративно-правове дослідження: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 416 с.

77. Лотарєв А.Г. Удосконалення механізмів державного регулювання інноваційної діяльності на регіональному рівні: дис... канд. юрид. наук : 25.00.02. Миколаїв. 2018. 219 с.

78. Макконнелл К. Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: учебник: пер. с англ. 14-е изд. Москва: Инфра-М, 2003. 970 с.

79. Мамедов А.А. Административно-правовое регулирование коммерческого страхования в развитых странах. *Административное право и процесс*. 2015. № 3. С. 57-63.

80. Мартиненко В. М. Демократичне врядування: проблеми теорії та практики. *Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр.* 2010. № 1. С. 16–22.

81. Марчук В. П. Словничок юридичних термінів: Навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 128 с.

82. Мацелик Т.О. Суб'єкти адміністративного права: поняття та система: монографія. Ірпінь: Видавництво Національного університету державної податкової служби України, 2013. 342 с.

83. Мачуський В. В. Правове регулювання страхової діяльності в Україні (господарсько-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2013. 18 с.

84. Мелко В.Л. Механізми державного регулювання страхової діяльності в будівельній сфері : дис. канд. наук з державного управління : 25.00.02. Чернігів, 2017. 199 с.

85. Модельний закон про саморегульовані організації № 29-7 від 31.10.2007 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_i51 (дата звернення: 05.06.2019).

86. Мягких І.М. Проблеми стратегії розвитку авіакомпаній України та напрями їх подолання. *Актуальні проблеми розвитку сучасної економіки* : збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 13–14 березня 2013 р. Дніпропетровськ : «Герда», 2013. С. 111-112.

87. Науменкова С.В. Міщенко В.І. Система регулювання ринків фінансових послуг зарубіжних країн: навч. посіб. Київ : ЦНД НБУ, УБС НБУ. 2010. 170 с.

88. НБУ хоче стати мегарегулятором фінансового ринку. URL: <http://www.uris-c.com.ua/2014/06/12/> (дата звернення: 25.06.2019).

89. Обушна Н.І. Публічне управління як нова модель організації державного управління в Україні: теоретичний аспект. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 44(1). С. 53-63.

90. Осадець С.С. Страхування : [підручник]. Київ : КНЕУ,

2002. 599 с.

91. Остапенко Ю.І. М'яке право у регулюванні господарських відносин. *Економічна теорія та право*. 2017. № 1. С. 98-107.

92. Пацурківський П.С. Інтегративний підхід в системі методів пізнання права. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*. 2000. № 75. С. 11-18.

93. Петухова О.М., Сілакова Г.В. Управління ризиками інноваційної діяльності. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10155/1/15.pdf> (дата звернення: 25.01.2019).

94. Пилипенко С. А. Правове забезпечення обов'язкового особистого страхування працівників органів внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2002. 18 с.

95. Підсумки діяльності авіаційної галузі України за I квартал 2018 року. URL: <https://avia.gov.ua/pro-nas/statistika/periodychna-informatsiya/> (дата звернення: 21.06.2019).

96. Повітряний кодекс України від 19 трав. 2011 р. № 3393-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3393-17/page5> (дата звернення: 21.06.2019).

97. Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Указ Президента України від 23 лист. 2011 р. № 1070/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011> (дата звернення: 25.01.2019).

98. Полюхович В.І. Державне регулювання фондового ринку України: господарсько-правовий механізм: монографія. Київ : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. 337 с.

99. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо консолідації функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг : проект Закону України від 20 липн. 2015 р. № 2413а. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56124. (дата

звернення: 21.01.2019).

100. Про внесення змін до Закону України «Про страхування»: Проект Закону України від 12 груд. 2012 р. № 0965. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45083 (дата звернення: 25.01.2019).

101. Про внесення змін до Закону України «Про страхування»: Проект Закону України від 06 лют. 2015 р. № 1797-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53904 (дата звернення: 25.01.2019).

102. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо консолідації функцій з державного регулювання ринків фінансових послуг: Проект Закону України від 20 липн. 2015 р. № 2414а. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56125 (дата звернення: 16.06.2019).

103. Про делегування Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, окремих повноважень об'єднанню страховиків: Положення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 28 серп. 2008 р. № 1000. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1063-08> (дата звернення: 16.06.2019).

104. Про затвердження Порядку і правил здійснення обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 верес. 2017 р. № 676. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/676-2017-%D0%BF> (дата звернення: 16.06.2019).

105. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 02 лют. 2011 р. № 389. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-%D0%BF> (дата звернення: 25.01.2019).

106. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 верес. 1991 р.

№ 1560- XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення: 25.01.2019).

107. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04 липн. 2002 р. № 40-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 25.01.2019).

108. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Указ Президента України від 23 лист. 2011 р. № 1070. *Офіційний вісник України*. 2011. № 94. Ст. 3419.

109. Про організацію формування та обігу кредитних історій : Закон України від 23 черв. 2005 р. № 2704-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2704-15> (дата звернення: 25.09.2019).

110. Про порядок утворення та державної реєстрації Авіаційного страхового бюро і Морського страхового бюро: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.1998 року № 561. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/561-98-%D0%BF> (дата звернення: 21.06.2019).

111. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць : Закон України від 06 верес. 2012 р. № 5205-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5205-17> (дата звернення: 25.09.2019).

112. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України 12 січн. 2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 26.02.2019).

113. Про страхування: Закон України від 07 берез. 1996 р. № 85/96-ВР: Законодавство України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.01.2019).

114. Про страхування: Проект Закону України від 29 серп. 2019 р. № 0964. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66558

(дата звернення: 25.10.2019).

115. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аеропортів на період до 2023 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовт. 2013 р. № 944. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/944-2013-%D0%BF> (дата звернення: 26.02.2019).

116. Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 черв. 2009 р. № 680-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80> (дата звернення: 25.01.2019).

117. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січ. 2018 р. № 67-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyirozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-tazatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi> (дата звернення: 25.11.2019).

118. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386-р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p>. (дата звернення: 25.11.2019).

119. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 трав. 2018 р. № 430-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80> (дата звернення: 25.01.2019).

120. Протокол про внесення змін до Конвенції для уніфікації деяких правил, що стосуються міжнародних повітряних перевезень від 18 вересня 1961 року. URL: <http://logisticsinfo.ru/?p=3093> (дата звернення: 15.09.2019).

121. Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг: Закон України від 12 липн. 2001 р. № 2664-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 1. С. 1.

122. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 берез. 2011 р. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. Ст. 285.

123. Пухтецька А.А. Європейські принципи адміністративного права: Монографія / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2012. 237 с.

124. Рекуненко І.І., Бондаренко Є.П. Особливості діяльності саморегульованих організацій на ринку фінансових послуг. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць*. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. Вип. 29. С. 391-404.

125. Родимцева М.Ю. Регулювати нельзя маніпулювати (о рисках інформаційного общества). *Государство и право*. 2016. № 7. С. 67-72.

126. Роль страхування у забезпеченні економічної безпеки: монографія / Бурбело О. А. та ін. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Дідоренка, 2011. 176 с.

127. Ротова Т., Манько І. Регулювання ринку страхових послуг в Україні. *Товари і ринки*. 2018. №1. С. 121-128.

128. Рубцов Б.Б. Финансовый рынок Германии. *Национальный расчётный депозитарий*. URL: <http://www.globfin.ru/articles/finsyst/german.htm> (дата звернення: 19.02.2019).

129. Семеняка В.В. Договірно-правове забезпечення відносин при перестрахованні. *Страхова справа*. 2003. № 3. С. 56–57.

130. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс): Підручник. Харків: Еспада, 2006. 776 с.

131. Слюсаревський М. Самодіяльне регулювання чи професійне самоврядування? URL: http://gazeta.dt.ua/LAW/samodiyalne_regulyuvannya_chi_profesiyne_samovryaduvannya.html (дата звернення: 05.06.2019).

132. Смирникова Ю. Л. Регулятивная функция финансового права: системный подход и реализация: автореферат дис. на соискание науч. степени д-ра юрид. наук: 12.00.14. Москва, 2012. 52 с.

133. Соколова Г.Б. Деякі аспекти розвитку цифрової економіки в

Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1(51). С. 92-96.

134. Солошкіна І.В. Адміністративно-правовий статус органів, які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 1. Том 2. 2014. С. 245.

135. Сподарева О.Г. Розвиток системи державного регулювання страхового ринку України. URL: <http://ena.lp.edu.ua> (дата звернення: 27.11.2019).

136. Сподіна В.О. Інновації та інвестиції : сутність та взаємозв'язок. *Ефективна економіка*. 2013. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2640> (дата звернення: 17.02.2019).

137. Старинський М.В. Валютні відносини: окремі проблеми правового регулювання: монографія. Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2014. 137 с.

138. Стрілець К.М. Саморегулювання на фінансовому ринку: проблеми визначення дефініцій. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2012. № 2(14). С. 189-192.

139. Сучасний тлумачний словник української мов : 5000 слів / за заг. ред. В.В. Дубічинського. Харків: Школа, 2006. 832 с.

140. Схема організації та взаємодії центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 груд. 2010 р. № 1085/2010. URL: https://ips.ligazakon.net/document/u1085_10?an=113&ed=2013_01_16 (дата звернення: 21.01.2019).

141. Талапина Е.В. Право и цифровизация: новые вызовы и перспективы. *Журнал российского права*. 2018. № 2. С. 5-17.

142. *Теорія держави і права*: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін., за заг. ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.

143. Терехова Н. Чего хочет Додд. *Известгазета*. 2009. № 45.

URL: <http://www.investgazeta.net/finansy/chego-hochet-dodd-157957/> (дата звернення: 11.05.2019).

144. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия. Издание 6-е, дополненное и переработанное/ под ред. М.Ю. Тихомирова. Москва: Изд.Тихомирова М.Ю., 2013. 1088с.

145. Філатова Н.Ю. Поняття та ознаки саморегульованих організацій. *Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр.* 2013. № 1(72). С. 280-290.

146. Філіпова Н. В. Механізм державного регулювання інноваційної діяльності. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2012. №. 22 (1). С. 237-243.

147. Фроліна К.Л. Наукові засади державного регулювання інвестиційної діяльності у будівельній сфері України. *Управління економікою: теорія та практика.* 2015. С. 257-270.

148. Фурман В.М. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.04.01. Київ, 2006. 36 с.

149. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV: *Законодавство України.* URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 21.01.2019).

150. Цифрова революція в Білорусії: у країні легалізували крипто валюти. URL: <https://mind.ua/news/20179963-cifrova-revolyciya-v-bilorusi-ukrayini-legalizovali-kriptovalyuti> (дата звернення: 01.06.2019)

151. Чернов С.І., Гайдученко С.О. Текст лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування». Харків : ХНУМГ, 2014. 97 с.

152. Шапенко Л.О. Державне регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки».* Херсон: Херсонський державний університет, 2014. № 6-1. Том 3. С. 71-75.

153. Шапенко Л.О., Калюжний Р.А. Організаційно-правові засади

забезпечення безпеки авіаційних перевезень. *Аеро-2016. Повітряне і космічне право*: матеріали Всеукр. конф. молодих учених і студентів, 24 лист. 2016 р. Київ : Комп'ютерпрес, 2016. С. 33-36.

154. Шапенко Л.О. Міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. КИЇВ: НАУ, 2015. № 3(36). С. 84-89.

155. Шапенко Л.О. Правове регулювання страхових ризиків в цивільній авіації. *Наука і молодь: зб. наук. праць* – [електронне наукове видання]. Київ: НАУ, 2013. С. 11-14.

156. Шапенко Л.О. Правові передумови модернізації системи державного регулювання ринку страхових послуг в Україні. *Журнал східноєвропейського права: електронне науково-практичне видання*. 2016. № 34. С. 50-56.

157. Шапенко Л.О. Сутність і зміст інноваційного розвитку суспільства в контексті сучасного праворозуміння. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 3 (52). С. 55-63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2019_3_10 (дата звернення: 25.01.2019).

158. Шапенко Л.О., Ткаченко Є.М. Теоретико-правові аспекти розвитку цифрової економіки в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2019. № 4. URL: <http://www.inter-nauka.com/magazine/law/> <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2019-4-5055> (дата звернення: 25.11.2019).

159. Шапенко Л.О. Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності у галузі цивільної авіації України. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов*: матеріали междунар. науч.-практ. конф. 7-8 ноября 2014 г. Кишинев, 2014. С. 199-201.

160. Шемшученко Ю.С. Великий енциклопедичний юридичний

словник, 2-ге вид. переробл. і доповн. К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. 623 с.

161. Шишка Р.Б. Господарсько-правове регулювання суспільних відносин в Україні: монографія. Київ : «МП Леся», 2015. 192 с.

162. Шишка Р. Б. Инвестиционное право Украины: учеб. пособие. Харків, 2000. 176 с.

163. Шовкопляс Г.М. Засади поділу ринку фінансових послуг залежно від системи органів регулювання в Україні та країнах ЄС. *Право та інновації*. 2014. С.105-112.

164. Шопіна І.М. Адміністративно-правове регулювання управління органами внутрішніх справ України: монографія. Київ : «МП Леся», 2011. 514 с.

165. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Москва : Прогресс, 1982. 455 с. URL: <http://socioline.ru/book/j-shumpeter-teoriya-ekonomicheskogo-razvitiya> (дата звернення: 01.07.2019).

166. Яворська Т.В. Саморегулювання у страховому підприємстві України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 2(129). С. 106-109.

167. Яковлева О.В. Інвестиційна складова економічної безпеки держави. *Актуальні питання безпеки фінансової системи держави*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 21 лютого 2014 р. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/finbezpeka/97_yakovleva.pdf (дата звернення: 20.03.2019).

168. Яковчук В.М. Адміністративно-правове регулювання страхової діяльності в Україні: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь: Національний університет державної податкової служби України, 2009. 20 с.

169. Calo R., Fromkin A., Kerr I. Robot Law. Cheltenham, 2016. URL: <http://repositorio.ucp.pt/bitstream/10400.14/22259/1/Robot%20Law.pdf> (дата звернення: 01.06.2019).

170. ISO 9001:2015. URL: <http://khoda.gov.ua/image/catalog/files/%209001.pdf>. (дата звернення: 21.06.2019).

171. Gainor Thomas. A Practical Approach to Product Development. 2002.

172. Global Innovation Index 2018 : *Energizing the World with Innovation*. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2018.pdf (дата звернення: 28.02.2019).

173. Habermas J. Reconciliation through the Public Use of Reason: Remarks on John Rawls's Political Liberalism. *Journal of Philosophy*. 1995. Vol. 92. P. 109-131. URL: <https://doi.org/10.5840/jphil199592335> (дата звернення: 20.03.2019).

174. Mahmoud Amin El-Gamal. *A Basic Guide to Contemporary Islamic Banking and Finance*, 2000. URL: <http://www.ruf.rice.edu/~elgamal/files/primer.pdf> (дата звернення: 02.04.2019).

175. Parsons T. *Essays in Sociological Theory, pure and applied*. Glencoe: Free Press, 1949. 366 p.

176. Provencher G. *Droit et communication. Liaisons constates. Relexions sur la relation entre la communication et le droit*. Bruxelles: E. M. E, 2013. 204 p. URL: https://doi.org/10.22230/cjc.2017v42n_1a3253 (дата звернення: 20.03.2019).

177. Slaughter A.-M. International Law in a World of Liberal States. *European Journal of International Law*. 1995. Vol. 6. P. 503-538. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.ejil.a035934> (дата звернення: 20.03.2019).

178. Teubner G. How the Law thinks: Toward a Constructivist Epistemology of Law. *Law and Society Review*. 1989. Vol. 23. P. 727-757. URL: <https://doi.org/10.2307/3053760> (дата звернення: 20.03.2019).

ДОДАТОК 1. Список публікацій здобувача за темою дисертації:

Монографія колективна:

1. Jurisprudence in the modern information space: collective monograph / Edited by I. Sopilko. Hamilton: Accent Graphics Communications & Publishing. 2019. 384 p.

Статті в наукових фахових виданнях України та періодичних наукових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз:

2. Шапенко Л.О. Поняття інвестиційно-інноваційної діяльності у галузі цивільної авіації України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 6. С. 233-236.

3. Шапенко Л.О. Державне регулювання страхування у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності авіаційних підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. № 6-1. Том 3. С. 71-75.

4. Шапенко Л.О., Зуєва В.О. Реалізація функцій права під час страхування інвестиційних ризиків. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 6. С. 26-28.

5. Шапенко Л.О. Страхування інноваційно-інвестиційної діяльності як правова категорія. *Науковий журнал «Право і суспільство»*. 2015. № 3. С. 125-129.

6. Шапенко Л.О. Саморегулівні організації страховиків як учасники публічного управління. *Юридична наука*. 2015. № 9. С. 25-34.

7. Шапенко Л.О. Міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2015. № 3(36). С. 84-89.

8. Шапенко Л.О. Правові передумови модернізації системи державного регулювання ринку страхових послуг в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 34. С. 50-56.

9. Шапенко Л.О., Калюжний Р.А. Публічне адміністрування у сфері страхування: сутність та зміст категорії. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука» Серія: «Юридичні науки»*. 2018. № 1. С. 6-11.

10. Шапенко Л.О., Ткаченко Є.М. Теоретико-правові аспекти розвитку цифрової економіки в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука» Серія: «Юридичні науки»*. 2019. № 4. URL: <http://www.inter-nauka.com/magazine/law/>.

11. Шапенко Л.О. Сутність та зміст інноваційного розвитку суспільства в контексті сучасного праворозуміння. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2019. № 52(3). С. 55-63.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

12. Шапенко Л.О. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання страхування у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності. *Evropský politický a právní diskurz*. 2015. Svazek 2. 2. vydání. S. 246-251.

13. Шапенко Л.О., Бородин І.Л. Еволюція адміністративного права України. *Evropský politický a právní diskurz*. 2016. Svazek 3. 2. vydání. S. 121-125.

14. Шапенко Л.О. Юридичні факти в механізмі правового регулювання страхових відносин. *Evropský politický a právní diskurz*. 2017. Svazek 4. 2. vydání. S. 222-227.

Матеріали наукових конференцій:

15. Шапенко Л.О. Теоретико-правові передумови виникнення страхування авіаційного транспорту. *Транспортне право в XXI столітті: матеріали доп. учасн. III міжнар. наук. конф.*, 21 лют. 2013 р. Київ: Комп'ютерпрес, 2013. С. 110-112.

16. Шапенко Л.О. Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання інвестиційної діяльності у галузі цивільної авіації України. *Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте*

евроинтеграционных процессов: матеріали докл. участ. междунар. науч.-практ. конф., 7-8 нояб. Кишинев, 2014. С. 199-201.

17. Шапенко Л.О. Теоретико-правові аспекти інвестиційної діяльності у галузі цивільної авіації. *Аеро-2014. Повітряне і космічне право*: матеріали доп. учасн. Всеукр. конф. молодих учених і студентів, 20 лист. 2014 р. Київ: Комп'ютерпрес, 2014. С. 81-84.

18. Шапенко Л.О. Об'єднання страховиків авіаційних ризиків: досвід минулого та перспектива майбутнього. *Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики*: матеріали доп. учасн. міжнар. наук. конф., 12-13 груд. 2014 р. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2014. Ч. II. С. 73-76.

19. Шапенко Л.О. Пруденційний нагляд як складова державного регулювання страхової діяльності. *Юридична наука і практика: виклики часу*: матеріали доп. учасн. V міжнар. наук.-практ. конф., 12 бер. 2015 р. Київ: МП Леся. С. 112-115.

20. Шапенко Л.О. Адміністративно-правовий статус органів державного нагляду за страховою діяльністю в Україні. *Юридична наука та практика у третьому тисячолітті*: матеріали доп. учасн. міжнар. наук. конф., 27-28 лют. 2015 р. Кошице, 2015. С. 89-91.

21. Шапенко Л.О. Доктринальна основа реформування адміністративно-правового регулювання страхового ринку України. *Правова реформа в сучасних умовах: досягнення і перспективи*: матеріали доп. учасн. VI міжнар. наук.-практ. конф., 26 лют. 2016 р. Київ: МП «Леся», 2016. С. 117-120.

22. Шапенко Л.О., Хомченко О.В. Сучасний стан та перспективи впровадження міжнародних і європейських стандартів у правову систему України. *Science and Society* : матеріали доп. учасн. XV міжнар. наук. конф., 8 лист 2019 р. Гамільтон, Канада. Центр наукових досліджень «Solution»: Вид-во Premier Publishing s.r.o., Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. P. 112-122.